

PÕLTSAMAA KIHELKOND JA VABADUSE RISTI VENNAD

Jaak Pihlak, Viljandi Muuseumi direktor

Käesolev kirjutis on üheksas sarjast, mis on pühendatud Viljandi-maaga seotud Vabaduse Risti kavaleridele. Artiklite aluseks on kihelkondlik jaotus. Seni on ilmunud ülevaated Kõpu, Tarvastu, Paistu, Karksi, Kolga-Jaani, Suure-Jaani, Halliste ja Pilstvere kihelkonnaga seoseid omanud ristivendadest (VMA 1998–2005). Järgnevas artiklis käsitletakse mehi, kellel oli kokkupuuteid Põltsamaa kihelkonnaga.

Eesti Vabaduse Rist ehk Vabadusrist (VR) on riiklik teenetemärk, mida annetas Vabariigi Valitsus Vabadussõjas osutatud sõjaliste teenete, lahingutes üles näidatud isikliku vapruste ja mitmesuguste tsiviilteenete eest. Samuti anti see kõrge orden Verduni linnale ning Prantsuse, Inglise ja Itaalia Tundmatule Sõdurile. Lisaks on Vabaduse Rist tsiviilteenete eest määratud 1924. aasta 1. detsembri mässi mahasurumisel silma paistnud kümnele mehele.

Aastatel 1919–1925 jagati üldse kokku 3224 Vabaduse Risti (ET 2000: 429). Selle ordeni tegelikke saajaid oli aga natuke vähem, 3132, sest mitmele mehele on antud kaks või isegi kolm Vabaduse Risti. Nii loeti Eesti kodanikeks 2076 isikut, kellele annetati 2151 teenetemärki. Ülejäänud 1056 olid arvatud välismaalasteks ja nemad pälvisid 1073 Vabaduse Risti (EVRKR 2004: 7). Täna on otsene seos selle teenetemärgi kandjatega katkenud, sest 6. oktoobril 2000 suri Karl Jaanus, viimane Vabaduse Risti kavaler. Ta maeti sõjaväeliste austusavalduste saatel Pilstvere kalmistule.

Nimetatud ordeni pälvinud Eesti kodanikest ligi 300 pärines ajalooliselt Viljandimaalt. Kui siia hulka arvata endise Pärnumaa Halliste ja Karksi kihelkond, mis praegu on Viljandimaa osad, kasvab arv oluliselt. Lisanduvad veel need, kes hiljem sidusid oma elu selle kandiga, olid siin teenistuses või puhkavad Viljandimaa mullas (EVRKR 2004: 9).

Et järgnevas loos on tegemist isikutega, kel mingil ajal oli sõjaväeline aukraad, ei saa mööda minna väikesest selgitusest. Vabadussõja ajal kasutati üldiselt tsaaririigiaegset auastmestikku. Suuremad muudatused leidsid aset alles rahuajal. Nii nimetati näiteks 1922. a novembris senised polkovnikud ümber kolonelideks ja alampolkovnikutest said kolonelleitnandid, juurde loodi majori auaste. Ühtlasi nimeta-

ti polgud rügementideks ja roodud kompaniideks. Jaanuarist 1924 kaotati ära alamkapteni aukraad ja võeti selle asemel kasutusele kapteni aukraad. Ühtlasi ülendati kõik aktiivteenistuses olevad lipnikud nooremleitnantideks (RT 1922, nr 139: 675; RT 1924, nr 37/38: 298). Oluline muudatus reakoosseisu aastmestikus tehti veel 1939. aastal, kui allohvitserkonna puhul võeti kasutusele mõisted seersant ja veebel (EETK 1940: 74). Viimane iseseisvusaegne olulisem muudatus aukraadide asjus leidis aga aset vahetult enne nõukogude okupatsiooni. Sõjavägede Ülemjuhataja otsusega aprillist 1940 ülendati ühe astme võrra kõik aktiivteenistuses, reservis või erus olevad allohvitserid ja sõdurid – Vabaduse Risti kavalerid (ERA, f. 673, n. 2, s. 764, l. 6).

Põltsamaa kirikukihelkond tekkis Mõhu muinasmaakonna asemele juba 13. sajandi algul. Selle koosseisus olid 1630. aastani Pilstvere ja 1639. aastani Kolga-Jaani kihelkond ning 1683. aastani ka hilisema Kursi kihelkonna põhja- ja lääneosa. Need alad kuulusid 13. sajandist Liivi ordule ning moodustasid *ca* 1480. aastani Mõhu ehk Põltsamaa foogtkonna, järgnevalt aga Viljandi komtuurkonna kirdeosa. Aastatel 1570–1578 oli Põltsamaa hertsog Magnuse Liivimaa marionettkuningriigi keskus. Liivi sõja tulemusena läks kogu ala 1582. aastal Poola alluvusse, jäädes Põltsamaa staarostkonna tuumikuks ning kuuludes Tartu presidentkonda (hilisem vojevoodkond). Rootsi võimu perioodil oli Põltsamaa Tartu maakonna osa ning ka Vene tsaarivalitsuse ajal kuulus piirkond jätkuvalt Tartu maakonda. Aastal 1773 liideti Põltsamaa koos Pilstvere ja Kolga-Jaani kihelkonna aladega Pärnu maakonna külge. Alates aastast 1783 oli kihelkond iseseisva Viljandi kreisi koosseisus ning 1796. aastast Pärnu-Viljandi kaksikmaakonnas. Viljandi maakond iseseisvus järk-järgult 19. sajandi teisel poolel, lõplikult 1888. aastaks, ning selle koosseisu jäi tervikuna ka Põltsamaa kihelkond (EE 1994 VII: 311; EE 2003 XII: 428–430; Põltsamaa 2002: 25, 49).

Põltsamaa ordulinnus rajati arvatavasti 1272. aastal foogtkonna keskusena, sai Liivi sõjas kannatada ning kaotas pärast seda sõjalise tähtsuse. Linnuse konvendihoone ehitati 1770. aastatel uhkeks rokokoostiilis esinduslossiks, mis põles 1941. aastal ning on senini taastamata.

Keskaegne Põltsamaa Niguliste kirik ehitati tõenäoliselt 13. sajandil, kuid hävis täielikult Poola-Rootsi sõdades *ca* 1600. Uus kirik ehitati ordulinnuse lõunabastioni suurtükitorni. Seegi kirik sai sõdades korduvalt kannatada ning põles 1941. aasta suvel, kuid taastati teeneka kirikuõpetaja Herbert Kuurme eestvedamisel.

Põltsamaa (saksa keeles *Oberpahlen*) asula tekkis ordulinnuse ja kiriku juurde juba 13. sajandi lõpul. 15. ja 16. sajandil oli Põltsamaa alev lühiajaliselt Liivimaa kuningriigi pealinn, aastatel 1582–1621 (vaheaegadega) staarostkonna keskus. Rootsi võimu ajal kaotas alev omavalitsusliku staatuse ning kuulus Wrangellite perekonnale.

Pärast Põhjasõda, 18. sajandi teisel poolel, arendas major Johann Woldemar von Lauw Põltsamaast Eesti suurima manufaktuuri tööstuspiirkonna, kus toodeti klaasi, portselani, peegleid jm. Põltsamaa oli oluline kultuurikolle, kus töötasid A. W. Hupel, J. C. Petri ja P. E. Wilde, tegutses trükikoda ning 1766–1767 ilmus esimene eestikeelne ajakiri „Lühhike õppetus...“. 19. sajandi teisel poolel arenes ühiskondlik ja hariduselu, tekkisid Põltsamaa Eesti Põllumeeste Selts, tuletõrjeühing ning Põltsamaa lähistel Kaarlimõisas asus 1888–1906 Eesti Aleksandrikool. Majanduslikust ja kultuurilisest arengust hoolimata oli Põltsamaa vaid asula, mis oli kuni Eesti iseseisvumiseni jagatud Vana- ja Uue-Põltsamaa mõisa vahel. Aleviks sai Põltsamaa alles 1920 ning linnaõigused 1926. Sel perioodil kujunes Põltsamaa Viljandimaa põhjaosa tähtsaimaks keskuseks. Siin tegutsesid ETK Põltsamaa Tehased, tööstuskool, gümnaasium, arvukad seltsid ja organisatsioonid ning ilmus ajaleht Põltsamaa Teataja. Teises maailmasõjas sai Põltsamaa linn rängalt kannatada: elamuist hävis ca 70% (EE 1994 VII: 580–581).

Lisaks luteri kirikule oli kihelkonnas õigeusu kogudus, mis asutati 1846. aastal ja mis püstitas asula lähedusse Kuningamäele puukiriku. Järgmise kolme aastaga vahetas ca 14% talupoegadest usku. 1890. aastatel ehitas õigeusu kogudus asulasse kivist Põltsamaa Pühavaimu kiriku. Siiski jäi enamik kihelkonna elanikest luterlasteks (Põltsamaa 1975: 41–42; Põltsamaa 2002: 49).

Natukene ka kihelkonna haldusjaotusest 19. ja 20. sajandil. Juba 1866. aastal võeti vastu vallaseadus ja valdadest said omavalitsuslikud haldusüksused. 19. sajandi keskel oli Põltsamaa kihelkonna alal üheksa omavalitsust: Adavere, Kurista, Lustivere, Pajusi, Rutikvere, Uue-Põltsamaa, Vana-Põltsamaa, Kaavere ja Tapiku vald. Aastani 1892 eksisteeris Laiuse kihelkonna alal Kaave vald, mis siis liideti koos Kaaverega Kurista valla külge. Aastal 1897 ühendati Tapiku vald Pajusi vallaga. Eesti iseseisvumise järel lahutati Vana- ja Uue-Põltsamaa vallast kahele poole jõge jäävad asula osad Põltsamaa aleviks. Põltsamaa kihelkonna alal paiknes tsaariaja lõpul 44 mõisat ja karjamõisat.

Muutus ka maakonna piir. Alates juulist 1921 liideti Kurista valla

kirdepoolne osa (Kurista mõis ühes Viruvere karjamõisaga, Kaave mõis ja Siimusti küla) Tartumaa Jõgeva vallaga. Samuti arvati Uue-Põltsamaa valla üle Emajõe jäävad alad Tartumaa külge. Nii liideti Palupõhja küla jaanuarist 1927 Kavilda vallaga ning Utsali küla koos riigimetsaaladega jaanuarist 1928 Puurmanni vallaga (RT 1921, nr 47: 274–275, RT 1921, nr 55: 335; RT 1926, nr 80: 913; RT 1927, nr 77: 969; Viljandimaa 1939: 2; Uuet 2002: 23, 34, 52, 69).

Põltsamaa kihelkonna vallad said juurde naaberkihelkondade maid. Nii liideti Võisiku vallast, millest enamik kuulus Kolga-Jaani kihelkonda, Vana-Põltsamaa vallaga jaanuarist 1927 Võisiku asundus koos lähema ümbrusega ning Pilistvere kihelkonda ulatuvad Nõmavere ja Rõstla küla koos Annamõisa ja Esku piirkonnaga. Vastutasuks eraldati Võisiku vallale Laashoone piirkond ning Turbaküüni ja Rõika metsavahtkond, mis seni olid kuulunud Vana-Põltsamaa vallale (RT 1926, nr 74: 890).

Täpsustuseks peab mainima, et Pilistvere kihelkonna alal asuvad Viruvere, Räsna, Vitsjärve ja Lebavere küla olid Vana-Põltsamaa valla koosseisus juba tsaariajast.

Alates aprillist 1931 arvati kaks Adavere valla lahustükki (Lõimetsa küla, Suurküla ja Ojaküla), mis asusid Pilistvere kihelkonna keskel, Imavere valla koosseisu (RT 1930, nr 77: 853–854).

Pärast 1939. aasta omavalitsuste reformi jäid Põltsamaa kihelkonna alale vähemate piiriõgvenduste järel Põltsamaa, Pajusi ja Lustivere vald ning Põltsamaa linn.

Nõukogude okupatsiooni ajal muutus haldusjaotus täielikult. Septembris 1945 moodustati Lustivere valla territooriumil Aidu ja Neanurme külanõukogu, Pajusi vallas Loopre ja Tapiku külanõukogu ning Põltsamaa vallas Adavere, Anikvere, Mõhkküla ja Umbusi ning Vitsjärve külanõukogu. Neist viimane oli tegelikult valla Pilistvere kihelkonna alale jääv osa. Põltsamaa linnas moodustati linnanõukogu.

Veebruaris 1949 loodi Jõgevamaa, mille koosseisu arvati Põltsamaa linn ning Lustivere, Pajusi ja Põltsamaa vald.

Septembris 1950 likvideeriti maakonnad ja vallad ning loodi arvukalt rajoone ja külanõukogusid. Sündiva Põltsamaa rajooni koosseisu arvati ka eespool loetletud üheksa külanõukogu ja Põltsamaa linn. Aastatel 1952 ja 1953 oli Põltsamaa rajoon Tartu oblasti osa (Uuet 2002: 82, 114–116, 135, 153).

Järjekordne ümberkorraldamine toimus 1954. aasta juunis, kui Umbusi liideti Anikvere külanõukoguga. Loodi kolm uut külanõukogu: Lustivere

moodustus Neanurme ja Aidu külanõukogust, Pajusi hakkas koosnema endisest Loopre ja osast Tapiku külanõukogust ning Põltsamaa külanõukogu koosseisu arvati Adavere, Mõhkküla ja Vitsjärve.

Septembris 1960 sai Pajusi külanõukogu juurde maid likvideeritud Päinurme külanõukogust ja piirimuudatusena lisandus Lustiverele territooriumit Jõgeva külanõukogust.

Viimane suurem muudatus tehti jaanuaris 1963, kui likvideeriti Põltsamaa rajoon ning loodud Jõgeva rajooniga liideti Põltsamaa linn ning Anikvere, Lustivere, Pajusi ja Põltsamaa külanõukogu. Kuid juba aprillis 1964 ühendati Anikvere Põltsamaa külanõukoguga.

Märtsis 1972 likvideeriti Lustivere külanõukogu, mis jagati Põltsamaa ja Pajusi vahel (Uuet 2002: 168, 181, 184, 185, 195).

Eesti taasiseseisvumise tulemusena taastati maakonnad ja vallad, kahjuks küll endiste rajoonide ja külanõukogude piirides. Seetõttu jäi Põltsamaa kihelkond Jõgevamaa osaks. Ajaloolise Põltsamaa kihelkonna alal on praegu kolm omavalitsust: Põltsamaa linn ning Pajusi ja Põltsamaa vald. Neist Põltsamaa vald ulatub läänes ajaloolise Pilstivere kihelkonna ning lõunas Kolga-Jaani kihelkonna maadele.

Põltsamaa linnale omistati omavalitsuslik staatus detsembris 1991. Pajusi ja Põltsamaa külanõukogu said taas valdadeks 1991. aastal.

Eesti Vabadussõda ulatus ka Põltsamaa kihelkonna alale. Just Aidu küla all toimus detsembri lõpul 1918 ning jaanuari algul 1919 murdelahing, millega peatati punaväe pealetung.

Sündmuste meenutuseks püstitati juunis 1929 Aidu lahingu mälestussammas. Kommunistid purustasid monumendi osaliselt 1940. aasta suvel ning hävitasid lõplikult 1965. aastal. Taastatud sammas avati juunis 1989.

Jaanuaris 1934 istutati Tartus asuva 2. üksiku jalaväepataljoni kasarmu juurde Aidu külast toodud tamm ning paigaldati mälestuskivi. Suvel 1940 peitsid ajateenijad kivi ning tamm hävis tõenäoliselt Teise maailmasõja ajal. Uus Aidu külast toodud tamm istutati Tartu üksiku jalaväepataljoni Lembitu kasarmu paraadväljakule 1996. aastal. Selle juurde paigaldati ka uus mälestuskivi.

Põltsamaalased ei unustanud oma Vabadussõjas langenuid. Keskse monumendina avati augustis 1924 Põltsamaa alevis Vabaduseplatsil kihelkonna langenute mälestussammas. Selle purustasid kommunistid oktoobris 1940. Augustis 1942 pühitseti osaliselt säilinud monument,

mis pärast sõda uuesti purustati. Mälestusmärk taasavati algsel kujul augustis 1989. Monumendil on jäädvustatud 65 sõjas hukkunu nimed.

Põltsamaa Ühisgümnaasiumis avati veebruaris 1926 marmorist mälestustahvel viiele koolipoisile, kes olid langenud Vabadussõjas. Tahvel oli nõukogude okupatsiooni ajal peidus ja taasavati pidulikult endise koolimaja saali seinal veebruaris 1989, mõni aasta hiljem viidi see üle uude koolimajja.

Juunis 1936 avati Põltsamaa kirikus 58 Vabadussõjas langenu nimega puidust mälestustahvel, mis hävis nõukogude okupatsiooni ajal ja on senini taastamata (VSMM I 2002: 46–47, 136–138; VSMM II 2005: 41, 101–102).

Põltsamaa kihelkonnaga on arvestatavaid seoseid 74 Vabaduse Risti kavaleril.

Põltsamaa kirikus on ristitud 36 ordenikandjat: Mihkel Jalakas, Egbert-Michael Jürima, August Korts, Voldemar Kruusa, Avo Künnapuu, Hindrik Lettens, Johannes Lippus, Voldemar Luik, Reinhold Miller, August Moks, August Murumaa, Julius Mänd, Arnold Niggol, Johannes Nõmm, Martin Nõmmik, Peeter Otti, Peeter Peters, August Pobol, August Poka, Karl Pung, Jaan Päsna, Jaan Pääsuke, Aleksander Rebane, Hans Rebane, Elmar Rei, Eduard-Martin Reismann, Johannes Rusi, August Sae, Hans Silbermann, Aleksander Simon, Martin Simon, Johann Stahl, Mart Tamm, Martin Terras, Uku Tikkar ja Hans Valdmann.

Põltsamaa õigeusu koguduses sai püha sakramendi viis kavaleri: Arne Kukk, Paul Moorits, Joann Pattak, Johannes Vardja ja Paul Vares.

Olgu mainitud ka naaberkihelkondade kirikutes ristitud. Pilstvere koguduses oli neid 11 meest: Hans Idam, Karl Jaanus, Hans Krup, Andres Larka, Johannes Larka, August Leisk, August Paia, August Pent, Albert Peters, Johann Puskar ja Albert Villems. Kikevere õigeusu kirikus, mis asus samuti Pilstvere kihelkonnas, salviti Aleksander Rosalk. Kolga-Jaani kirikus ristiti kuus meest: Peeter-Viktor Kanasaar, Julius Kasper, Joosep Korts, Theodor Mølter, Jüri Saks ja August-Johannes Teose. Tartumaal Laiusel sai püha sakramendi neli kavaleri: Ferdinand-Magnus Kalle, Rudolf Mihk, Eduard Oskar ning Johannes Seer.

Ülejäänud Viljandimaa kihelkondades sündis kolm meest: August Koorits Paistu kihelkonna Õisu vallas, Karl-Voldemar Ormesson Viljandi kihelkonna Pärsti vallas ja Aleksander Pajur sama kihelkonna Vana-Tänassilma vallas.

Tartumaa Palamuse kihelkonna Kaarepere vallas nägi esmakordselt päikest Johan Schmidt ja Kursi kihelkonna Härjanurme vallas Aleksander Tõnisson. Läänemaa Vigala vallas sündis Jaan Raamot. Hilisema Virumaa Narva vallas tuli ilmale Aleksander Meerpuu.

Kinnitamata andmeil on Moskva sünnikohaks Paul Müürile ja Riia Konstantin Seprele.

Aleksander Pediuse ja Tõnis Tähnase sünnikoht on senini teadmata. Pärit on nad küll Põltsamaa kihelkonnast, kuid ilmale tulnud tõenäoliselt hoopis mujal.

Vaadeldes Vabaduse Risti kavaleride sünde ka Põltsamaa kihelkonna valdade kaupa. Kokku on 48 isikut, kelle sünnikohana esineb nimetatud kihelkonna omavalitsus. Nii tuli Pajusi vallas ilmale üheksa, Uue-Põltsamaa ja Vana-Põltsamaa ning Kurista vallas kõigis kaheksa, Adavere ja Lustivere vallas mõlemas kuus ning Rutikvere vallas kolm ristimeest.

A. Pedius ja T. Tähnas olid nooruses seotud Kurista vallaga, mida aga sünnikohaks ei saa pidada.

Olgu märgitud, et Adavere vallas sündinutest tuli neli meest ilmale Pilistvere kihelkonna Imavere valla keskel asuvates valla osades. Samuti sündisid Vana-Põltsamaa valla järgi olevatest meestest kolm hoopis valla Pilistvere kihelkonda jääval alal. Nimetamist väärrib vahest seegi, et nelja Uue-Põltsamaa ja kolme Vana-Põltsamaa vallas ilmale tulnud kavaleri sünnikoht oli selle valla Põltsamaa asula.

Rõhuv osa Vabaduse Risti vendadest olid sünnilt luterlased. Vaid 10 meest ristiti apostliku õigeusu kirikus. Neist kaks astusid hiljem luteri koguduse liikmeteks. Erandlikud olid Jaan Raamot, kelle pere siirdus alles tema noorpõlves õigeusku, ja August Sae, kes tuli samuti luterlasena ilmale ja vahetas hiljem ise usutunnistust.

Kavaleride haridustee oli eripalgeline. Suurem osa õppis vaid vallakoolis, mitu ka kihelkonna- või linnakoolis. Leidus neidki, kes omandasid õpetajakutse või põllundushariduse.

Põltsamaal Kaarlimõisas asunud Eesti Aleksandrikooli lõpetasid M. Terras, A. Tõnisson, A. Larka, A. Moks, J. Puskar ja J. Schmidt. Sealsamas õppisid, kuid ei lõpetanud J. Larka, H. Silbermann ja M. Tamm.

Ka kõrgema hariduse omandas mitu kavaleri. Enne Esimest maailmasõda lõpetas Königsbergi Ülikooli ja kaitses doktorikraadi J. Raamot.

Tartu Ülikooli lõpetasid Vabadussõja eel A. Pobol ja H. Silbermann, iseseisvusajal aga P. Müür ja A.-J. Teose. Tartus õppisid, kuid ei lõpetanud H. Idam, R. Miller, K.-V. Ormesson ja H. Rebane. Neist H. Miller oli kuulunud loenguid ka Moskva Ülikoolis.

Mõnigi oli seotud akadeemiliste organisatsioonidega. Eesti Üliõpilaste Seltsi kuulusid J. Raamot, P. Müür, A. Pobol, H. Rebane ja A.-J. Teose. EÜSi liige oli algul ka H. Silbermann, kellest hiljem sai korporatsiooni Sakala asutaja. Sakalasse kuulusid samuti H. Idam ja A. Larka. Vene korporatsiooni Boeteia liige oli A. Simon.

Ohvitseri staatuseni jõudis 23 kavaleri, lisaks sai kahest sõjaväeametnik ja ühest arst. Juba enne Esimest maailmasõda omistati aukraad kaheksale mehele. Neist A. Larka, A. Tõnisson, A. Rosalk ja M. Terras lõpetasid Vilno (Vilnius) sõjakooli ning A. Larka hiljem ka Nikolai sõjaväeakadeemia. A. Simon lõpetas Vladimiri sõjakooli, J. Stahl Kaasani sõjakooli, J. Puskar Peterburi jalaväe junkrukooli ning E.-M. Jürima ülendati ohvitseriks pärast vabatahtliku teenistuse lõppu tagavara-väkke arvamisel.

Esimese maailmasõja ajal lõpetas lipnikekooli Gatšinas J. Lippus, Oranienbaumis A. Peters ja Irkutskis H. Idam. Ohvitseriks sai 2. Irkutski lipnikekoolis A. Leisk, 3. Kiievi lipnikekoolis R. Miller, 4. Kiievi lipnikekoolis P. Müür, Pauli sõjakoolis H. Rebane ja M. Tamm ning 3. Peterhofi lipnikekoolis J. Schmidt.

Esimese maailmasõja lahinguväljadel üles näidatud vaprust eest tõsteti ohvitseriks A.-J. Teose.

Vabadussõjas ülendati vaprust eest ohvitseri asetäitjaks F.-M. Kalle, J. Kasper, A. Künnapuu, J. Larka ja V. Luik.

Pärast Vabadussõda lõpetas Vabariigi Sõjakooli M. Tamm. Alalisväe ohvitseride kursused läbisid E.-J. Jürima ja J. Lippus. Neist J. Lippus lõpetas ka Kõrgema Sõjakooli.

Kindralmajori auastmeni tõusid A. Larka ja A. Tõnisson, koloneliks ülendati H. Silbermann, A. Simon ja M. Terras, kolonelleitnantideks said E.-M. Jürima, J. Lippus, J. Puskar, J. Schmidt ja J. Stahl ning majoriks A. Leisk. Kapteni aukraadi pälvisid H. Idam, H. Rebane, A. Rosalk ja A.-J. Teose. Alamkapteniks jäi A. Peters, nooremleitnantideks R. Miller ning lipnikuks jäid J. Kasper ja P. Müür, kes Teise maailmasõja ajal ülendati Nõukogude armee leitnantideks. Ohvitseri asetäitjaks said F.-M. Kalle, A. Künnapuu, J. Larka, V. Luik, K. Sepre ja U. Tikkar, sõjaväeametnikuks A. Moks ja M. Simon. Ilma sõjaväelise aukraadita oli arst A. Pobol.

Tuntumatest Põltsamaaga seotud Vabaduse Risti vendadest väärivad esmajoones nimetamist sõjaminister, hilisem Tartu ja Tallinna linna-
pea kindralmajor A. Tõnisson ning kindralmajor A. Larka, kes oli esi-
mene sõjaminister ja hilisem vabadussõjalaste riigipeakandidaat. Olgu
nimetatud ka Ajutise Valitsuse põllutöö- ja tootlusminister J. Raamot
ning viimasena igavikku lahkunud Vabaduse Risti kavaler K. Jaanus.

Millistes väeosades Vabaduse Ristid välja teeniti?

Suurem osa, kokku 50 kavaleri, pälvis teenetemärgi jalaväelase-
na. Kõige enam, 12 meest, teenis 3. polgus (K. Jaanus, H. Lettens,
J. Lippus, V. Luik, A. Murumaa, J. Nõmm, P. Otti, P. Peters, J. Päsna,
J. Pääsuke, T. Tähnas, P. Vares). Arvukuselt järgmine oli 2. jalaväepolk,
kus teenis kaheksa kavaleri (V. Kruusa, A. Kukk, A. Leisk, R. Miller,
J. Mänd, A. Paia, A. Sae, J. Seer). Siis kaks väeosa, kus mõlemas tee-
nis kuus kavaleri: Sakala Partisanide Pataljon (H. Jalakas, A. Koorits,
J. Korts, T. Mølter, K. Pung, J. Saks) ja 5. polk (H. Idam, A. Korts,
H. Krup, A. Rebane, J. Stahl, M. Tamm). Neid üksusi, kelle ridades
oli neli ristimeest, oli samuti kaks: Kuperjanovi Partisanide Pataljon
(J. Kasper, E. Oskar, A. Pedius, A. Villems) ja 1. polk (R. Mihk, P. Müür,
J. Pattak, H. Rebane). Kolm kavaleri teenis 9. jalaväepolgu (P. Moorits,
J. Schmidt, J. Vardja) ja kaks ordenikandjat oli 6. polgus (E.-M. Jürima ja
E.-M. Reismann). Üks Põltsamaaga seotud mees teenis *Scouts* Pataljonis
(U. Tikkar), üks 4. polgus (E. Rei), üks Kalevlaste Malevas (A. Meerpuu),
üks 8. jalaväepolgu (A. Rosalk) ja üks Viljandi Kooliõpilaste Roodus
(K.-V. Ormesson).

Suurtükiväelasena said Vabaduse Risti neli võitlejat, kellest kolm olid
2. suurtükiväepolgu 4. patarei, hilisema Väljapatarei nr 10 reaväelased
(P.-V. Kanasaar, A. Poka, H. Valdmann) ning üks 3. suurtükiväepolgu
ülem (M. Terras).

Ratsaväeüksustes võitles neli kavaleri, neist 1. ratsapolgus
M. Nõmmik ja A. Pajur, 2. ratsapolgus J. Rusi ja Tallinna üksikus eskad-
ronis K. Sepre.

Soomusrongidel oli neli kavaleri, neist Laiarööpaliisel Soomusrongil
nr 2 (lühend: Lr. Sr. nr 2) olid A. Künnapuu ja A.-J. Teose, Lr. Sr.-l
Kapten Irv teenis A. Niggol ning kitsarööpaliste soomusrongide üle-
mana A. Peters.

Mereväelasi oli kaks: miiniristlejal Lennuk E.-M. Kalle ja suurtüki-
laeval Lembit A. Pent.

Sõjaväe keskasutuses, staapides, valitsustes, rahvaväe büroodes ning

õppeasutustes teenis seitse autasustatut: A. Larka, J. Larka, A. Moks, J. Puskar, A. Simon, M. Simon, A. Tõnisson.

Sõjaväearstidena said ordeni A. Pobol ja H. Silbermann.

Ajutise Valitsuse liikmena pälvis Vabaduse Risti J. Raamot.

Jagatud Vabaduse Ristidest enamiku moodustasid isikliku vap-
ruse madalama astme, s.o Vabaduse Risti II liigi 3. järgu ordenid.
Aste kõrgema, 2. järgu vahvuse ristiga olid vääristatud J. Schmidt ja
H. Valdmann. Sõjaliste teenete Vabaduse Risti I liigi 1. järgu said
A. Larka ja A. Tõnisson. Sama liigi 2. järk omistati J. Schmidtile ja
H. Silbermannile. Sõjaliste teenete 3. järk läks 10 kavalerile (J. Larka,
A. Moks, K.-V. Ormesson, A. Pobol, J. Puskar, A. Rosalk, A. Simon,
M. Simon, J. Stahl, M. Terras). Kodanlike teenete, s.o Vabaduse Risti
III liigi 1. järgu pälvis J. Raamot. Postuumselt said Vabaduse Risti seitse
sangarit: M. Jalakas, A. Niggol, J. Nõmm, A. Peters, P. Peters, J. Päsna
ja A. Sae.

Kolm Vabaduse Risti oli välja teeninud J. Schmidt ning kaks ordenit
said J. Stahl ja H. Valdmann.

Meie lõunanaabrid annetasid nende iseseisvuse kaitsmisel osutatud
teenete eest Läti Karutapja ordeni (LKO) 2. järgu A. Larkale ning 3. jär-
gu J. Schmidtile.

Esimeses maailmasõjas pälvis A. Rosalk tsaaririigi kõrgeima sõjalise
tunnustuse – Georgi mõõga.

Tasuta maa normaaltalu suuruses määrati vähemalt 34 kavalerile
(H. Idam, E.-M. Jürima, P.-V. Kanasaar, J. Kasper, A. Koorits, A. Korts,
J. Korts, A. Künnapuu, A. Larka, A. Leisk, H. Lettens, J. Lippus, V. Luik,
R. Miller, J. Mänd, T. Mølter, J. Nõmm, K.-V. Ormesson, A. Pent,
A. Peters, J. Puskar, J. Pääsuke, E. Rei, A. Rosalk, J. Saks, J. Schmidt,
A. Simon, J. Stahl, M. Tamm, M. Terras, U. Tikkar, A. Tõnisson,
H. Valdmann, P. Vares). Neist E.-M. Jürima ja A. Simon loobusid maast,
võttes selle asemel raha. Nii A. Koorits kui K.-V. Ormesson said maa
Vabaduse Risti kavaleridena. Autasumaa, mille saajateks olid langenud
J. Nõmm ja A. Peters, anti nende vanematele. Lisaks sai mitu ristiven-
da veel tavalises korras maad, mis tuli aga välja osta. Mõnigi kavaler
või nende sugulane asus kohta pidama, ehitades hooned, muretsedes
loomad ja harides põllud. Tänapäevaks on aga enamik taludest täielikult
hävinud või heal juhul vaid osaliselt alles.

Prii kooliga kuni kõrgkooli lõpuni autasustati kolme kavaleri
(A. Leisk, P. Müür, H. Rebane). Suurem osa kavallere kuulus Vabaduse

Risti Vendade Ühendusse (VRVÜ). Enamik neist olid Viljandi osakonna liikmed, kuid kuuluti ka Tallinna, Tartu, Järvamaa, Rakvere ja Lääne-Saare osakonda.

Vabadussõja puhkedes oli kõige eakam J. Stahl, kes oli 47aastane. Noorim oli J. Pääsuke, kellel sõjaväljale minnes oli aastaid vaid 18. Sama aastakäigu mehed olid J. Nõmm, K.-V. Ormesson ja J. Mänd.

Üldse kõige viimase ristivennana lahkus 2000. aastal siit ilmast K. Jaanus, olles sellal juba 100aastane.

Peatugem ka Vabaduse Risti kavaleride surmaaegadel ja -põhjustel.

Vabadussõjas langes seitse meest: M. Jalakas, A. Niggol, J. Nõmm, A. Peters, P. Peters, J. Päsna ja A. Sae.

Iseseisvusaastail suri eri põhjustel 10 kavaleri: V. Luik, R. Mihk, R. Miller, A. Paia, J. Raamot, A. Rebane, E.-M. Reismann, J. Schmidt, J. Stahl ja T. Tähnas.

Saksa ajal läksid manala teele E.-M. Jürima, H. Krup ja M. Tamm.

Paguluses suri seitse ristivenda: H. Idam Argentinas, F.-M. Kalle Rootsis, J. Puskar USA-s, K.-V. Ormesson ja A. Simon Saksamaal ning A. Leisk ja A. Moks Rootsis.

Nõukogude repressioonide tõttu langes metsavennana, lasti maha või hukkus 17 meest: J. Kasper, A. Koorits, A. Korts, A. Kukk, A. Larka, J. Larka, J. Lippus, J. Mänd, T. Mølter, J. Pattak, K. Pung, H. Rebane, E. Rei, M. Simon, A.-J. Teose, A. Tõnisson ja H. Valdmann.

Loomulikul viisil või haiguste ja õnnetusjuhtumite tõttu läks nõukogude okupatsiooni aastatel Eestis toonela teele 27 kavaleri.

Taastatud Eesti Vabariigis lahkus igavikku K. Jaanus.

Teadmata on, millal ja miks suri A. Rosalk. Ka A. Künnapuu täpne surmaaeg on teadmata.

Surmakohaks oli enamikul siiski Eesti, kui välja arvata Venemaal repressioonide tagajärjel hukkunud ja paguluses surnud. Vabadussõjas langes Võrumaal Taheva lähistel A. Peters, Lätis said surma J. Nõmm ja P. Peters, Petserimaal M. Jalakas, J. Päsna ja A. Sae ning Tartu haiglas suri A. Niggol. Nõukogude võim mõrvas 1941. aastal Tallinnas J. Larka, T. Mølteri ja A. Tõnissoni. Tallinna pommitamisel märtsis 1944 saadud vigastustesse suri E.-M. Jürima.

Viimne puhkepaik on enamiku puhul samuti teada.

Põltsamaa surnuaeda on maetud 24 kavaleri: M. Jalakas, P.-V. Kanasaar, H. Lettens, V. Luik, A. Meerpuu, R. Miller, P. Moorits, A. Murumaa, P. Müür, A. Niggol, J. Nõmm, E. Oskar, A. Paia, A. Pedius,

A. Pent, P. Peters, A. Poka, J. Pääsuke, A. Rebane, E.-M. Reismann, A. Sae, J. Saks, J. Seer, M. Terras. Põltsamaa apostliku õigeusu surnuaial puhkavad T. Tähnas ja J. Vardja ning Pilistvere kalmistul K. Jaanus, J. Korts, A. Peters ja A. Villems. Viljandisse on maetud kaks meest: Vabadussõjas langenute ühiskalmistule J. Schmidt ning Toome kalmistule P. Otti. Tallinna sängitati kindlasti viis kavaleri: Rahumäe kalmistule R. Mihk, Liiva surnuaeda M. Nõmmik ja U. Tikkar ning Aleksander Nevski õigeusu kalmistule J. Raamot ja K. Sepre. Tõenäoliselt puhkab Tallinna Nevski kalmistul ka E.-M. Jürima. Valka Priimetsa kalmistule on sängitatud A. Pobol ja J. Päsna, Järvamaale Paide Sillaotsa kalmistule P. Vares, Türi surnuaiale H. Krup, Koeru kalmistule V. Kruusa, Kursi surnuaeda A. Pajur ning Väike-Maarja rahulasse J. Rusi. Tartu Raadi kalmistul puhkavad H. Silbermann, J. Stahl ja M. Tamm. Metsavennana langenud J. Kasper maeti Kiidjärve lähistel punkri juurde metsa. Kuskile endise Tartu valla Aru talu põllule on maetud A. Künnapuu.

Pagulastest puhkab Stockholmi Lidingö surnuaial F.-M. Kalle, Stockholmi Metsakalmistul A. Moks, Kalmari Põhjakalmistul A. Leisk, Lõuna-California Bellevue kalmistul J. Puskar, Augsburgi kalmistul K.-V. Ormesson ning Dornstadti surnuaial A. Simon.

Senini on teadmata, kuhu maeti H. Idam ja A. Rosalk ning nõukogude repressioonide ohvrid.

Biograafiate koostamisel on kasutatud Põltsamaa, Laiuse, Palamuse, Narva Aleksandri, Tallinna Kaarli, Tartu Peetri, Viljandi Pauluse, Väike-Maarja ja teiste asjasse puutuvate luteri koguduste sünnikandeid ja personaalraamatuid ning Põltsamaa ja Saduküla apostliku õigeusu kiriku sünnikandeid ja pihilehti, riigiarhiivi fondidest ohvitseride teenistuskirju, reakoosseisu teenistuslehti, represseerimistoimikuid ja isikukartoteeki ning ajalooarhiivi varamutes olevaid Tartu Ülikooli matrikleid. Samuti on kasutatud Viljandi, Järva, Lääne-Viru, Tallinna ja Tartu perekonnaseisuosakonna arhiivides asuvaid perekirju ja surmakandeid, siseministeeriumi rahvastiku toimingute osakonnas talletatavaid kirikukirju ning Akadeemilise Raamatukogu, Eesti Kirjandusmuuseumi ja Viljandi Muuseumi fondis leiduvaid materjale. Arvukalt on kasutatud Eestis ja välismaal ilmunud biograafilisi väljaandeid, kogumikke ja perioodilisi trükiseid.

Südamlik tänu kõigile abilistele!

Elulood

HANS JAANI p IDAM, VR II/3, alamkapten (1920), kapten (1924).

VR II/3, nr 729/21.02.1920 „5. jalawäe polgu 5. roodu wanemale ohvitserile alamleitnant Hans Jaani p. Idam'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 27. mail 1919 a. luurajate salgaga waenlase selja taga olles“.

Sündis 11. aprillil (vkj 30. märtsil) 1888 Viljandimaa Pilistvere kihelkonna Adavere (alates 1931 Imavere) vallas Lõimetsa külas talupidaja peres. Nimetatud Lõimetsa küla oli Adavere valla lahustükk, mis paiknes Pilistvere kihelkonna alal. Sünd registreeriti Pilistvere koguduses.

Hans Idam suri 10. juulil 1962 Buenos Aireses. Matmispaik teadmata. (Vt elulugu VMA 2005: 106.)

KARL JAANI p JAANUS (sünd JANUS), VR II/3, reamees (1919).

VR II/3, nr 1119/14.09.1920 „3. jalawäe polgu reamehele Karl Jaanus'ele hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud luurekäigul 29. juunil 1919 a. Üksküla juures“.

Sündis 9. novembril (vkj 28. oktoobril) 1899 Viljandimaa Pilistvere kihelkonna Vana-Põltsamaa valla Räsna külas Suuroja (ka Mädalombi) talus.

Saksa ajal 1943–1944 Põltsamaa vallavanema abi.

Karl Jaanus suri 6. oktoobril 2000 Jõgevamaa Põltsamaa valla Esku asulas südame pärgarterite lubjastumise tõttu. Maetud Pilistvere kalmistule. Ta oli viimane Vabaduse Risti kavalier. (Vt elulugu VMA 2005: 107–108.)

MIHKEL HANSU p JALAKAS (ka JALLAKAS), VR II/3, reamees (1918).

VR II/3, nr 632/24.08.1920 „Sakala partisanide polgu reamehele Mihkel Hansu p. Jalakas'ele hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 15. apr. 1919 a. Panikowitschi mõisa all“.

Sündis 2. mail (vkj 20. aprillil) 1885 Viljandimaa Pilistvere kihelkonna Uue-Põltsamaa valla Võhma külas vabadiku pojana. Vallaline. Vallakooli haridusega. Töötas tiserina. Osales Esimeses maailmasõjas. Teenis 2. Eesti polgus 1917–1918.

Vabadussõjas osales 1919. aasta 24. jaanuarist 2. tagavarapataljoni ridades. Viidi alates 21. veebruarist 1919 üle Viljandi kaitsepataljoni (hilisem Sakala Partisanide Pataljon), kus teenis 1. roodus reamehena, olles veltveebli kohusetäitjaks.

Mihkel Jalakas sai lahingus 24. aprillil 1919 Petserimaal Pankjavitsa

mõisa juures peast raskelt haavata ning suri sidumispunktis. On maetud Põltsamaa kalmistule.

Tema surmadaatum ja -koha asjus on eksitavaid andmeid. Nii on Põltsamaa koguduse meetrikasse surmadaatumina kantud 22. aprill ja surmakohana Võru. Teenistuslehes on surmaajaks märgitud 23. aprill 1919 ja Šumilovo küla. Sakala partisanide mälestusraamatusse on eksitava kirja läinud surmadaatum 25. aprill 1919.

Vägiteo esildis: „Reamees Mihkel Jalakas [on] 15. aprillil 1919. a. Ogarevo-eelsel positsioonil üles näidanud erilist vahvust. Pimedust kasutades hiilinud paari mehega vaenlasele kallale, saades ühe kuulipilduja ning vange.“

Postuumselt omistatud Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk, mis kõik anti üle vanematele.

Nimi on Põltsamaa sambal ning oli tõenäoliselt ka Põltsamaa kirikus asunud mälestustahvil.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 102/1885; EELK Põltsamaa koguduse surmakanne nr 127/1919; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 47p; ERA, f. 680, n. 3, s. 570; ERA, f. 562, n. 1, s. 27, l. 193, 228; SP 1934: 180, 304, 313.

EGBERT-MICHAEL MIHKLI p JÜRIMA (kuni 15.09.1938 JÜRMANN), VR II/3, alampolkovnik (1920), kolonelleitnant (1922).

VR II/3, nr 1277/15.09.1920 „6. jalaväe polgu alampolkownikule Egbert Jürmann'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 10. mail 1919 a. Salisburgi alewi waldamisel“.

Sündis 18. (vkj 6.) juulil 1893 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Vana-Põltsamaa valla Põltsamaa asulas kaupmehe peres.

Abiellus 21. augustil 1924 Tallinna Kaarli kirikus Leonore Eriksiga (1897–?). Sündis tütar Maret-Li (1927). Abielu lahutati 17. veebruaril 1940 Tallinna Ringkonnakohtu otsusega.

Õppis Põltsamaal ning 1907–1911 Tallinna Nikolai gümnaasiumis, kus lõpetas kuus klassi. Sõjalise hariduse sai 1923–1924 alalisväe ohvitseride kursustel ja 1929 pataljoniülemate kursustel.

EGBERT-MICHAEL
JÜRIMA VR II/3

Astus septembrist 1911 vabatahtlikult teenistusse 89. Belomorski jalaväepolku. Arvati augustis 1912 tagavaraväkke ning ülendati novembris lipnikuks. Augustist 1914 osales Esimeses maailmasõjas, kus oli 295. Svirski jalaväepolgu rooduülem ning õppekomando ja pataljoniülem. Sai juulis 1916 lahingus Galiitsias Žukovo küla juures haavata. Ülendati juulis 1915 alamleitnandiks, augustis 1916 leitnandiks ja sama aasta novembris alamkapteniks. Oli polgu ohvitseride aukohtu liige ja kohtu eesistuja 1917. aastal. Pälvis Anna 4., 3. ja 2. järgu ning Stanislavi 3. ja 2. järgu ordeni. Lahkus Vene sõjaväest jaanuaris 1918.

Vabadussõjas osales 1918. aasta 28. novembrist 6. jalaväepolgu, kus detsembris määrati 2. roodu ülemaks, veebruaris 1919 nimetati I pataljoni ülemaks ja mais polguülema abiks. Ülendati oktoobris 1919 kapteniks. Oli ühtlasi 6. jalaväepolgu ülema kohusetäitja jaanuarist juulini 1920. Veebruaris 1920 ülendati alampolkovnikuks.

Vabaduse Ristile lisandusid 100 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ning Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal. Loobus autasumaast ning võttis selle asemel rahalise kompensatsiooni 150 000 marka.

Jätkas teenistust sõjaväes. Augustist 1920 määrati 8. jalaväepolgu ülema abiks. Jaanuaris 1921 oli aga 3. jalaväepolgu, veebruaris 2. jalaväepolgu ja aprillis taas 3. jalaväepolgu ülema abi. Juulis 1921 nimetati 6. jalaväepolgu ülema abiks. Tagandati ametikohalt ning määrati juunis 1922 polgu jalamaakuulajate komando nooremohvitseriks ja järgmisest kuust sidekomando ülema abiks. Septembris sai temast 10. jalaväepolgu Kalevi pataljoni ülema kohusetäitja. Novembris 1922 nimetati alampolkovnikust kolonelleitnandiks.

Mais 1923 määrati ning augustist asus täitma 1. jalaväerügemendi IV pataljoni ülema ülesandeid. Septembrist 1923 kuni juulini 1924 õppis Sõjakoolis ohvitseride kursustel. Märtsis 1924 viidi üle 5. jalaväerügemendi IV pataljoni ülema kohale, kus asus ametisse aga alles septembris.

Aprillis 1925 määrati 10. jalaväerügemendi *Scouts* pataljoni ülemaks. Oli ühtlasi valitud 10. jalaväerügemendi kohtu eesistujaks veebruarist 1927 veebruarini 1928 ning rügemendi ohvitseridekogu revisjonikomisjoni liikmeks märtsist 1926 märtsini 1928.

Alates oktoobrist 1928 nimetati *Scouts* üksiku jalaväe pataljoni ülema kohusetäitjaks. Sel kohal teenis kuni sõjaväeteenistusest lahkumiseni mais 1932 tervislikel põhjustel (põdes *sclerosis multiplexi*). Oli seejärel pensionär. VRVÜ Tallinna osakonna liige 1927–1940.

Tallinna linna perekonnaseisuametniku otsusega 15. septembrist 1938 määrati perekonnale senise perekonnanime Jürmann asemele Jürima.

Viimase elujärgu elas hoolealusena vanadekodus.

Egbert-Michael Jürima suri 9. märtsil 1944 Tallinnas Magdaleena tänava vanadekodus Nõukogude õhurünnaku tagajärjel saadud vigastustesse. Maetud tõenäoliselt Tallinna Siselinna kalmistu Nevski surnuaia ossa.

Pommitamise ohvrite mälestuseks avati 16. detsembril 2004 Nevski kalmistul monument, millel jäädvustati teiste hukkunute hulgas ka tema nimi.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 5/1893; Tallinna linna per reg 94: 314; Tallinna linna surmaakt nr 959/1944; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 90; ERA, f. 495, n. 7, s. 1424; ERA, f. 497, n. 2, s. 648; ERA, f. 2371, n. 1, s. 11, l. 552; EVK 1935: 136.

FERDINAND-MAGNUS ANDRESE p
KALLE (kuni 06.03.1924 KIRP), VR II/3,
ohvitseri asetäitja (1919).

VR II/3, nr 302/11.06.1920 „Piirikaitse
pataljoni ülema abile, gardemarin Ferdinand
Andrese p. Kirp´ile hinnates wahwust mis
[ta oli] ülesnäitanud lahingus 8. jaanua-
ril 1919 a. Loksal ja 16.–26. maini 1919 a.
Luuga jõesuus“.

Sündis 15. (vkj 3.) aprillil 1889 Viljandimaa
Põltsamaa kihelkonna Kurista vallas sindli-
meistri pojana. Abiellus 6. detsembril 1921
Tallinna Kaarli kirikus Emilie Rosenbergiga
(1891–?). Lastetu.

Õppis Rakvere ministeeriumi- ja linnakoolis ning Käsmu ja Tallinna
merekoolis, kus sooritas tüürimehe eksami ja omandas kaugsõidu-
kapteni diplomi.

Teenis enne Esimest maailmasõda kaubalaevadel madruse ja tüüri-
mehena.

Mobiliseeriti ning oli juulist 1915 kuni märtsini 1917 tüürimees ja
kapten Baltimere laevastiku transpordilaevadel, märtsist 1917 kuni
märtsini 1918 loots Hankos Soomes ning sama aasta maini laeval
Dobrõnja komandöri abi.

FERDINAND-MAGNUS
KALLE VR II/3

Vabadussõjast võttis osa 1. jaanuarist 1919 miiniristlejal Lennuk, osaledes Dessantpataljoniga Loksa, Kunda ja Udria (Utria) all ning Laiarööpalise Soomusrongi nr 5 peal Petseri vallutamisel. Aprillis 1919 viidi üle Meredessantpataljoni nooremohvitseriks. Ülendati 4. mail 1919 gardemariiniks. Mõni päev hiljem ülendati ohvitseri asetäitjaks ning määrati 4. roodu vanemohvitseriks. Koos pataljoniga võttis osa Heinaste ja Luuga dessandist. Juunis 1919 nimetati Merejõudude Rannavalve, Side ja Päästejaamade Valitsuse Mustvee rajooni ülemaks, sama aasta oktoobris Mereväe Ekipaaži 2. roodu nooremohvitseriks ning detsembris 1919 Rannavalve, Side ja Päästejaamade Valitsuse Tartu rajooni ülema kt-ks.

Jaanuaris 1920 määrati 5. piirikütipataljoni ülema abi kohustesse, sama aasta aprillis aga 7. piirikütipataljoni vanemohvitseriks.

Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Jätkas teenistust mereväes Traalerite Divisjonis, olles augustist 1920 traaleri Ristna vanemohvitseri kohustes ning oktoobrist kuni sõjaväeteenistusest vabastamiseni veebruaris 1921 suurtükilaeva Meeme vahiülem. Märtsist 1921 kuni jaanuarini 1922 oli Mereasjanduse Peavalitsuse traalerite osakonnas traaleri Ristna peal 1. tüürimees. Jaanuaris 1922 viidi koos laevaga üle Laevasõidu Ametisse. Mais 1923 astus teenistusse Piirivalve Valitsusse, kus oli maini 1924 ametis mootorlaeva juhina. Riigikohtu otsusega 6. märtsist 1924 määrati senise perekonnanime Kirp asemele Kalle.

Hiljem kaubalaevadel tüürimees ja kapten. Oli 1930ndatel kaubalaeva Kustas kapten, hiljem AS Nautikule kuuluval laeval kaugesõidu-kapten ja alates jaanuarist 1939 Tallinna Kalasadamate ülevaataja. VRVÜ Tallinna osakonna liige 1938–1940.

Siirdus Teise maailmasõja ajal Rootsi.

Ferdinand-Magnus Kalle suri 11. juulil 1961 Stockholmis. Maetud Stockholmi Lidingö kalmistule.

EELK Laiuse koguduse sünnikanne nr 68/1889; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 26p; ERA, f. 495, n. 7, s. 1537; ERA, f. 527, n. 1, s. 536; ERA, f. 2371, n. 1, s. 13, l. 487; EVK 1935: 138; Eesti Päevaleht 1961, nr 160: 2; sugulase Mare Sooviku andmed (detsember 2000), Peedu Sammalsoo andmed (märts 2007).

PEETER-VIKTOR (sünd PEETER-VICTOR) PEETRI p KANASAAR, VR II/3, nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 30/21.02.1920 „2. suurtükiwäe polgu 4. batarei kapralile Peeter Peetri p. Kanasar´ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 9. mail 1919 a. Salesje küla all“.

Sündis 9. detsembril (vkj 27. novembril) 1887 Viljandimaa Kolga-Jaani kihelkonna Soosaare valla Vissuvere küla Liivasaare väiketalu pidaja pojana.

Pidas Vana-Põltsamaa (end Võisiku) vallas asunud Pillemati talu. Oli Kaitseliidu Sakalamaa Maleva Põltsamaa malevkonna liige. Saksa ajal Põltsamaa valla Omakaitse liige.

Peeter-Viktor Kanasaar suri 27. oktoobril 1950 Põltsamaa haiglas kopsupõletiku ja angiini tagajärjel. Maetud Põltsamaa kalmistule. (Vt elulugu VMA 2002: 151–152.)

JULIUS GUSTAVI p KASPER (sünd KÄSPER), VR II/3, ohvitseri asetäitja (1919), lipnik (1942?).

VR II/3, nr 1602/14.12.1920 „Kuperjanovi partisanide polgu ohwitseri asetäitjale Julius Kasper´ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 27. oktoobril 1919 a. Krasnaja Gorka all“.

Sündis 21. (vkj 9.) juunil 1897 Viljandimaa Kolga-Jaani kihelkonna Võisiku vallas talurentniku pojana.

Pidas kuni 1937. aastani Lustivere vallas Pudivere külas Kõrgemäe talu. Kuulus Kaitseliidu Sakalamaa Maleva Põltsamaa Lustivere kompaniisse.

Julius Kasper langes metsavennana oma punkris 7. veebruaril 1946 lahingus nõukogude julgeolekuüksustega Kiidjärve ja Ahja vahelises metsas. Maetud punkri juurde metsa. (Vt elulugu VMA 2002: 152–153.)

AUGUST HANSU p. KOORITS, VR II/3, nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 828/01.09.1920 „Sakala partisanide polgu nooremallohvitserile August Hansu p. Koorits´ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus Pedeli mõisa all“.

Sündis 7. juunil (vkj 26. mail) 1897 Viljandimaa Paistu kihelkonna Õisu valla Lolli talu omaniku peres.

Sai märtsis 1933 Vabaduse Risti kavalerina Pajusi mõisast 8,3-hektarilise Paala talu nr A-198. Müüs samal aastal talu ära ja siirdus kodukohta Õisu kanti.

August Koorits suri 30. septembril 1947 Saraatovi oblasti vangilaagri

nr 2 haiglas pellagrasse. Matmispaik teadmata. Perekonna hauaplat-sil Paistu kalmistul on tema nimega kenotaaf. (Vt elulugu VMA 2000: 180–181.)

AUGUST JAANI p KORTS (sünd KOORTS),
VR II/3, vanemallohvitser (1920).

VR II/3, nr 682/21.02.1920 „5. jalaväe pol-gu 7. roodu kapral August Jaani p. Korts'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud luurekäigul 24. mail 1919 a. Piskowitsa ja Obischa külade juures ja lahingus 26. mail 1919 a. Klüi ja Bogdanowi külade all“.

Sündis 9. oktoobril (vkj 27. septembril) 1894 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Pajusi vallas töölise peres. Abiellus 27. detsembril 1921 Põltsamaa kirikus Anna-Maria Sopiga (1898–1969). Lapsed: Aksel (1922), Vaike (1923), Helmi (1928). Vallakooli hari-dusega. Siirdus Esimese maailmasõja ajal elama Järvamaa Koigi valda.

Vabadussõjas osales 1918. aasta 9. detsembrist 5. jalaväepolgu jala-maakuulajate komandos. Alates veebruarist 1919 aga 8. roodus, kust mõni päev hiljem määrati 7. roodu. Võttis osa lahingutest Viru rindel punavägede vastu. Demobiliseeriti aprillis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Pidas iseseisvusajal Järvamaa Koigi valla Päinurme mõisast saadud 21,81-hektarilist Rehila talu ning 1931. aastast ka venna päranduse-na Päinurme mõisast eraldatud 14,37-hektarilist Keskpere talu. Oli Kaitseliidu Järva Maleva Päinurme ratsarühma ülema abi ja VRVÜ Järvamaa osakonna liige 1939–1940.

Saksa ajal alates oktoobrist 1941 oli Omakaitse rühmaülema abi Koigi vallas. Osales 1944. aasta kevadel haarangutel nõukogude diver-santide püüdmiseks Koigi ja Väinjärve vallas.

Nõukogude julgeolekutöötajad arreteerisid ta 18. novembril 1944 Rehila talus. Mõisteti ENSV Sisevägede Sõjatribunali otsusega 1945. aasta detsembris 15 aastaks vangilaagrisse, lisandusid viis aastat asu-mist ja vara konfiskeerimine. Oli Paide ja Viljandi vanglas ja pikemat aega Venemaal Komis.

AUGUST KORTS
VR II/3

August Korts suri 8. märtsil 1948 Komi ANSV VorkutLagis. Matmispaik teadmata.

Märtsis 1949 küüditati tütar Helmi, kellele järgnes Anna-Maria Korts, Krasnojarski krai Minušinski rajooni. Pääsesid tagasi Eestisse 1956. aastal.

Poeg Aksel Korts teenis Teise maailmasõja ajal Saksa sõjaväes ning oli pärast sõda maist 1945 kuni märtsini 1947 metsavend.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 202/1894; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 51p; ERA, f. 545, n. 1, s. 2, l. 39; ERA, f. 545, n. 1, s. 26, l. 233; ERA, f. 545, n. 1, s. 32, l. 70, 73; ERA, f. 545, n. 1, s. 105, l. 116p; ERA, f. 62, n. 21, s. 2887; ERA, f. 63, n. 11, s. 2402; ERA, f. 1831, n. 1, s. 135; ERAF, f. 130SM, n. 1, s. 9709; ERAF, f. 3N, n. 1, s. 2248.

JOOSEP (ka JOSEP) TÕNISE p KORTS, VR II/3, nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 805/01.09.1920 „Sakala Partisanide Polgu kapral Joosep Korts'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 24. mail 1919 a. Kleesino küla all“.

Sündis 30. (vkj 18.) juunil 1899 Viljandimaa Kolga-Jaani kihelkonna Soosaare vallas talupidaja ning vallakäskjala peres.

Pidas Vana-Põltsamaa valla Rõstla külas Soone talu.

Joosep (surmaaktis Josep) Korts suri 12. jaanuaril 1974 Tartu rajooni Tähtvere külanõukogu Rahinge külas südame veresoonkonna lupjumise tõttu. Maetud Pilstvere kalmistule. (Vt elulugu VMA 2002: 158–159.)

HANS HANSU p KRUP (ka KRUPP), VR II/3, vanemallohvitser (1919).

VR II/3, nr 672/21.02.1920 „5. jalaväe polgu 8. roodu w. a. o. Hans Hansu p. Krupp'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 25. apr. 1919 Saurova küla all“.

Sündis 26. (vkj 14.) septembril 1894 Viljandimaa Pilstvere kihelkonnas Adavere (alates 1931 Imavere) valla Suureküla külas mõisatöölise peres. Nimetatud Suureküla oli Adavere valla lahustükk, mis paiknes Pilstvere kihelkonna alal. Sünd registreeriti Pilstvere koguduses.

Hans Krup suri 27. augustil 1942 Järvamaa Särevere valla Tännasilma küla Ado talus südamehaigusse. Maetud Türi kalmistule. (Vt elulugu VMA 2005: 117–118.)

VOLDEMAR HANSU p KRUUSA (kuni 14.02.1938 KRUUSMANN), VR II/3, reamees (1918).

VR II/3, nr 1151/15.09.1920 „2. jalaväe polgu reamehele Woldemar Kruusmann'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 17. weebr. 1919 a. Holohalnja mõisa juures“.

Sündis 3. septembril (vkj 22. augustil) 1892 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Rutikvere vallas rätsepa pojana. Abiellus 17. aprillil 1922 Pilstvere kirikus Salme Atsiga (1900–1991). Lapsed: Vambola (1922–?), Edgar (1924–?). Vallakooli haridusega.

Töötas kodukandis rätsepana. Teenis Esimese maailmasõja ajal 6. ratsa- väepolgus jefreitorina.

Vabadussõjas astus algul teenistusse Põltsamaa kaitseliidus. Alates 1918. aasta 26. detsembrist oli 2. jalaväepolgu 4. roodus. Võttis osa lahingutest punavägede vastu Lõunarindel. Viidi jaanuarist 1920 üle 5. piirikütipataljoni 1. roodu. Demobiliseeriti aprillis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Sai maist 1927 Järvamaa Väinjärve valla Preedi mõisast 19,21-hektarilise Laari talu. Ehitas elumaja ning kõrvalhooned ning koht kinnistati tema nimele detsembris 1931. Tegeles talupidamisega. Oli VRVÜ Järvamaa osakonna liige 1938–1940.

Väinjärve valla perekonnaseisuametniku otsusega 14. veebruarist 1938 määrati kogu perele senise perekonnanime Kruusmann asemele Kruusa.

Pärast Teist maailmasõda pidas Laari talu kuni sundkorras kolhoosi minekuni. Töötas Udeva kolhoosis põllutöölise ja põllubrigadirina kuni pensionile siirdumiseni.

Voldemar Kruusa suri 10. märtsil 1963 Paide rajooni Koeru külanõukogu Koeru haiglas insuldi tõttu. Maetud Koeru kalmistule.

Poeg Vambola mobiliseeriti 1941 Punaarmeele ja kinnitamata andmeil langes Velikije Luki lahingutes. Teine poeg Edgar võeti ajateenistusse pärast Teist maailmasõda ning sai surma kusagil Kirde-Eestis.

VOLDEMAR KRUUSA
VR II/3

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 214/1892; Väinjärve valla per reg 3: 488; Koeru kn surmaakt nr 17/1963; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 82p; ERA, f. 680, n. 3, s. 617; ERA, f. 63, n. 11, s. 5477; sugulase Milvi Jürissaare andmed (märts 2006).

ARNE (kuni 30.12.1935 ARSENY, ka ARSENI) MIKU (NIKITA) p KUKK, VR II/3, nooremallohvitser (1920).

VR II/3, nr 1077/14.09.1920 „2. jalaväe polgu kapralile Arseni Kukk'ele hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingutes 25. märtsil 1919 a. Kjulitina ja 28. mail 1919 a. Wareste külade juures“.

Sündis 24. (vkj 12.) aprillil 1895 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Kurista valla Kaavere mõisa Sulustvere külas talupoja peres. Tema sünnikohaks on ekslikult peetud ka Rutikvere valda ja Tartumaa Puurmani valda. Abiellus 21. veebruaril 1931 Tallinnas Elfriede-Rosete Maineriga (1907–2004). Lapsed: Dagy (1932), Imbi (1934–1934), Ulve (1935). Lõpetas vallakooli ja gümnaasiumi 4. klassi.

Vabadussõjas 1918. aasta 15. detsembrist 2. jalaväepolgu 5. roodus. Polgu taganemise ajal 21. detsembril 1918 lahkus suur osa selle roodu sõdureist omavoliliselt rindelt ning arvati väejuoksikuteks. 28. detsembril tuli enamik neist, ka Arseni Kukk, uuesti polku tagasi ning arvati taas 5. roodu. Alates 25. märtsist 1919 nimetati ta sama roodu rühmaülemaks. Septembris 1919 läkitati õppekomandosse, mille 2. kursuse lõpetas jaanuaris 1920. Märtsis ülendati nooremallohvitseriks. Demobiliseeriti aprillis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Asus elama Läänemaale, kus töötas 1924. aastast Taebla valla sekretäri abi ja 1926. aastast vallasekretärina. Oli Kaitseliidu Läänemaa Maleva Risti malevkonna Taebla-Võnnu kompanii üksikrühma ja kompanii pealik, Eesti Vabadussõjalaste Liidu Taebla osakonna laekur 1934, Isamaaliidu Taebla osakonna asutaja ning sekretär 1935–1939 ning VRVÜ Lääne-Saare osakonna liige.

Sai mais 1934 Taebla valla Taebla raudteejaama alevikus endise

ARNE KUKK
VR II/3

Kirimäe mõisa maadest 1,03-hektarilise ehituskruundi.

Pälvis Kaitseliidu Valgeristi (1935), Kotkaristi kuldristi (1938) ning Eesti Punase Risti V klassi (1940).

Pärast 1940. aasta suvel alanud nõukogude okupatsiooni vabastati Taebla vallasekretäri ametist. Töötas pearaamatupidajana Lääne-Nigula Piimaühingus Taebla vallas Kirimäel kuni 14. juunini 1941, mil nõukogude julgeolekutöötajad ta arreterisid. Viidi Venemaale Sverdlovski oblastisse SevUrallagi, kus mõisteti märtsis 1942 SARKi erinõupidamise otsusega surma.

Arne Kukk lasti maha 23. aprillil 1942 Sverdlovskis. Matmispaik teadmata. Abikaasa Elfriede taotlusel rehabiliteeriti veebruaris 1966.

Abikaasa koos kahe tütrega küüditati juunis 1941 Kirovi oblastisse, kust tulid tagasi 1946. aastal. Elfriede Kukk arreteriti märtsis 1949 ja mõisteti Siberist ennetähtaegse tagasituleku eest kolmeks aastaks vangilaagrisse ning saadeti seejärel Kirovi oblastisse, kust pääses tagasi Eestisse 1958. aasta algul. Rehabiliteeriti koos lastega juunis 1966.

EAÕK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 16/1895; Taebla valla per reg I: 283; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 77p; ERA, f. 31, n. 5, s. 1880, l. 181; ERA, f. 63, n. 4, s. 1082; ERA, f. 541, n. 1, s. 29, l. 19p; ERA, f. 541, n. 1, s. 393; ERA, f. 541, n. 1, s. 396, l. 42, 244, 327; ERAf, f. 130SM, n. 1, s. 6077; EVK 1935: 166.

AVO (kuni 27.07.1940 ALBERT-GOTTFRIED) REINU p KÜNNAPUU (sünd KÜNNAPU), VR II/3, ohvitseri ase-täitja (1919).

VR II/3, nr 1203/15.09.1920 „Soomusrong nr 2 w. a. o. Albert Künnapuu'le hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 27. jaan. 1919 a. Puka ja Keeni jaamade wahel“.

Sündis 16. (vkj 4.) jaanuaril 1888 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Vana-Põltsamaa valla Paduvere karjamõisas koolmeistri peres. Abiellus 19. septembril 1920 Äksi kirikus Salme-Leontine Torrimiga (1888–1973). Poeg Rein (1922).

Lõpetas 1908 Paide 4klassilise linnakooli. Siirdus Venemaale viina-

AVO KÜNNAPUU
VR II/3

ja õllepruuli ametit õppima. Võeti novembris 1909 sõjaväkke. Lõpetas samal kuul 18. välisuurtükiväe brigaadi juures õppekomando. Teenis 1. välisuurtükiväe patareis bombardiiri ja nooremfeerverkerina kuni teenistusest vabastamiseni märtsis 1913. Esimeses maailmasõjas augustist 1914 kuni detsembrini 1917 teenis 23. välisuurtükiväe brigaadi 2. patareis ning osales lahingutes Austria-Ungari vägede vastu Galiitsias ja Rumeenias. Sai Georgi risti 4. järgu ja Georgi medali.

Detsembrist 1917 kuni märtsini 1918 teenis 1. Eesti suurtükiväe-brigaadis.

Vabadussõjas osales 29. novembrist 1918 Laiarööpalise Soomusrongi nr 1 sihturina. Alates 13. detsembrist 1918 määrati Laiarööpalise Soomusrongi nr 2 sihturiks, jaanuaris 1919 ülendati vanemaks feerverkeriks ning märtsis määrati patarei ülema kohusetäitjaks. Ülendati osutatud sõjalise vapruste eest 22. aprillil 1919 ohvitseri asetäitjaks. Lahingus 8. juunil 1919 sai vasakust reiest haavata. Demobiliseeriti mais 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ning Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 29,89 hektarit eraldati mais 1925 Virumaa Haljala valla Essu mõisast. Varjula taluks ristitud koha, kus asus mõisa ajast kuus hoonet, müüs 1930. aastal endise Essu mõisa omaniku abikaasale Ernst Ungern-Sternbergile. Sama aasta novembris ostis Tartumaa Vesneri (hiljem Tartu) valla Sootaga mõisast eraldatud 40-hektarilise Annuse talu.

Töötas pärast sõjaväest lahkumist 1922. aastal Pärnu, siis Tallinna ja 1926. aastal Rakvere vangimaja ülemana. Lahkus riigiteenistusest ning asus pidama autasuks saadud Varjula talu. Töötas seejärel Tartu Lihaekspordis ning majandas mõnda aega Annuse talu. Asus Tartus tegutsema ärimehena ning tegeles lihatoodetega kuni 1940. a alanud okupatsioonini.

Tartu valla perekonnaseisuametniku otsusega 27. juulist 1940 määrati senise eesnime Albert-Gottfried asemel Avo.

Esimese nõukogude okupatsiooni ajal pääses küüditamisest. Saksa ajal jätkas äritegevust Tartus. Oli Omakaitse liige.

Pärast 1944. aasta sügisel alanud uut nõukogude okupatsiooni töötas mitmel pool. Kevadel 1948 elas Tartus ning seejärel töötas mõnda aega Vasula piimapunktis. 1949. aastal miilitsa tehtud arreteerimiskatse

järele asus end varjama. Viimane peidukoht oli Tartu valla Annuse talu naabruses oleva Aru talu heinaküün.

Avo Künnapuu haigestus kopsupõletikku ning suri oktoobris 1950 (teistel andmetel 1951) Tartu valla Aru talu küünis. Ta maeti salaja Aru talu põllule „suure kase ja heinaküüni vahemaale“. Hauakoht teadmata.

Abikaasa Salme Künnapuu küüditati märtsis 1949 Omski oblasti Tarski rajooni. Vabanes jaanuaris 1956 ning tuli tagasi Eestisse. Mais 1960 pöördus ta taotlusega tagastada tollase Ždanovi-nimelise kolhoosi territooriumil asunud Annuse talu. Vastuseks teatasid tollased võimurid, et taluhooned on ära võetud seaduspäraselt.

Poeg Rein Künnapuu teenis Teise maailmasõja ajal Saksa sõjaväes, sai raskelt haavata ning evakueeriti Saksamaale, kust ta hiljem siirdus Kanadasse.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 3/1888; Tartu valla per reg 5: 22; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 87p; ERA, f. 495, n. 13, s. 22, l. 140; ERA, f. 3477, n. 2, s. 31, l. 14; ERA, f. 63, n. 19, s. 1023; ERA, f. 3653, n. 7, s. 9657; ERA, f. R-1, n. 20, s. 958; ERAF, f. 4K, n. 2, s. 2675; EVK 1935: 176; ETT 1939: 315; poeg Rein Künnapuu andmed (juuli 2005).

ANDRES JAANI p LARKA, VR I/1, LKO 2. järk, kindralmajor (1918).

VR I/1, nr 3/23.02.1920 „Sõjaväe Ringkonna Ülemale Kindralstaabi Kindral-Major Andres Jaani p. Larkale hinnates sõjalisi teenuseid, mis [ta oli] ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastöoga sõjaväe organiseerimise ja korraldamise töös“.

LKO 2. järk, nr 24/4.11.1924.

Sündis 5. märtsil (vkj 21. veebruaril) 1879 Viljandimaa Pilistvere kihelkonna Kabala valla Laeva külas möldri pojana. Õppis 1894–1898 Eesti Aleksandrikoolis Põltsamaal.

Andres Larka suri 8. jaanuaril 1943 Venemaal Malmõzis. Matmispaik on teadmata. (Vt elulugu VMA 2005: 118–120.)

JOHANNES JAANI p LARKA, VR I/3, ohvitseri asetäitja (1919).

VR I/3, nr 1648/17.12.1920 „Tallinna linna komandantuuri ohvitseri asetäitjale Johannes Jaani p. Larkale hinnates sõjalisi teenuseid, mis [ta oli] ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastöoga sõjaväe organiseerimise ja korraldamise töös“.

Sündis 17. (vkj 5.) veebruaril 1887 Viljandimaa Pilistvere kihelkonna

Kabala valla Laeva külas möldri pojana. Õppis 1902 Eesti Aleksandri-koolis Põltsamaal (ei lõpetanud).

Kommunistid lasid Johannes Larka maha 10. juunil 1941 Tallinnas. Matmispaik teadmata. (Vt elulugu VMA 2005: 120–122.)

AUGUST JÜRI p LEISK, VR II/3, major (1936).

VR II/3, nr 999/01.09.1920 „2. jalaväe polgu alamleitnant August Leisk'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingutes 28. jaanuaril 1919 a. Kahkwa wallamaja juures, 14. veebruaril 1919 a. Waschina-Gora waldamisel ja 1. märtsil 1919 a. Troitski mõisa all“.

Sündis 8. aprillil (vkj 27. märtsil) 1893 Viljandimaa Pilstvere kihelkonna Adavere (alates 1931 Imavere) valla Suureküla külas Kõrre talu pidaja pojana. Nimetatud Suureküla oli Adavere valla lahustükk, mis paiknes Pilstvere kihelkonna alal. Sünd registreeriti Pilstvere koguduses. Sai autasuks Vabaristi talu Adavere mõisa südamest.

August Leisk suri 27. juunil 1972 Rootsis Kalmari haiglas maovähki. Maetud Kalmari Põhjakalmistule. (Vt elulugu VMA 2004: 195–197.)

HINDRIK (ka HENDRIK, HEINRICH) HANSU p LETTENS, VR II/3, kapral (1918).

VR II/3, nr 1005/14.09.1920 „3. jalaväe polgu kapralile Hindrik Lettens'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 2. juulil 1919 a. Kurtenhofi jaama ja Kircholmi mõisa juures“.

Sündis 19. (vkj 7.) jaanuaril 1888 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Rutikvere vallas mõisatöölise pojana. Abiellus 31. augustil 1924 Põltsamaa kirikus Elvine-Emmeline Solliga (1906–?). Abielu lahutati 2. veebruaril 1937. Lapsed: Heinrich (1925–?), Vilmi-Agathe (hiljem Milvi) (1931). Lõpetas vallakooli ja Põltsamaa kihelkonnakooli. Töötas maalrina Adaveres.

Esimeses maailmasõjas osales 229. jalaväe tagavarapolgus 1916–1917. Sai Rumeenia rindel lahingus haavata. Vabadussõjas osales 1919. aasta 9. jaanuarist 3. jalaväepolgu 6. roodu jao- ja rühmaülema kohustes. Võttis osa lahingutest Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu Lõuna-

HINDRIK LETTENS
VR II/3

Eestis ja Põhja-Lätis. Sai 2. juulil 1919 Riia all Kurtenhofi jaama juures haavata. Oli õppekomando kursustel detsembrist 1919 kuni veebruarini 1920. Demobiliseeriti aprillis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ning Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 20,43 hektarit eraldati mais 1921 Viljandimaa Adavere valla Adavere mõisast. Kadaka taluks ristitud kohal oli mõisa ajast moonakate maja laudaga. Ehitas uue elumaja ja lauda koos kuuriga ning pidas järgnevail aastail talu. Oli kohaliku tuletõrjeseltsi liige, kuulus VRVÜ Viljandi osakonda.

Hindrik Lettens suri 25. oktoobril 1940 Põltsamaa valla Adavere asunduse Kadaka talus vähki. Maetud Põltsamaa luteri usu kalmistule.

Poeg Heinrich Lettens teenis Teise maailmasõja ajal Saksa sõjaväes ja jäi teadmata kadunuks.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 5/1888; Põltsamaa valla per reg 5: 252; Põltsamaa valla surmaakt nr 99/1940; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 73; ERA, f. 680, n. 3, s. 592; ERA, f. 63, n. 18, s. 36; EVK 1935: 186; tütar Milvi Lettensi andmed (juuni 1998).

JOHANNES HINDRIKU p LIPPUS, VR II/3, kolonelleitnant (1934).

VR II/3, nr 1411/08.10.1920 „3. jalaväe polgu leitnandile Johannes Lippus'ele hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 2. juulil 1919 a. Kurtenhofi mõisa juures“.

Sündis 31. (vkj 19.) detsembril 1891 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Adavere valla Puiatu külas sepa pojana. Abiellus 19. detsembril 1925 Tallinna Jaani kirikus Alide-Elisabeth Kuusmikuga (1904–1983). Lapsed: Väino-Ago (1927–1996), Henno-Vello (1932–1988).

Õppis Adavere-Puiatu külakoolis, 1908 Põltsamaa linnakoolis ja 1925–1929 Tallinna kolledžis. Sõjalise hariduse omandas 1917 Põhjarinde lipnikekoolis Gatšinas, 1921–1922

JOHANNES LIPPUS
VR II/3

alalisväe ohvitseride kursustel ja 1936–1938 Kõrgemas Sõjakoolis.

Võeti oktoobris 1913 sõjaväkke, teenis 15. Siberi kütipolgus. Esimeses maailmasõjas septembrist 1914. Ülendati augustis 1917 lipnikuks. Teenis juunist kuni oktoobrini 1917 surmapataljonis ning osales lahingutes Rumeenia rindel. Pälvis Georgi risti 4. järgu.

Teenis nooremohvitserina 3. Eesti polgus oktoobrist 1917 kuni aprillini 1918.

Vabadussõjas osales 28. novembrist 1918 rindel 3. jalaväepolguga, kus oli algul 7. roodu ülem, jaanuaris 1919 määrati aga 6. roodu ülemaks. Sai haavata 26. aprillil 1919 Stakelni all. Ülendati detsembris 1919 alamleitnandiks ja jaanuaris 1920 leitnandiks.

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasutalu eraldati Põltsamaa lähistelt, saatus teadmata. Jätkas teenistust nooremohvitserina 3. jalaväepolgu 2. ja 1. roodus. Alates juulist 1921 viidi üle 3. üksiku jalaväepataljoni 1. roodu nooremohvitseriks, kuid juba septembris määrati teenistusse Sõjakooli 1. roodu kursuse ohvitseriks. Alates oktoobrist 1923 teenis Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste tehnilise kompanii rühmaülemana. Veebruaris 1924 ülendati kapteniks. Oktoobrist 1924 määrati Sõjaväe Varustusvalitsuse sõjariistade osakonna vanemaks relvurohvitseriks ning hiljem täitis ka ajutise osakonna ülema kohuseid. Ülendati veebruaris 1927 majoriks ning määrati juunis Sõjaväe Varustusvalitsuse relvastusosakonna B jaoskonna ülema kt-ks. Augustist 1929 viidi üle Jalaväe Inspektuuri vanemaks relvurohvitseriks. Ülendati veebruaris 1934 kolonelleitnandiks.

Määrati septembrist 1938 *Scouts* Üksiku Jalaväepataljoni ülemaks. Alates detsembrist 1939 viidi üle Lahingukooli ülemaks, oli edaspidi ühtlasi ajutine õppejõud Sõjakoolis ja Kõrgemas Sõjakoolis. Kuulus 1931–1935 Ohvitseride Laskespordi Keskühingu juhatusse, 1937–1940 Eesti Laskurliidu juhatusse. VRVÜ Tallinna osakonna liige 1927–1940.

Pälvis *Polonia Restituta* IV klassi (1930), Kaitseliidu Valgeristi III klassi (1933) ja Kotkaristi IV klassi (1935).

Septembrist 1940 lähetati Tartusse 2. diviisi ülema käsutusse ning määrati alampolkovnikuna 22. territoriaalse laskurkorpuse 182. laskurdiviisi kaadriteosakonna ülemaks. Oli sellel kohal kuni 14. juunini 1941, mil Balti sõjaväeringkonna 3. osakond ta Petseris arreteeris. Mõisteti mais 1943 SARKi erinõupidamise otsusega kaheksaks aastaks vangi-

laagrisse. Peeti kinni NorillLagis ja TaišetLagis.

Johannes Lippus suri 15. augustil 1948 Irkutski oblastis TaišetLagis. Matmispaik teadmata. Kenotaaf Tallinna Rahumäe kalmistul.

Moskva sõjaväeringkonna tribunal rehabiliteeris ta 1960. aastal.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 309/1891; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 98p; ERA, f. 650, n. 1, s. 714; ERA, f. 2371, n. 1, s. 11, l. 553; ERAf, f. 130SM, n. 1, s. 4867; EVK 1935: 190; minia Stella Lippuse andmed (aprill 2007).

VOLDEMAR MARDI p LUIK, VR II/3, ohvitseri asetäitja (1920).

VR II/3, nr 1129/14.09.1920 „3. jalaväe polgu weltveeblile Woldemar Luik'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 22. aug. 1919 a. Salshaschjo külas“.

Sündis 13. (vkj 1.) mail 1897 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Pajusi valla Raasna küla Kõrgemäe (ka Pärtli) talu pidaja pojana. Abiellus 29. novembril 1924 Kose kirikus Hilda-Johanna Valdmanniga (1902–1986). Lapsed: Asta (1925), Heino (1932). Õppis Pajusi Pisisaare vallakoolis, Põltsamaa kihelkonnakoolis ja Tartu 4klassilises kaubanduskoolis. Sõjalise hariduseta.

VOLDEMAR LUIK
VR II/3

Esimeses maailmasõjas teenis 172. tagavarapolgus alates juulist 1916, lõpetas jaanuaris 1917 õppekomando ning määrati 12. roodu noorte õpetajaks. Mais 1917 komandeeriti 42. korpuse komandandi komandosse, septembris määrati rühmaülemaks. Demobiliseeriti märtsis 1918.

Vabadussõjas osales 18. detsembrist 1918 Kabala kaitseliidus. Määrati 16. jaanuaril 1919 teenistusse 3. jalaväepolgu 3. roodu. Sai 11. märtsil 1919 Lätimaal Wierzemhofi (Vijciems) mõisa juures vasakust õlast haavata. Ülendati juunis 1919 veltveebliks ja märtsis 1920 ohvitseri asetäitjaks lahingutes osutatud vaprust eest ning määrati 3. roodu nooremohvitseriks. Demobiliseeriti novembris 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 15 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa sai mais 1921 Viljandimaa Pajusi valla Pajusi mõisast.

Sellele 18,57-hektarilisele kohale anti nimeks Mikkuri talu.

Töötas 1922. aastast Harjumaa Triigi metskonna abimetsaülemana, kuni 1938. aasta suveni metsaülemana. Oli juhtivalt tegev Kaitseliidu Harju Maleva Kose malevkonnas ja VRVÜ Tallinna osakonna liige 1934–1938.

Voldemar Luik suri 14. juulil 1938 Tallinnas Tartu maanteel oma autos seljaaju verevalumi tõttu. Maetud Põltsamaa kalmistule.

Poeg Heino Luik on majandusteadlane.

Väärrib märkimist, et tütremees oli legendaarne Põltsamaa kirikuõpetaja Herbert Kuurme.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 105/1897; Kose valla per reg 2: 448; EELK Kose koguduse surmaakt nr 75/1938; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 81; ERA, f. 495, n. 7, s. 2926; ERA, f. 63, s. 18, l. 1910; ERA, f. 2371, n. 1, s. 11, l. 553p; EVK 1935: 196; poeg Heino Luige andmed (märts 1994); tütar Asta Kuurme andmed (september 1995).

ALEKSANDER KUSTAVI p MEER-
PUU (kuni 5.03.1939 MOORPÄRK, ka
MOORBERG, MOHRBERG), VR II/3,
veltveebel (1920).

VR II/3, nr 917/01.09.1920 „Kalewlaste
Malewa telefonistile Aleksander
Mohrberg'ile hinnates wahwust, mis [ta
oli] ülesnäitanud lahingus 18. juulil 1919 a.
Kanakotina mõisa all“.

Sündis 6. jaanuaril 1898 (vkj 25. detsemb-
ril 1897) Virumaa Narva valla Lilienbachi
mõisa töölise peres. Abiellus 13. mail 1931
Narva Peetri kirikus Anna-Maria Kongasega
(1900–1963). Lapsed: Helgi-Mia (1932–1933), Heino (1934). Lõpetas
4klassilise gümnaasiumi. Töötas lukksepana.

Vabadussõjas osales 25. aprillist 1919 Kalevlaste Maleva tagavara-
roodu reamehena, mais läkitati koos väeosaga rindele. Osales lahingu-
tes Punaarmee ning *Landeswehr*'i vastu Pihkva rindel ja Põhja-Lätis.
Ülendati 1920. aasta algul vanemallohvitseriks ja hiljem veltveebliks.
Demobiliseeriti mais 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk
ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

ALEKSANDER MEERPUU
VR II/3

Sai maist 1928 Virumaa Narva valla Lilienbachi mõisast 28,54-hektarilise krundi, mille ristas Telliskivi taluks. Koht asus Narva jõe üleujutuste piirkonnas. Oli Kaitseliidu Viru Maleva liige.

Narva valla perekonnaseisuametniku otsusega 5. märtsist 1939 määrati senise perekonnanime Moorpärk asemele eestipärane Meerpuu.

Tegeles talupidamisega kuni 1944. aasta jaanuarini, mil tuli sundkorras lahkuda ning asuda elama Viljandimaale Lustivere valda. Töötas algul müüjana ETK Lustivere harukaupluses, hiljem pidas valla eraldatud väikekohta. Tervise halvenemise tõttu lõpetas põllu- ja loomapidamise ning asus suvel 1954 elama Pajusi külanõukogu Kalana külla. Abikaasa töötas Põltsamaa Tarbijate Kooperatiivi Kalana kaupluses.

Aleksander Meerpuu suri 18. oktoobril 1955 Põltsamaa rajooni Pajusi külanõukogu Kalana külas insuldi ja halvatus tõttu. Maetud Põltsamaa kalmistule.

EELK Narva Aleksandri koguduse sünnikanne nr 9/1898; Pajusi kn surmaakt nr 19/1955; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 66p; ERA, f. 686, n. 1, s. 252; ERA, f. 63, n. 19, s. 4211; poeg Heino Meerpuu andmed (veebruar 2006).

RUDOLF HANSU p MIHK, VR II/3, kapral (1919).

VR II/3, nr 985/01.09.1920 „1. jalaväe polgu kapralile Rudolf Mihk'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 8. jaanuaril 1919 a. Surru mõisa all“.

Sündis 8. novembril (vkj 27. oktoobril) 1894 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Kurista valla Linnamäe talus sulase peres. Vallaline. Vallakooli haridusega. Perekond siirdus 1912. aastal Tallinna. Võttis Esimesest maailmasõjast osa jalaväelasena. Töötas Tallinnas pagarina.

Vabadussõjas osales 1918. aasta 22. detsembrist 1. jalaväepolgu 15. roodus, viidi jaanuarist 1919 üle 14. roodu, mis veebruaris nimetati ümber 3. rooduks. Märtsist 1919 määrati jaoülemaks. Oli aprillist kuni juulini 1919 komandeerituna Soomusrongide Divisjoni ülema käsutuses. Ülendati lahingus osutatud vaprust eest juulis 1919 kapraliks. Demobiliseeriti aprillis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Elas ja töötas järgmistel aastatel Tallinnas.

Rudolf Mihk suri 5. detsembril 1929 Tallinna linna keskhaiglas kopsupõletikku. Maetud Tallinna Rahumäe kalmistule.

EELK Laiuse koguduse sünnikanne nr 176/1894; EELK Tallinna Kaarli koguduse 3. pihtkonna surmaakt nr 112/1929; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 71p; ERA, f. 673, n. 3, s. 318.

REINHOLD JAANI p MILLER, VR II/3, alamleitnant (1921), nooremleitnant (1922).

VR II/3, nr 998/01.09.1920 „2. jalaväe polgu lipnikule Reinhold Miller'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingutes 17. märtsil 1919 a. Urwaste küla waldamisel, 26. aprillil 1919 a. Kasuka küla juures ja 29. aprillil 1919 a. Pressi külas“.

Sündis 11. oktoobril (vkj 29. septembril) 1893 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonnas Lustivere valla Pudivere küla Saare talu perepojana. Vallaline. Lõpetas vallakooli, Põltsamaa kihelkonnakooli ning 1913 Peterburis põllutöökooli, oli 1913–1914 ühistegevuse vabakuulaja Moskva Ülikoolis ja 1919–1922 vabakuulaja Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonnas. Sõjalise hariduse sai 3. Kiievi lipnikeskoolis märtsist kuni juulini 1917.

Sõjaväes alates septembrist 1915. Teenis 172. jalaväe tagavarapataljonis, jaanuarist 1916 lennuväe tagavarapataljoni 8. keemiakomandos. Osales gaasirünnakute ettevalmistamisel juunis ja septembris 1916. Ülendati lipnikuks juulis 1917. Teenis nooremohvitserina 3. jalaväe tagavarapataljonis kuni veebruarini 1918.

Vabadussõjas osales 14. jaanuarist 1919 nooremohvitserina 2. jalaväepolgu 2. roodus, alates märtsist roodu vanemohvitser. Sai 29. aprillil 1919 Pressi külas lahingus raskelt haavata ning oli mitu kuud haiglas. Uuesti polgus 2. roodu nooremohvitserina augustist 1919, kuid juba samal kuul saadeti taas Tartusse ravimisele. Pärast pikemaajalist ravimist augustis 1920 sai taas 2. jalaväepolgu 1. roodu nooremohvitseriks. Oli jälle korduvalt ravil. Ülendati augustis 1921 alamleitnandiks. Vabastati sõjaväeteenistusest novembris 1921. Novembris 1922 nimetati senine aukraad nooremleitnandiks. Tervislikel põhjustel arvati märtsis 1925 erru.

Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse

REINHOLD MILLER
VR II/3

10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa eraldati mais 1922 Tartumaa Konguta valla Väike-Konguta mõisast. Tiigi taluks ristitud 26,18-hektarilisel kohal asus mõisa ajast elumaja koos kõrvalhoonetega. Müüs 1924. aastal selle ära ning asus pidama kodukohta Saare talu Lustivere vallas. Põdes kopsu-tuberkuloosi ning viibis korduvalt ravil. VRVÜ Viljandi osakonna liige.

Reinhold Miller suri 10. jaanuaril 1936 Tartu Erahaiglas kopsu-tuberkuloosi ning ajutromboosi tõttu. Maetud Põltsamaa kalmistule.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 219/1893; Lustivere valla surma-akt nr 1/1936; EAA, 2100, n. 1, s. 9255; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 72p; ERA, f. 495, n. 7, s. 3316; ERA, f. 63, n. 21, s. 1106; EVK 1935: 210; kodu-uurija Helle Kulli andmed (mai 1990).

PAUL (sünd PAVEL) HANSU (ka ANTON) p MOORITS (ka MORITS), VR II/3, reamees (1919).

VR II/3, nr 377/11.06.1920 „9. jalawäe polgu 9. roodu reamehele Paul Hansu p. Moorits'ale hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 14. detsembril 1919 a. Koschkinu küla all“.

Sündis 18. (vkj 6.) septembril 1899 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Uue-Põltsamaa valla Vöhma külas talupoja peres.

Paul Moorits suri 10. aprillil 1983 Paide rajooni Imavere külanõukogu Kopli talus südame ja veresoonekonna lupjumise tõttu. Maetud Põltsamaa kalmistule. (Vt elulugu VMA 2005: 131–132.)

AUGUST PEEDI (ka PEETER) p MOKS, VR I/3, sõjaväeametnik (1920).

VR I/3, nr 2978/18.02.1925 „hinnates sõjalisi teeneid, mis sõjaväe ametniku asetäitja August Moks Eesti Vabariigi vastu üles näidanud Tartu maakonna rahvaväelaste registreerimise büroo ülemana Vabadussõja kestel“.

Sündis 30. (vkj 18.) oktoobril 1884 Viljandimaa Kolga-Jaani kihelkonna Võisiku valla Leie külas talupidaja pojana. Omandas hariduse kohalikus vallakoolis ja 1899–1902 Eesti Aleksandrikoolis Põltsamaal.

August Moks suri 15. septembril 1971 Rootsis Stockholmis. Maetud Stockholmi Metsakalmistule. (Vt elulugu VMA 2002: 164–166.)

AUGUST MARDI p MURUMAA (kuni 20.04.1937 MARTINSON), VR II/3, kapral (1919).

VR II/3, nr 1131/14.09.1920 „3. jalaväe polgu kapralile August Martinson'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 30. juunil 1919 a. Kurtenhofi gipsiwabriku juures“.

Sündis 4. juunil (vkj 23. mail) 1897 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Lustivere vallas Pudivere külas mõisatöölise peres. Abiellus 30. märtsil 1924 Põltsamaa kirikus Meta-Hermine Rootsiaga (1901–?). Lapsed: Hilma (1933–?), Lembit (1933–1976). Vallakooli haridusega.

Vabadussõjas 13. jaanuarist 1919, teenis 3. jalaväepolgu 3. roodus. Ülendati juunis 1919 kapraliks. Alates maist 1920 kuni demobiliseerimiseni sama aasta augustis teenis polgu 1. roodus.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Sai maist 1921 Lustivere valla Lustivere mõisa Kaliküla karjamõisast 15,55-hektarilise krundi, mille ristis Tiigi taluks. Krundil olid mõisa ajast kaks suurt aita, sepikoda ja kaalukoda. Ehitas puust elumaja ning pidas järgnevail aastail talu. Oli põllumeeste seltsi ja piimaühingu ning VRVÜ Viljandi osakonna liige.

Lustivere valla perekonnaseisuametniku otsusega muudeti 20. aprillil 1937 perekonnanimi Martinson eestipäraseks Murumaaks.

Haigestus tõenäoliselt juba sõja ajal ning põdes pikemat aega kopsuhaigust.

August Murumaa suri 3. märtsil 1945 Viljandimaa Lustivere valla Tiigi talus kopsutuberkuloosi. Maetud Põltsamaa kalmistule.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 118/1897; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 81; ERA, f. 680, n. 3, s. 658; ERA, f. 63, n. 18, s. 1578; kodu-uuriija Helle Kulli andmed (mai 1990).

AUGUST MURUMAA
VR II/3

JULIUS JAANI p MÄND, VR II/3, nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 1146/15.09.1920 „2. jalaväe polgu reamehele Julius Mänd'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingutes 9. märtsil 1919 a. Kolowini küla juures ja 30. märtsil 1919 a. Podawaltsi külas“.

Sündis 29. (vkj 16.) aprillil 1900 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Pajusi vallas talurentniku peres.

Abiellus 4. märtsil 1923 Põltsamaa kirikus Olga Viksiga (1904–1977). Lapsed: Asta (1925–1981), Aino (1927–1977), Raivo (1945–1946). Vallakooli haridusega.

Vabadussõjas osales 1919. aasta 11. jaanuarist 2. jalaväepolgu tagavararoodus, kust samal kuul viidi kuulipildujate komandosse. Sai 9. aprillil 1919 Petserimaal Salesje küla juures kuuliga vasakusse reide raskelt haavata ning oli pikemat aega ravimisel. Mais 1920 määrati 2. jalaväepolgu kuulipildujate roodu. Viibis komandeerituna allohvitseride koolis noorte õpetajana juulist 1920 kuni maini 1921. Ülendati detsembris 1920 nooremallohvitseriks. Mais 1921 saadeti tagasi 2. jalaväepolku ja demobiliseeriti samal kuul. Nimetati juunis 1940 ümber nooremseersandiks.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Tunnistati sõjas saadud vigastuste tõttu invaliidiks, kuid loobus Vabadussõja invaliidile mõeldud pensionist ja sai tasuta maa Uue-Põltsamaa valla Uue-Põltsamaa mõisa Mällikvere karjamõisast. Mais 1921 eraldatud 25,70-hektarilisele krundile andis nimeks Rehe talu. Mõisa ajast oli kohal rehi, ehitas juurde elumaja ja lauda. Järgmistel aastatel talupidaja.

Oli alates 1926. aastast Uue-Põltsamaa vallavanema abi, 1936–1940 Pajusi Vabatahtliku Tuletõrje Ühingu liige, Põltsamaa Vabatahtliku Tuletõrje Ühingu Mällikvere kogu varahoidja, Põltsamaa Piimaühingu revisjonikomisjoni liige, Munaühingu liige ning Kaitseliidu Sakalamaa Maleva Põltsamaa malevkonna Põltsamaa kompanii ja VRVÜ Viljandi osakonna liige.

JULIUS MÄND
VR II/3

Saksa ajal 1941–1944 Põltsamaa vallavanema abi ja Omakaitse rühmaülem.

Nõukogude julgeolekuorganid arreteerisid ta 13. detsembril 1945 oma talus. Mõisteti mais 1946 ENSV SARKi vägede sõjatribunali otsusega 10 aastaks vangilaagrisse. Peeti kinni VorkutLagis, hiljem RetšLagis.

Julius Mänd suri 19. mail 1950 Komi ANSV RetšLagis. Matmispaik teadmata.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 101a/1900; Põltsamaa valla per reg 8: 573; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 82; ERA, f. 680, n. 3, s. 699; ERA, f. 63, n. 18, s. 3912; ERA, f. 3142, n. 2. s. 352a, l. 31; ERAf, f. 129SM, n. 1, s. 12191; EVK 1935: 216; ETL 1940: 302; Piir 8: 156; kodu-uurija Helle Kulli andmed (mai 1990), tütre tütar Anne Kausi andmed (mai 1994).

THEODOR OLGA-MARIE p MÖLTER, VR II/3, nooremveebel (1940).

VR II/3, nr 836/01.09.1920 „Sakala partisanide polgu w. a. o. Teodor Olga p. Mølter 'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 27. apr. 1919 a. Nikolski küla all“.

Sündis 1. detsembril (vkj 19. novembril) 1898 Viljandimaa Kolga-Jaani kihelkonna Soosaare vallas taluteenija pojana.

Pidas kuni 1938. aastani Vana-Põltsamaa (end Võisiku) vallas Väljaotsa talu. Oli Vana-Põltsamaa vallavolikogu liige ning Kaitseliidu Sakalamaa Maleva Põltsamaa malevkonna Vana-Põltsamaa 1. kompanii pealiku abi. Hiljem Kolga-Jaani malevkonnas õppepealik.

Theodor Mølteri lasti maha 23. juunil 1941 Tallinnas. Matmispaik teadmata. Viljandi Vanal kalmistul on mälestustahvel. (Vt elulugu VMA 2002: 166–167.)

PAUL HANSU p MÜÜR, VR II/3, lipnik (1917), Nõukogude armee leitnant (1943).

VR II/3, nr 978/01.09.1920 „1. jalawäe polgu lipnikule Paul Müür 'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 22. juunil 1919 a. Starte küla valdamisel“.

Sündis 14. (vkj 2.) oktoobril 1897 Venemaal Moskvaa kontoriametniku peres. 1903. aastal asus pere elama Vana-Põltsamaa valda. Abiellus 6. detsembril 1925 Tallinna Kaarli kirikus Adele Mattiseniga (1900–1973). Poeg Heiki (1932–1996). Õppis 1908–1909 Põltsamaa õigeusu kiriku koolis, 1909–1912 Põltsamaa kroonualgkoolis, 1912–1914 Põltsamaa

kihelkonnakoolis, 1915–1916 Aleksandri-nimelises kõrgemas algkoolis Kaarlimõisas Põltsamaal, 1918 ja 1920–1922 Põltsamaa reaalgümnaasiumis ning 1922–1927 õppur-sõdurina Tartu Ülikoolis, lõpetades õigus-teaduskonna majandusteaduse osakonna. Sõjalise hariduse sai 4. Kiievi lipnikekoolis 1917. EÜSi liige 1924–1926.

Mobiliseeriti juunis 1916, teenis 172. tagavarapolgus Soomes, kuid juulis 1917 läkitati lipnikekooli. Ülendati lipnikuks detsembris 1917. Tuli jaanuaris 1918 Eestisse ning vabastati sõjaväest.

Vabadussõjas osales 1918. aasta 12. detsembrist 1. jalaväepolgu 9. roodu nooremohvitserina, kuid jaanuaris 1919 määrati 16. roodu, kust lühiajaliselt komandeeriti I diviisi tagavarapataljoni. Veebruaris 1919 nimetati senine 16. rood ümber 4. rooduks. Sai 17. veebruaril 1919 Ilkino küla juures vasakust säärest haavata. Pärast paranemist määrati aprillis 5. roodu nooremohvitseriks. Sai 23. juulil 1919 kubemest raskelt haavata, oli pikemat aega ravimisel ning viidi septembris 1919 ohvitseride reservi. Juunis 1920 läkitati tagasi 1. jalaväepolku, kust samal aastal arvatiervislikel põhjustel reservi.

Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka, prii kool kuni kõrgkooli lõpuni, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmärk.

Sai maist 1920 Vana-Põltsamaa valla Vana-Põltsamaa mõisa Kamari karjamõisast krundi. Koht suurusega 17,62 hektarit ristiti Pärdi taluks ja seal elasid vanemad. Kinnistati tema nimele juulis 1931.

Teenis novembrist 1925 kuni juulini 1940 Eesti Pangas raamatupidajana. Oli Kaitseliidu Tallinna Maleva ja VRVÜ Tallinna osakonna liige 1933–1940.

Augustist kuni novembrini 1940 oli NSVLi Riigipanga Eesti vabariikliku kontori statistik ning novembrist 1940 kuni juulini 1941 samas vanemraamatupidaja. Mobiliseeriti 17. augustil 1941 Punaarmeele ning arvati nooremleitnandina 17. tagavarapolku. Läkitati Leningradi ja sealt Sverdlovskisse, kuid teel haigestus ja oli Vologda hospitalis. Novembris 1941 määrati töökoloni nr 1314 rühmaülemaks, veeb-

PAUL MÜÜR
VR II/3

ruaris 1942 nimetati 363. tagavaralaskurpolgu rooduülemaks abiks. Märtsis 1942 viidi üle 249. Eesti laskurdiviisi ning määrati 921. laskurpolgu transpordiroodu ülemaks asetäitjaks. Augustis 1942 nimetati 7. Eesti laskurdiviisi 27. laskurpolgu roodukomandöriks, detsembris 1942 määrati 1. tagavarapolgu rooduülemaks. Osales lahingutes Saksa vägede vastu Velikije Luki vallutamisel. Ülendati märtsis 1943 leitnandiks. Maist 1943 kuni augustini 1944 oli 1. üksiku tagavarapolgu reservohvitser.

Saabus tagasi Eestisse ning töötas sügisest 1944 kuni maini 1946 Viljandimaa Sõjakomissariaadis sõjalise väljaõppe instruktorina. Novembrist 1946 kuni septembrini 1948 oli Vana-Võidu tehnikumis sõjalise õpetaja ning alates veebruarist 1948 Põltsamaa keskkoolis sõjalise õpetaja ja õppealajuhataja. Alates novembrist 1951 töötas Põltsamaa vabrikukooli nr 28 direktori abina majandusalal. Ehitas endise Pärdi talu maale elumaja, kuid oli selle hiljem sunnitud koolile müüma. Asus elama Põltsamaale. Viimased eluaastad veetis Tallinnas Merivälja pansionaadis.

Paul Müür suri 17. oktoobril 1983 Tallinnas Meriväljal südameisheemia ja üldise ateroskleroosi tõttu. Maetud Põltsamaa kalmistule.

Tartus EÜSi majas avati novembrist 2004 EÜSi Vabaduse Risti kavale ride mälestustahvel, millel on ka tema nimi.

Väärrib märkimist, et poeg Heiki Müür oli Tartu Ülikooli professor, majandusteadlane.

Tallinna Kaarli koguduse 3. phtk personaalraamat 4: 145; Tallinna linna surmaakt nr 2731/1983; EAA, f. 1767, n. 1, s. 1256; EAA, f. 2100, n. 1, s. 9874; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 71; ERA, f. 495, n. 7, s. 3525; ERA, f. 63, n. 18, s. 4341; ERA, f. 63, n. 18, s. 4341; ERA, f. 2371, n.1, s. 11, l. 554; EVK 1935: 220; minia Inge Müüri andmed (juuni 2003).

ARNOLD KARLI p NIGGOL (sünd NIGOL, ka NIGGUL), VR II/3, kapral (1919).

VR II/3, nr 1838/15.09.1920 „lahingus 23./24. mail 1919 a. langenud Soomusrongi „Kapten Irw“ kapralile Arnold Nigol'ile“.

Sündis 13. (vkj 1.) novembril 1898 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Uue-Põltsamaa valla Põltsamaa asulas tislari peres. Vallaline.

Lõpetas Põltsamaa kihelkonnakooli ja jätkas õpinguid Tartus. Mobiliseeriti jaanuaris 1917, teenis Petrogradis 7. ratsapolgus. Sama

aasta lõpul astus teenistusse formeeritavasse Eesti Ratsapolku.

Vabadussõjas vabatahtlikuna jaanuarist 1919 Laiarööpalisel Soomusrongil nr 1 (hilisem Lr. Sr. Kapten Irv). Osales rongi dessantroodu luurajate komandoga kõigis lahingutes Tartu vabastamisest kuni Pihkva vallutamiseni. Sai kuuli ning käsigranaadi kildudega haavata vasakust säärest, paremast reiest ja õlast lahingus 24. mail 1919 Petserimaal Košeljahu juures katsel vallutada punaste soomusrong Seltsimees Trotski.

Arnold Niggol suri haavamisest tekkinud veremürgituse tõttu 3. juunil 1919 Tartu haiglas. Maetud Põltsamaa kalmistule.

Nimi on Põltsamaa sambal ning oli tõenäoliselt ka Põltsamaa kirikus asunud mälestustahvilil.

ARNOLD NIGGOL
VR II/3

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 255/1898; EELK Põltsamaa koguduse surmakanne nr 153/1919; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 124p; ERA, f. 2477, n. 1, s. 4, l. 103; ERA, f. 2477, n. 1, s. 15, l. 20; Sõdur 1925, nr 3: 44; EVK 1935: 224.

JOHANNES LIINA p NÕMM, VR II/3, reamees (1919).

VR II/3, nr 2859/18.02.1925 „hinnates vahvust, mis 3. jalaväepolgu reamees Johannes Liina p. Nõmm Eesti Vabariigi vastu üles näidanud Riia all Selteni gipsi vabriku valdamisel 2. juulil 1919“.

Sündis 16. (vkj 3.) oktoobril 1900 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Kurista valla Aidu külas. Vallakooli haridusega.

Vabadussõjas algul Kabala kaitseliidus, kust 12. jaanuaril 1919 arvati 3. jalaväepolgu 2. roodu. Sai lahingus Lõve mõisa all 28. jaanuaril 1919 raskelt haavata ning oli kaks kuud ravimisel Tallinna Sõjaväehaiglas Juhkentalis. Märtsi lõpul 1919 arvati 2. diviisi tagavarapataljoni, kust järgmisel kuul viidi taas 3. jalaväepolku ning nimetati 2. roodu jaoülemaks kohusetäitjaks. Osales lahingutes punavägede ja *Landeswehr*’i vastu.

Johannes Nõmm sai 2. juulil 1919 Riia all Kurtenhofi kipsivabriku hoonete vahel lahingus *Landeswehr*’i sõduritega peetud käsitsivõitluses haavata, langes vangi ja tapeti metsikult. Ta maeti algul samas

Kurtenhofi (Salaspils) raudeejaama ligidal asuva Auks-Skrabene (Augšskrabene) talu maale eesti sõdurite ühishauda. Kaks nädalat hiljem kaevati surnukeha välja, viidi tsingitud kirstus kodumaale ning sängitati 20. juulil 1919 Põltsamaa kalmistule.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja tasuta maa, mille sai tema ema.

Nimi on Põltsamaa sambal ning oli tõenäoliselt Põltsamaa kirikus asunud mälestustahvlil.

Liina Nõmmele kui Vabadussõjas langenu emale määrati märtsis 1934 põllutöoministri otsusega Tartumaa Härjanurme valla Härjanurme mõisast 18,10 hektari suurune Paistalu talu.

Väärrib märkimist, et vennapoeg Gustav Nõmm teenis Teise maailmasõja ajal vabatahtlikuna Saksa armee Narva pataljonis.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 209/1900; EELK Põltsamaa koguduse surmakanne nr 175/1919; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 186p; ERA, f. 680, n. 3, s. 699; ERA, f. 63, n. 16, s. 2259; ERA, f. 495, n. 3, s. 26, l. 43p; ERA, f. 497, n. 1, s. 91, l. 516–524; ERA, f. 2124, n. 2, s. 581. l. 14; vennapoeg Gustav Nõmme andmed (21. juuli 1998).

MARTIN MIHKLI p NÕMMIK, VR II/3, reamees (1918).

VR II/3, nr 32/21.02.1920 „1. Ratsa polgu reamehele Martin Mihkli p. Nõmmik'ule hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 12. jaan. 1919 a., esimesena automaatpüssiga Rõmeda külasse tormates, mida paarisaja meheline waenlase wäesalk kaitses, seal niikaua waenlase peale tuld andes, kui abi jõudis ja waenlase wälja ajas“.

Sündis 23. (vkj 11.) mail 1898 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Kurista valla Kaavere mõisas taluomaniku peres. Vallaline. Õppis kohalikus vallakoolis. Siirdus Tallinna, kus oli aastatel 1912–1916 Tombergi leiva- ja pagaritööstuse leivategija.

Vabadussõjas osales vabatahtlikuna 27. novembrist 1918 Ratsapolgu 1. eskadronis. Sai 9. mail 1919 lahingus haavata. Demobiliseeriti septembris 1920. Võttis osa lahingutest Lõuna-Eestis ja Põhja-Lätis punavägede vastu.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal. Töötas sügisest 1920 leivategijana Tallinnas A. Hiio, Tuule, Tasmuthi, H. Eilemanni, J. Loode ja A. Paju leivatööstuses. Alates suvest 1935 oli

J. Grünbergi Leivatööstuses pagar. Talle omistati märtsis 1937 õppinud leivategija kutsetunnistus. Pödes raskel kujul astmat. Oli VRVÜ Tallinna osakonna liige 1931–1940.

Martin Nõmmik suri 7. novembril 1944 Tallinna haiglas kukkumisel saadud selgroovigastuse tõttu. Maetud Tallinna Liiva kalmistule.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 98/1898; Tallinna linna surmaakt nr 3012/1944; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 2p; ERA, f. 673, n. 3, s. 447; ERA, f. 1569, n. 3, s. 3660; ERA, f. 2315, n. 2, s. 113, l. 56–59; ERA, f. 2371, n. 1, s. 11, l. 554.

KARL-VOLDEMAR ANDRESE p
ORMESSON (ka ORMISSON), VR I/3,
reamees (1919).

VR I/3, nr 2970/18.02.1925 „hinnates sõjalisi teeneid, mis Viljandi kooliõpilaste roodu reamees Karl Ormisson Eesti Vabariigi vastu ülesnäidanud 26. mail 1919 a. Bukke karjamõisa ja Mellini jõe vahel asunud kaevikute ning Volmari linna valdamisel“.

Sündis 28. (vkj 15.) juulil 1900 Viljandimaal Viljandi kihelkonnas Pärsti valla Rehkla talu omaniku peres. Abiellus 31. detsembril 1939 Viljandi Pauluse kirikus Emilie-Marie Puskariga (1898–1988). Kooselu jäi lastetuks.

Õppis Viljandi linna algkoolis, alates 1911 Valga reaalkoolis, kuni 1919 Viljandi Eesti Realgümnaasiumis, Tallinna 1. reaalkoolis ja õppursõdurina Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas 1920–1940 (vaheaegadega, ei lõpetanud). Korporatsiooni Vironia liige.

Vabadussõjas osales vabatahtlikuna 23. detsembrist 1918 Viljandi vabatahtlikkude pataljonis, hilisemas Viljandi kaitsepataljonis. Võttis osa lahingutest punavägede vastu Kärstnast kuni Valgani. Märtsist 1919 arvati 2. brigaadi koosseisu ning vabastati teenistusest õpingute jätkamiseks. Maist 1919 teenis 6. jalaväepolgu juurde komandeeritud Viljandi kooliõpilaste roodus. Osales lahingutes punavägede ja *Landeswehr*’iga. Juulis viidi üle formeeritavasse Viljandi kooliõpilaste pataljoni ning oktoobris 1919 Tallinna kooliõpilaste pataljoni 3. roodu.

KARL-VOLDEMAR
ORMESSON VR I/3

Demobiliseeriti veebruarist 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Maist 1933 sai Vabaduse Risti kavalerina autasumaa Viljandimaa Pajusi valla Pajusi mõisast. See 20,70-hektariline koht sai nimeks Paala talu nr A-191. Krundil asus elumaja koos kõrvalhoonetega, mille ostis ära sama aasta novembris, kui koht kinnistati tema nimele.

Pidas mõnda aega talu, kuid pärast selle müümist asus tööle raamatupidajana J. Lorupi klaasivabrikusse. VRVÜ Viljandi osakonna liige.

Saksa ajal töötas Viljandis raamatupidaja ning tõlgina. Põgenes sügisel 1944 koos abikaasaga laeval Saksamaale, kus asus mitmes põgenikelaagris. Elas hilisemad aastad Augsburgis.

Karl-Voldemar Ormesson suri 7. veebruaril 1955 Augsburgis. Tema tuhastatud põrm maeti Augsburgi kalmistule.

Väärrib märkimist, et tema vanem vend Villem Ormisson (sünd Wilhelm-Alexander Ormesson) oli tunnustatud maalikunstnik.

Abikaasa vend oli Vabaduse Risti kavaler kolonel Victor-Hugo Puskar.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 202/1900; Viljandi linna per reg 18: 88; EAA, f. 1764, n. 1, s. 76, l. 224; EAA, f. 2100, n. 1, s. 10642; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 191p; ERA, f. 497, n. 1, s. 84, l. 243; ERA, f. 680, n. 3, s. 700; ERA, f. 63, n. 18, s. 2084; ERA, f. R-65, n. 2, l. 91, l. 173; EVK 1935: 232; 6. JP 1938: 315-317; Eesti Rada 1955, nr 2: 3; Eesti Rada 1988, nr 1: 4; õetütär Heljo Strikholmi andmed (aprill 1999).

EDUARD JAANI p OSKAR, VR II/3, nooremallohvitser (1919), nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 1347/15.09.1920 „Kuperjanowi partisanide polgu n. a. o. Eduard Oskar´ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 30. juunil 1919 a. Walgejärwe juures“.

Sündis 24. (vkj 12.) augustil 1891 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Kurista valla Siimusti külas talupidaja peres. Sünd registreeriti Laiusel, sest perekond oli seotud selle kirikuga.

EDUARD OSKAR
VR II/3

Abiellus 5. aprillil 1920 Kursi kirikus Alma Hoffmanniga (1894–1966). Lastetu. Õppis kohalikus vallakoolis. Esimese maailmasõja ajal teenis 13. tragunipolgus. Elas 1918 Tartumaal Härjanurme vallas.

Vabadussõjas osales 24. detsembrist 1918 mobiliseerituna. Alates 1. jaanuarist 1919 teenis reamehena Kuperjanovi partisanide salga (hilisem Kuperjanovi Partisanide Pataljon) 4. roodus. Ülendati märtsis 1919 kapraliks ning määrati aprillis 4. roodu jaoülemaks. Sai 13. aprillil 1919 lahingus haavata. Pärast haiglast naasmist maikuu keskel määrati 5. roodu. Ülendati oktoobris 1919 nooremallohvitseriks ning nimetati 5. roodu rühmaülemaks. Võttis osa lahingutest punavägede ja *Landeswehr*'i vastu Lõuna-Eestis ja Põhja-Lätis. Demobiliseeriti aprillis 1920. Juunis 1940 nimetati ümber nooremseersandiks.

Vabaduse Ristile lisandusid 12 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Sai Puurmanni vallas maa, ehitas sellele hooned ja pidas mõnda aega talu. Müüs siis aga talu ära ja asus elama Põltsamaale, kuhu ostis krun-di ja ehitas maja. Töötas Põltsamaal voorimehena. Oli VRVÜ Viljandi osakonna liige.

Pärast Teist maailmasõda tegeles oma majapidamisega ning elatus aiasaaduste müügist.

Eduard Oskar suri 9. oktoobril 1964 Põltsamaal oma kodus südamehaigusesse. Maetud Põltsamaa kalmistule.

Väärrib märkimist, et õemees August Paia oli samuti Vabaduse Risti kavaler.

EELK Laiuse koguduse sünnikanne nr 128/1891; Põltsamaa linna per reg 4: 381; Põltsamaa linna surmaakt nr 33/1964; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 94p; ERA, f. 560, n. 1, s. 18, l. 234; ERA, f. 560, n. 1, s. 1, l. 21, 68p, 98, 100p, 126; ERA, f. 560, n. 1, s. 7, l. 114, 116; ERA, f. 560, n. 1, s. 23, l. 73p; sugulase Maie Lauri andmed (juuni 1998).

PEETER KRISTJANI p OTTI (sünd OTT), VR II/3, nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 1135/14.09.1920 „3. jalaväe polgu reamehele Peeter Ott'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 14. weebr. 1919 a. Witsemhofi mõisa juures“.

Sündis 30. (vkj 18.) juulil 1898 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Uue-Põltsamaa valla Põltsamaa asulas töölise peres. Esimene abielu

sõlmiti 29. mail 1921 Põltsamaa kirikus Anna Seppinguga (1896–1922), teine abielu 28. jaanuaril 1923 Põltsamaa kirikus Helene-Rosalie Hindriksiga (1897–1942), kolmas abielu 4. jaanuaril 1943 Suislepa vallas Elli Pärdiviga (1914–1998). Kasulapsed: Arvo (1939–?) ja Aime (1941).

Lõpetas Põltsamaa õigeusu kihelkonnakooli. Oli detsembris 1918 Võisiku mõisas tööline.

Vabadussõjas osales 1919. aasta 17. jaanuarist 3. jalaväepolgu 4. roodu luurajate komando vanemana. Osales lahingutegevuses punavägede vastu Lõuna-Eestis ja Põhja-Lätis. Sai 24. aprillil 1919 ja teist korda 20. augustil 1919 lahingus haavata. Läbis detsembrist 1919 kuni veebruarini 1920 õppekomando. Ülendati märtsis 1920 kapraliks ja sama aasta mais nooremallohvitseriks, viidi üle 1. roodu ja määrati rühmaülemaks. Demobiliseeriti septembris 1920. Nimetati juunis 1940 ümber nooremseersandiks.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga.

Pidas Põltsamaa lähistel Mõhkkülas mõne aasta talu, kuid müüs selle ning asus elama Viljandisse, kuhu ehitas suure elumaja, mida üüris välja.

Oli VRVÜ Viljandi osakonna liige.

Viimased eluaastad pärast sõda töötas Viljandi rajooni taastamis- ja remonttööde kontoris puusepana.

Peeter Otti suri 5. novembril 1952 Viljandis oma kodus maovähki. Maetud Viljandi Toome kalmistule.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 161a/1898; Põltsamaa valla per reg 5: 178; Viljandi linna surmaakt nr 165/1952; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 81p; ERA, f. 680, n. 3, s. 670; ERA, f. 2124, n. 2, s. 583, l. 788; EVK 1935: 234; sugulase Elle Veikeni andmed (märts 2007).

AUGUST TÕNISE p PAIA, VR II/3, vanemallohvitser (1918).

VR II/3, nr 1071/14.09.1920 „2. jalaväe polgu w. a. o. August Paia´le hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 17. märtsil 1919 a. Uswadi külas“.

PEETER OTTI
VR II/3

Sündis 31. (vkj 19.) märtsil 1889 Viljandimaa Kolga-Jaani kihelkonna Võisiku vallas mõisatöölise peres. Sünd registreeriti Pilstveres, sest perekond oli seotud selle kirikuga.

August Paia suri 12. mail 1927 Tartu haiglas närvihaiguse tagajärjel. Maetud Põltsamaa kalmistule. (Vt elulugu VMA 2002: 169.)

ALEKSANDER ANTSU (ka HANS) p PAJUR (kuni 10.05.1937 POTARIK, ka POTTER), VR II/3, reamees (1918).

VR II/3, nr 400/11.06.1920 „1. ratsawäe polgu reamehele Aleksander Potter'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 20. märtsil 1919 a. Haanja mõisa juures“.

Sündis 8. juulil (vkj 26. juunil) 1897 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Vana-Tänassilma vallas talupidaja pojana. Elas 1926–1940 Põltsamaal, ehitas maja ja oli ehitustöölaine.

Aleksander Pajur suri 15. septembril 1986 Jõgeva rajooni Puurmani külanõukogu Altnurga küla Pärna talus peaja juuresoonte lupjumise tõttu. Maetud Kursi kalmistule. (Vt elulugu VMA 2002: 170–171.)

JOANN (ka JUHAN, JOHAN, JOHANNES) TÕNISE (DIONISI) p PATTAK, VR II/3, reamees (1918).

VR II/3, nr 1470/08.10.1920 „1. jalawäe polgu reamehele Johannes Pattak'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 30. mail 1919 a. Annenhofi mõisa ja Alt-Schwaneburgi wahel“.

Sündis 2. detsembril (vkj 20. novembril) 1893 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Lustivere vallas.

Joann Pattak suri 8. juulil 1946 Kemerovo oblastis SibLagis. Matmispaik teadmata. (Vt elulugu VMA 2005: 137–138.)

ALEKSANDER KARLI (ka KAARLI) p PEDIUS (ka PEEDIUS), VR II/3, nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 845/01.09.1920 „Kuperjanovi partisanide polgu kapralile Aleksander Pedius'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 19. juunil 1919 a. Loode jaama juures“.

Sündis 31. (vkj 19.) märtsil 1897. Perekond oli seotud Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Kurista vallaga. Abiellus 26. detsembril 1921 Põltsamaa õigeusu kirikus Anna Solliga (1900–1979). Lapsed: Aliide (1922–1994), Aksel (1923), Laine (1928). Lõpetas külakooli. Esimese maailmasõja ajal teenis 171. tagavarapataljonis.

Sattus enne Vabadussõda Punaarmeele, kust tuli Pihkva all üle ja arvati 28. maist 1919 Kuperjanovi Partisanide Pataljoni 4. roodu. Ülendati septembris lahingus osutatud vaprus eest kapraliks ja nimetati novembris jaoülemaks. Alates detsembrist 1919 oli Kuperjanovi partisanide polgu 7. roodu jaoülem, ülendati veebruaris 1920 nooremallohvitseriks. Viidi maist üle 3. roodu jaoülemaks ning demobiliseeriti augustis 1920. Nimetati juunis 1940 ümber nooremseersandiks.

ALEKSANDER PEDIUS
VR II/3

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Jäi pärast Vabadussõda elama Kurista valda Aidu kanti ning töötas ümbruskonna taludes. Kuulus VRVÜ Viljandi osakonda. Saksa ajal oli Omakaitstes. Oli teise nõukogude okupatsiooni algul mõne kuu arreteeritud, kuid vabastati peagi. Jäi elama Aidu kanti Vägari külla ning oli lihttöoline Kaaveres ja Aidu metskonnas ning Jõgeva teedevalitsuses. Elu lõpul pensionär.

Aleksander Pedius suri 28. novembril 1984 Jõgeva rajooni Pajusi külanõukogu Aidu külas oma kodus südame veresoonkonna lupjumise tõttu. Maetud Põltsamaa kalmistule.

EAÕK Põltsamaa koguduse abielukanne nr 17/1921; Pajusi kn surmaakt nr 26/1984; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 62; ERA, f. 560, n. 1, s. 1, l. 129; ERA, f. 560, n. 1, s. 7, l. 77, 125p; ERA, f. 560, n. 1, s. 18, l. 251; ERA, f. 560, n. 1, s. 22, l. 34, 77p; ERA, f. 560, n. 1, s. 23, 92p; ERA, f. 560, n. 1, s. 24, l. 123; tütar Laine Küti andmed (august 1997).

AUGUST JAAGU p PENT, VR II/3, seersant (1939).

VR II/3, nr 224/05.03.1920 „suurtükilaew „Lembit“ ülem-elektrikule August Pent'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud Kundas ja Koporjes dessandis olles“.

Sündis 15. (vkj 3.) septembril 1895 Viljandimaa Pilistvere kihelkonna Kabala valla Kurla külas talurentniku peres.

August Pent suri 16. juulil 1987 Jõgeva rajooni Põltsamaa külanõukogu Võisiku küla Pendi talus vähktõppe. Maetud Põltsamaa kalmistu-

le. (Vt elulugu VMA 2002: 174–176.)

Tema vend Jaan Pent oli samuti Vabaduse Risti kavaler.

ALBERT MIHKLI p PETERS, VR II/3, alamkapten (1918).

VR II/3, nr 1880/21.02.1920 „lahingus 20. märtsil 1919 a. Taiwola jaama juures langenud Kitsaroolaliste soomusrongide ülemale Alamkapten Albert Mihkli p. Peters'ile“.

Sündis 11. veebruaril (vkj 30. jaanuaril) 1893 Viljandimaa Pilistvere kihelkonna Vana-Põltsamaa valla Viruvere küla Uuetalu talus perepojana. Vallaline.

Albert Peters langes lahingus 20. märtsil 1919 Võrumaal Taheva jaama juures. Maetud Pilistvere kalmistule. (Vt elulugu VMA 2005: 141–142.)

PEETER PEETRI p PETERS, VR II/3, reamees (1919).

VR II/3, nr 1840/14.09.1920 „lahingus 3. märtsil 1919 a. Sile-Ratniku talu juures langenud 3. jalaväe polgu reamehele Peeter Peeters'ile“.

Sündis 13. (vkj 1.) mail 1879 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Lustivere valla Neanurme küla Reinu talu perepojana. Vallaline. Vallakooli haridusega. Osales seltsielus, olles laulu-mänguseltsi Öpik ja kohaliku piimaühisuse esimees ning tegev veel mitmes organisatsioonis. Esimese maailmasõja ajal teenis reamehena 190. leivatehases.

Vabadussõjas 1919. aasta 13. jaanuarist 3. jalaväepolgu 3. roodus. Võttis osa lahingutest Lõuna-Viljandimaal ja Valga piirkonnas Lätis.

Peeter Peters langes 28. veebruaril 1919 Lätimaal Wiezemhofi (Vijciems) mõisa all. Tema surnukeha jäi vaenlase kätte ning maeti algul Sile-Ratniku talu põllule. Alles juunis 1919 sai isa poja põrmu ära tuua ning matta Põltsamaa kalmistule.

Vabaduse Risti esildis, mis koostatud 1920. aastal, kõlas järgmiselt: „Reamees Peeter Peters oli üks külmaverelisemaist, vahvamaist, eeskujuks paljudele noortele. 31. jaanuaril 1919 a. Pedeli mõisa juures, kus rood vaenlase rist tule alla sattus ja paljudki hirmuga laiali jooksid, tormas Peters edasi ja kargas esimesena punaste patarei kallale. 3. märtsil

PEETER PETERS
VR II/3

1919 a. Sile-Ratniku talu all tormas ta esimesena, vabatahtlisena tallu, punaseid sealt välja tõrjudes. Nii kõige ees tormates ja vaenlast taga ajades, tabas teda vaenlase kuul peast, teda silmapilkselt surmates.“ Selles esildises toodud surmadaatum on paraku vale.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk, mis anti hiljem vanematele.

Nimi on Põltsamaa sambal ning oli tõenäoliselt ka Põltsamaa kirikus asunud mälestustahvlil.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 143/1879; EELK Põltsamaa koguduse surmakanne nr 164/1919; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 124p; ERA, f. 542, n. 1, s. 1, l. 37; ERA, f. 542, n. 1, s. 208, l. 59, 60; ERA, f. 680, n. 3, s. 540; ERA, f. 497, n. 1, s. 66, l. 149p; kodu-uurija Helle Kulli andmed (mai 1990).

AUGUST JAANI p POBOL (sünd POBBOL), VR I/3, arst (1918).

VR I/3, nr 2603/02.11.1921 „2. diviisi sidumise salga wanemale arstile August Jaani p. Pobol'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis [ta oli] ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastööga sõjawäe terwishoiu alal“.

Sündis 26. (vkj 14.) detsembril 1887 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Kurista valla Kraani talu perepojana. Vallaline.

Õppis 1895–1896 Kurista külakoolis, 1896–1897 Laiuse kihelkonnakoolis, 1897–1898 Torma kihelkonnakoolis, 1898–1907 Tartu gümnaasiumis ja 1907–1914 Tartu Ülikooli arstiteaduskonnas. Arstidiplomi sai aprillis 1918. EÜSi liige 1907. aastast.

Esimeses maailmasõjas osales asearstina alates juulist 1914 sõjaväehospitalide haavaosakonnas ja diviisi laatsaretis kuni detsembrini 1917. Jaanuarist kuni märtsini 1918 oli Eesti diviisi laatsaretis nooremordinaator. Sama aasta suvel töötas Tartus arstina.

Vabadussõjas 28. novembrist 1918 nooremarstina 3. jalaväepoligus. Oli aprilli keskel 1919 määratud Kitsarööpalise Soomusrongi nr 1 arstiks, kuid juba kuu hiljem nimetati taas 3. jalaväepolgu arstiks. Augustist 1919 määrati 2. diviisi sidumise salga vanemarstiks. Mais

AUGUST POBOL
VR I/3

1920 viidi üle arstide reservi ja sama aasta augustis vabastati sõjaväeteenistusest.

Vabaduse Ristile lisandusid 50 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Oli Tartu linnahaigla arst augustist 1920 kuni jaanuarini 1921, mil asus assistendina tööle Tartu Ülikooli haavakliinikusse Maarjamõisas. Novembrist 1929 tegutses Tartu Erakliinikus kirurgina, olles ühtlasi Tartu Haigekassa arst. Kuulus Eesti Kirjanduse Seltsi ja Vanemuise seltsi ning VRVÜ Tartu osakonda.

Detsembrist 1940 Valga haigla kirurg. Teise maailmasõja ajal 1943–1944 oli Tartu *Feldlazaret'i* operatsiooniarst. Töötas seejärel taas Valga linnahaiglas kirurgina ning kirurgiaosakonna juhatajana.

August Pobol suri 25. mail 1959 Valgas diabeedi tõttu. Maetud Valga Priimetsa kalmistule.

Tartus EÜSi majas avati novembris 2004 EÜSi Vabaduse Risti kavale-ride mälestustahvel, millel on ka tema nimi.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 292/1887; Valga raj surmaakt nr 78/1959; EAA, f. 402, n. 1, s. 20849; EAA, f. 1767, n. 1, s. 1459; EAA, f. 2100, n. 2, s. 854; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 170p; ERA, f. 495, n. 13, s. 35, l. 73; ERA, f. 499, n. 2, s. 194, l. 4p; ERA, f. 542, n. 1, s. 22, l. 84p; ERAE, f. 14, n. 4, s. 117; EVK 1935:250; Merila-Lattik, H. 2000: 286.

AUGUST MARDI p POKA (ka POKKA),
VR II/3, seersant (1940).

VR II/3, nr 514/17.08.1920 „Wäljapatarei Nr. 10 kapralile August Poka'le hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 29. juulil 1919 a. Baraschki ja Simarewa külade wahel“.

Sündis 10. juulil (vkj 28. juunil) 1898 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Pajusi valla Lahavere Paia talu perepojana. Abiellus 22. veebruaril 1936 Marta Viigandiga (sünd Olev) (1902–1978). Kasupoeg Allan Viigand (1928–1988). Õppis kohalikus vallakoolis, Põltsamaa kihelkonnakoolis ning Vahi põllutöökoolis.

AUGUST POKA
VR II/3

Esimese maailmasõja ajal 1917–1918 teenis 4. raskesuurtükiväe divisjonis.

Vabadussõjas osales vabatahtlikuna 24. detsembrist 1918. Alates 1. jaanuarist 1919 oli 1. suurtükiväepolgu 4. patareis, mis veebruaril keskel viidi üle 2. suurtükiväepolku. Aprillist 1919 määrati telefonistiks. Septembris nimetati senine üksus ümber Väljapatareiks nr 10. Sai 14. augustil 1918 lahingus Savina küla all paremast küljest raskelt haavata ning oli mitu kuud ravimisel. Ülendati aprillis 1920 nooremallohvitseriks ja sama aasta mais vanemallohvitseriks. Demobiliseeriti septembris 1920. Nimetati juunis 1940 ümber seersandiks.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga.

Pidas isatalu, oli aastaid Pajusi vallavolikogu liige, osales Lahavere Haridusseltsi ja Lahavere Masinatarvitajate Ühisuse juhatuses ning mitme teise seltsi töös. Oli VRVÜ Viljandi osakonna liige.

Küüditati märtsis 1949 koos abikaasa ja kasupojaga Novosibirski oblasti Krasnoserski rajooni. Pääsesid tagasi 1958. aastal. Ehitas Põltsamaale maja ning oli vanaduspensionile jäämiseni ehitustöoline.

August Poka suri 3. aprillil 1987 Põltsamaal südamelihase kõvastumise ja veresoonte lupjumise tõttu. Maetud Põltsamaa kalmistule.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 136/1898; Põltsamaa valla per reg 2: 587; Põltsamaa linna surmaakt nr 24/1987; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 40p; ERA, f. 680, n. 3, s. 671; ERAF, f. 4K, n. 2, s. 2670; EVK 1935: 252; SE 1936: 108.

KARL (sünd KAREL, ka KAAREL) JÜRI p PUNG, VR II/3, nooremallohvitser (1920).

VR II/3, nr 629/24.08.1920 „Sakala partisanide polgu n. a. o. Karl Jüri p. Pung'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 21. aprillil 1919 a. Ugarowa küla all“.

Sündis 17. (vkj 5.) mail 1892 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Pajusi vallas sulase pojana. Abiellus 3. aprillil 1921 Põltsamaa kirikus Katta Susiga (1886–1922). Teist korda abiellus 18. veebruaril 1923 Marie Loksiga (1893–1965). Lapsed: Antonie (1924), Roland (1925–1993).

KARL PUNG
VR II/3

Õppis vallakoolis ja Põltsamaa kihelkonnakoolis. Esimeses maailmasõjas osales 1915–1918 suurtükiväes. Vabadussõjas 31. märtsist 1919 Viljandi kaitsepataljoni (hilisem Sakala Partisanide Pataljon) jalamaakuulajate komandos. Novembrist 1919 määrati jaoülemaks. Demobiliseeriti aprillis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 13 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Sai Vana-Põltsamaa valla Mõhküla karjamõisast 25,46-hektarilise krunodi. Koht ristiti Raja taluks ja kinnistati tema nimele detsembris 1931.

Pidas talu. Oli Kaitseliidu Sakalamaa Maleva Põltsamaa malevkonna, Viruvere-Räsna ja Mõhkküla-Pällussaare vabatahtliku tuletõrje ühingu ning VRVÜ Viljandi osakonna liige.

Arreteeriti 29. detsembril 1940 oma kodus ning viidi Venemaale.

Karl Pung suri 3. septembril 1942 Venemaal Gorki oblastis UnžLagis. Matmispaik teadmata.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 124/1892; Põltsamaa valla per reg 4: 805; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 47p; ERA, f. 680, n. 3, s. 619; ERA, f. 63, n. 18, s. 4273; ERAF, f. 130SM, n. 1, s. 1320; EVK 1935: 256; ETL 1940: 379; Piir 8: 163–164.

JOHANN (ka JUHAN) TÕNISE p PUSKAR, VR I/3, alampolkovnik (1918), kolonelleitnant (1922).

VR I/3, nr 351/12.05.1920 „Suurtükiwäe Walitsuse käsijariistade osakonna ülemale alampolkovnik Juhan Tõnise p. Puskar´ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis [ta oli] ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastõega sõjawäe organiseerimise ja korraldamise töös“.

Sündis 6. mail (vkj 24. aprillil) 1885 Viljandimaa Pilistvere kihelkonna Kabala valla Villevere küla Siherni talu perepojana. Õppis 1899–1903 Eesti Aleksandrikoolis Põltsamaal.

Johann Puskar suri 10. augustil 1950 Lõuna-Californias Cucamongas puuviljaistanduses töötades südamerabandusse. Maetud Lõuna-Californias Ontarios Bellevue kalmistule. (Vt elulugu VMA 2005: 143–145.)

JAAN JAANI p. PÄSNA, VR II/3, reamees (1919).

VR II/3, nr 1136/14.09.1920 „3. jalawäe polgu reamehele Jaan Päsna´le hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 14. weebr. 1919 a. Witsemhofi mõisa juures“.

Sündis 7. oktoobril (vkj 25. septembril) 1898 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Uue-Põltsamaa valla Umbusi külas rätsepa pojana. Vallaline.

Jaan Päsna suri 23. augustil 1919 Petserimaal Irboska jaamas lahingus saadud haavadesse. Maetud Valga Priimetsa kalmistule. (Vt elulugu VMA 2002: 177–178.)

JAAN JAANI p PÄÄSUKE, VR II/3, kapral (1919), nooremallohvitser (1921).

VR II/3, nr 1130/14.09.1920 „3. jalaväe polgu kapralile Jaan Pääsuke'le hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 31. jaanuaril 1919 a. Pedeli mõisa juures“.

Sündis 8. detsembril (vkj 25. novembril) 1900 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Lustivere vallas Kalikülas töölise peres. Abiellus 9. juunil 1929 Põltsamaa kirikus Veera Rosalkiga (1906–?). Lapsed: Siegfried (1930–1952) ja Allan (1931). Vallakooli haridusega.

Vabadussõja algul osales Viljandimaa Kabala kaitseliidus. Alates 13. jaanuarist 1919 teenis 3. jalaväepolgu 3. roodus. Juulist 1919 ülendati kapraliks ning läkitati õppekoman-dosse, mille lõpetas sama aasta novembris. Alates maist 1920 viidi üle 1. roodu. Veebruaris 1921 kinnitati jaoülemaks, kellena teenis kuni demobiliseerimiseni sama aasta mais.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Autasumaa suurusega 15,51 hektarit eraldati mais 1922 Järvamaa Koigi mõisast. See sai nimeks Ubakalu talu. Koht kinnistati tema nimele juunis 1931. Ehitas hooned ja tegeles talupidamisega. Oli Eesti Vabadussõjalaste Liidu Koigi osakonna abiesimees 1934, Kaitseliidu Järva Maleva Koigi kompanii liige, Koigi Piimaühistu ja VRVÜ Järvamaa osakonna liige 1938–1940.

Oli 1941. aasta suvel metsavend. Saksa ajal sügisest 1941 kuni sep-tembrini 1944 Omakaitse liige. Osales lahingutes Punaarmee vastu augustis ja septembris 1944 Võrtsjärve rajoonis.

Nõukogude julgeolekuorganid arreteerisid ta 26. oktoobril 1944 oma

JAAN PÄÄSUKE
VR II/3

talus. Peeti kinni Viljandi vanglas. ENSV SARKi vägede sõjatribunali otsusega mõisteti talle detsembris 1945 Viljandis 15 aastat vangilaagrit ning lisaks 5 aastat asumist. Oli Vorkuta söekaevandustes, kust vabastati amnestiaga märtsis 1956. Tuli tagasi Koiki ning töötas kolhoosis karjakuna. Elu lõpul pensionär.

Jaan Pääsuke suri 18. veebruaril 1983 Paide rajooni Koigi külanõukogu Nurga talus südamelihase kõvastumise ja veresoonte lupjumise tõttu. Maetud Põltsamaa kalmistule.

Abikaasa Veera Pääsuke arreteeriti 1945 ja oli Sverdlovski oblasti vangilaagrites, kust vabanes 1950 ja tuli tagasi kodukanti. Arreteeriti uuesti kui metsavendade varjaja ning viidi taas Sverdlovski oblastisse, kust vabanes 1956. Poeg Allan küüditati 1949 Krasnojarski kraisisse, kust pääses tagasi Eestisse 1957. Teine poeg Siegfried siirdus 1949. aasta märtsiküüditamise ajal metsavennaks ja sai lahingus Retla külas nõukogude julgeolekuorganitega surma.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 247/1900; Koigi kn surmaakt nr 5/1983; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 81; ERA, f. 680, nr 3, s. 701; ERA, f. 63, n. 11, s. 2300; ERAf, f. 1305M, n. 1, s. 12219; EVK 1935: 258; Piir 8: 90; poeg Allan Pääsukese andmed (oktoober 1998).

JAAN (JOANN) MADISE p RAAMOT (sünd RAMOT), VR III/1.

VR III/1, nr 2535/14.12.1920 „Ajutise Walitsuse liikmele Dr. Jüri [õige: Jaan] Raamot'ile hinnates kodanlisi teenuseid mis [ta oli] osutanud Ajutise Walitsuse liikmena iseseiswa Eesti riigi rajamisel“.

Sündis 9. augustil (vkj 28. juulil) 1873 Läänemaal Vigala kihelkonna Vigala valla Kivi-Vigala mõisa Jädivere küla Pärase talu rentniku pojana.

Töötas sügisest 1905 kuni arreteerimiseni jaanuaris 1906 Eesti Aleksandrikooli inspektorina Põltsamaal. Pärast poole aasta pikkust vangistust oli 1907–1910 Põltsamaal ja Kõos põllutöökursustel õpetaja ning ühtlasi 1908–1910 Kõo mõisa valitseja. Põltsamaa põllumeeste seltsi esimees.

Jaan Raamot (Joann Ramot) suri 5. jaanuaril 1927 Järvamaal Ambla vallas Jänedal kukkumisel saadud peatrauma tõttu. Maetud Tallinna Aleksander Nevski õigeusu kalmistule.

Tartus EÜSi majas avati novembris 2004 EÜSi Vabaduse Risti kavalieride mälestustahvel, millel on ka tema nimi. (Vt elulugu VMA 2005: 146–147.)

ALEKSANDER HANSU p REBANE (sünd REBBANE), VR II/3, nooremallohvitser (1919).

VR II/3, nr 713/21.02.1920 „5. jalaväe polgu 4. roodu n. a. o. Aleksander Hansu p. Rebane'le hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 7. mail 1919 a. Sorokino küla juures“.

Sündis 24. (vkj 12.) mail 1888 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Pajusi vallas vabadiku pojana. Abiellus 5. aprillil (vkj 23. märtsil) 1915 Põltsamaa kirikus Eliisa Bieraga (1890–?). Lapsed: Eduard (1917–1917), Irene (1921–1921), Evald (1922). Vallakooli haridusega. Siirdus pärast abiellumist Järvamaale Koigi valda.

Vabadussõjas 1919. aasta 16. jaanuarist 5. jalaväepolgu 4. roodu nooremallohvitserina. Võttis osa lahingutest punavägede vastu Viru rindel ja Petserimaal ning Pihkva all. Demobiliseeriti aprillis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 12 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Sai 1921. aastal Järvamaa Koigi valla Päinurme mõisa Vaali karja-mõisast 28,51-hektarilise Aaviku talu. Oli talupidaja.

Aleksander Rebane suri 25. märtsil 1930 Järvamaal Koigi vallas Aaviku talus sisehaiguse tõttu. Maetud Põltsamaa kalmistule.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 121/1888; EELK Põltsamaa koguduse surmakanne nr 9/1930; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 53p; ERA, f. 2124, n. 2, s. 587; ERA, f. 545, n. 1, s. 26, l. 463; ERA, f. 63, n. 11, s. 2503.

HANS HANSU p REBANE, VR II/3, kapten (1920).

VR II/3, nr 975/01.09.1920 „1. jalaväe polgu kaptenile Hans Rebane'le hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 26-mal weebuaril 1919 a. Odrassare kõrgustiku juures“.

Sündis 20. (vkj 8.) augustil 1891 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Uue-Põltsamaa valla Võhma küla talupidaja pojana. Abiellus 16. novembril 1918 Tartu Pauluse kirikus Pauline-Alvine Michelsoniga (1888–1976). Lapsed: Virve (1919), Kaljo (1920–1981), Diotima-Tiiu

HANS REBANE
VR II/3

(1922–1982), Uno (1924), Aino-Edda (1930).

Õppis Uue-Põltsamaa vallakoolis ja Põltsamaa kihelkonnakoolis, 1907–1913 Tartus Treffneri gümnaasiumis, augustist 1913 kuni maini 1915 Tartu Ülikoolis, algul arstiteaduskonnas, hiljem õigusteaduskonnas ning veebruarist 1920 kuni märtsini 1928 õppursõdurina uuesti õigusteaduskonnas (ei lõpetanud). Sõjalise hariduse sai 1915 Petrogradis Pauli sõjakoolis. EÜSi liige 1913. aastast.

Juunis 1915 võeti sõjaväkke ning läkitati sõjakooli. Ülendati lipnikuks oktoobris 1915. Teenis nooremohvitserina 33. Siberi tagavara kütipolgus ja 167. Ostrozski jalaväepolgus. Osales lahingutes Saksa vägede vastu. Ülendati augustis 1916 alamleitnandiks ja juulis 1917 leitnandiks. Pälvis Stanislavi 3. järgu. Teenis 1. Eesti polgus augustist 1917 kuni demobiliseerimiseni aprillis 1918. Osales oktoobris 1917 Saaremaa kaitselahingutes, langes sakslaste kätte vangi, kuid põgenes. Ülendati märtsis 1918 alamkapteniks.

Vabadussõjas 1918. aasta 22. novembrist 1. jalaväepolgu 6. roodu ülemana. Võttis osa lahingutest Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu. Langes 18. jaanuaril 1919 Laagna mõisa juures enamlaste kätte vangi, kuid põgenes. Ülendati veebruaris 1920 kapteniks. Oli polgu kohtu liige aprillist oktoobrini 1919 ning ohvitseride kogu abiesimees ja esimees oktoobrist 1919 kuni juunini 1920. Demobiliseeriti juunis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, prii kool kuni kõrgkooli lõpuni, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 24,01 hektarit eraldati Viljandimaa Uue-Põltsamaa mõisast mais 1921. Odrasaare taluks ristitud maal asusid mõisa ajast elumaja ja tall. Ostis need ära aprillis 1927. Koht kinnistati tema nimele oktoobris 1928.

Töötas 1927–1940 Põltsamaa Ühispangas laekahoidjana ja pidas Odrasaare autasutalu. Kuulus aastaid linnanõunikuna Põltsamaa Linnavalitsusse, oli Kaitseliidu Sakalamaa Maleva Põltsamaa malevkonna juhatuse liige, Isamaaliidu Põltsamaa osakonna asutaja ja 1935–1940 revisjonikomisjoni liige ning VRVÜ Viljandi osakonna liige.

Septembris 1940 kirjutas ENSV Sõjaväe Juhatajale avalduse sooviga astuda sõjaväeteenistusse majandus-administratiivalal, kuid see ei leidnud rahuldamist.

Nõukogude julgeolekuorganid arreteerisid ta 14. juunil 1941 oma kodus Põltsamaal. Viidi Venemaale, kus peeti kinni Starobelski,

SevUralLagi ja Sverdlovski vanglas. Mõisteti NSVL SARKi erinõupidamise otsusega märtsis 1942 surma.

Hans Rebane lasti maha 4. mail 1942 Sverdlovskis. Matmispaik teadmata.

Tartus EÜSi majas avati novembris 2004 EÜSi Vabaduse Risti kavale-ride mälestustahvel, millel on ka tema nimi.

Abikaasa Pauline-Alvine Rebane koos tütarde Diotima-Tiiu ja Aino-Edda ning poeg Unoga küüditati juunis 1941 Tomski oblastisse. Tulid salaja tagasi Eestisse, kuid viidi 1949 uuesti Siberisse, kust abikaasa ja tütreid pääsesid tagasi 1957., poeg Uno alles 1965. aastal.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 181/1891; EAA, f. 402, n. 1, s. 22256; EAA, f. 1767, n. 1, s. 1561; EAA, f. 2100, n. 1, s. 12918; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 69p; ERA, f. 495, n. 7, s. 4640; ERA, f. 63, n. 18, s. 3911; ERA, f. 943, n. 1, s. 235; ERA, f. 495, n. 3, s. 650, l. 443–448; ERAF, f. 130SM, n. 1, s. 7452; EVK 1935: 264; Piir 8: 124–125.

ELMAR MADISE p. REI (kuni 28.04.1935 REINSON), VR II/3, vanemallohvitser (1918).

VR II/3, nr 61/21.02.1920 „4. jalawäe polgu 6. roodu w. a. o. Elmar Madise p. Reinson´ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 25. weebr. 1919 a. minnes waenlase ägeda tule all üle Narowa jõe maakuulamisele ja tuues tarwilikka teateid, mis wõimaldas waenlase polkused laiali ajada, wangisid ja kuulipildujaid saada“.

Sündis 8. juunil (vkj 27. mail) 1895 Viljandimaa Kolga-Jaani kihelkonna Võisiku valla mõisatöölise peres. Sünd registreeriti Põltsamaa kirikus.

Elmar Rei suri 11. novembril 1952 Venemaal Krasnojarski krai Norilski vangla haiglas südamehaigusse. Matmispaik teadmata. (Vt elulugu VMA 2002: 178–179.)

EDUARD-MARTIN JAANI p REISMANN, VR II/3, veltveebel (1919).

VR II/3, nr 1240/15.09.1920 „6. jalawäe polgu weltweeblile Eduard Reismann´ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 25. juunil 1919 a. Hinzenbergi mõisa all“.

Sündis 21. (vkj 9.) aprillil 1893 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Pajusi valla töölise peres. Vallaline. 1914–1917 Esimeses maailmasõjas oli automobiilide töökoja lukksepp.

Vabadussõjas osales 1918. aasta 23. detsembrist 6. jalaväepolgu 2. iseseisva pataljoni täiendusroodus, kust veebruaris 1919 viidi üle 8. roodu. Sama aasta septembris ülendati veltveebliks. Demobiliseeriti aprillis 1920. Võttis osa lahingutest punavägede ja *Landeswehr*’i vastu.

Vabaduse Ristile lisandusid 15 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Pidas isalt päritud Metsavahi talu Pajusi valla Raasna külas. Oli Pajusi abivallavanem. Käis ümbruskonna taludes kive lõhkamas, sai õnnetusjuhtumise käest vigastada ja selle tulemusena tekkis veremürgitus.

Eduard-Martin Reismann suri 13. mail 1926 Põltsamaa haiglas veremürgitusse. Maetud Põltsamaa kalmistule.

EDUARD-MARTIN
REISMANN VR II/3

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 87/1893; EELK Põltsamaa koguduse surmakanne nr 57/1926; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 87p; ERA, f. 680, n. 3, s. 626; ERA, f. 497, n. 1, s. 76, l. 292; õetütar Leeli Leppiku andmed (september 1999).

ALEKSANDER ANTONI (ka HANS) p ROSALK (sünd ROSALKA), VR I/3, Georgi mõök, kapten (1919).

VR I/3, nr 2598/02.11.1921 „endisele 8. jalaväe polgu ülema abile, kapten Aleksander Hansu p. Rosalk’ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis [ta oli] ülesnäitanud polgu ülema abina 8. jalaväe polgu roodude juhatamisel novembri kuu algul 1919 a. Põtalowa all ja 18. detsembril 1919 a. Samokrassi küla juures Narwa all“.

Sündis 16. (vkj 4.) detsembril 1889 Viljandimaa Pilstvere kihelkonna Adavere (alates 1931 Imavere) valla Lõimetsa külas soldati pojana. Nimetatud Lõimetsa küla oli Adavere valla lahustükk, mis paiknes Pilstvere kihelkonna alal. Sünd registreeriti Kikevere õigeusu koguduses.

Aleksander Rosalki hilisem saatus on teadmata. (Vt elulugu VMA 2005: 153–155.)

JOHANNES HANSU p RUSI (ka RUSSI),
VR II/3, kapral (1918).

VR II/3, nr 1102/14.09.1920 „2. ratsaväe
polgu reamehele Johannes Rusi'le hinnates
wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus
30. oktoobril 1919 a. Skilbani küla valdami-
sel“.

Sündis 4. veebruaril (vkj 23. jaanuaril)
1895 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna
Vana-Põltsamaa vallas töölise peres. Juba
1903. aastal siirdus perekond Virumaale
Porkuni valda. Abiellus 16. mail 1921 Väike-
Maarja kirikus Helene-Marie Sonniga
(1896–1960). Lapsed: Hildegard (1923),
Vallen (1929–1985). Vallakooli haridusega. Osales Esimeses maailma-
sõjas maist 1915 kuni märtsini 1918 ratsaväelasena. Oli seejärel
Porkuni mõisas kärner.

JOHANNES RUSI
VR II/3

Vabadussõjas osales 5. detsembrist 1918 Ratsapolgu 2. eskadronis.
Jaanuaris 1919 viidi üle 2. ratsapolgu 1. eskadroni, kus märtsis nime-
tati rühmaülema kohusetäitjaks. Võttis osa lahingutest punavägede ja
Landeswehr'i vastu Lõuna-Eestis ja Lätimaal. Demobiliseeriti aprillil
1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk
ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Sai maist 1923 Virumaal Porkuni mõisast 32,43-hektarilise Jõeotsa
talu. Ehitas elumaja ning kõrvalhooned. Koht kinnistati tema nimele
septembris 1930. Järgmistel aastatel pidas talu. Oli Kaitseliidu Viru
Maleva Porkuni kompanii, Porkuni Vallavolikogu ja VRVÜ Rakvere
osakonna liige.

Pärast 1944. aasta sügisel alanud nõukogude okupatsiooni pidas talu
kuni sundkorras kolhoosi ajamiseni. Ei astunud kolhoosi liikmeks, vaid
siirdus tööle Tamsallu, kus oli raudteejaamas laadija. Abikaasa oli põllu-
töölise kohalikus kolhoosis.

Johannes Rusi suri 28. aprillil 1955 Väike-Maarja rajooni Tamsalu
töölisalevis trepist kukkumisel saadud peavigastusse. Maetud Väike-
Maarja kalmistule.

Tema surmakandes on ekslikult surmakohana kirjas Väike-Maarja
külanõukogu, mis oli aga ametlik elukoht.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 29/1895; Väike-Maarja raj surma-akt nr 21/1955; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 79p; ERA, f. 686, n. 1, s. 196; ERA, f. 63, n. 19, s. 5754; EVK 1935: 276; tütar Hildegard Sõmeri andmed (märts 2007).

AUGUST (ka AUGUSTIN) MARIA p SAE, VR II/3, nooremallohvitser (1918).

VR II/3, nr 1866/14.09.1920 „lahingus 1. aprillil 1919 a. Podowaletsi mõisa waldamisel langenud 2. jalawäe polgu nooremale alamohwitserile August Sae´le wahvuse eest“.

Sündis 2. juunil (vkj 21. mail) 1896 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Lustivere vallas Kallikülas. Siirdus novembris 1914 apostlikku õigeusku. Abiellus 6. detsembril (vkj 23. novembril) 1917 Põltsamaa õigeusu kirikus Anna-Marie Johansoniga (1887–?). Lapsed: Eerika (1916), Elfriede (1918–1919). Siirdus elama Põltsamaa asulasse, kus töötas villavabriku lukksepana. Esimeses maailmasõjas osales 24. kütipolgus, kus ülendati nooremallohvitseriks.

Vabadussõjas 1918. aasta 7. detsembrist 2. jalaväepolgus, kus jaanuaris 1919 määrati 11. roodu. Osales lahingutes punavägede vastu Lõunarindel.

August Sae langes lahingus 1. aprillil 1919 Petseri all Podavaltsõi küla vallutamisel. Maetud Põltsamaa kalmistule. Ekslikult on Põltsamaa koguduse meetrikasse surmadaatumina kantud 30. märts 1919.

Vabaduse Ristile lisandusid 12 000 marka ning Vabadussõja Mälestusmärk. Need anti tema lesele. Nimi on jäädvustatud Põltsamaa sambal.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 112/1896; EAÕK Põltsamaa koguduse surmakanne nr 15/1919; Tartu linna per reg 76: 852; ERA, f. 680, n. 3, s. 650; STPR 2003: 113–114; kodu-uurija Helle Kulli andmed (mai 1990).

JÜRI MÄRDI p SAKS, VR II/3, reamees (1919).

VR II/3, nr 830/01.09.1920 „Sakala partisanide polgu telefonistile Jüri Saks´ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 7.–8.

AUGUST SAE
VR II/3

apr 1919 a. Bogomolowi küla juures“.

Sündis 4. novembril (vkj 23. oktoobril) 1891 Viljandimaa Kolga-Jaani kihelkonna Võisiku valla Kaavere küla Saksari talu omaniku pojana.

Pidas Vana-Põltsamaa (end Võisiku) vallas Kasemäe talu. Põltsamaa Piimaühistu juhatuse liige, Kaitseliidu Sakalamaa Maleva Põltsamaa malevkonna liige.

Jüri Saks suri 23. märtsil 1978 oma kodus Jõgeva rajooni Põltsamaa külanõukogu Võisiku küla Kasemäe talus vähktõppe. Maetud Põltsamaa kalmistule. (Vt elulugu VMA 2002: 181–182.)

JOHAN (sünd JOANES, ka JOHANNES, JOHANN) HINDRIKU (ka HENDRIK) p SCHMIDT (sünd SMITT), VR I/2, VR II/2, VR II/3, alampolkovnik (1919), kolonel-leitnant (1922).

VR II/3, nr 269/11.06.1920 „9. jalaväe polgu ülemale, alampolkovnik Johann Schmidt'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingutes – öösel 28. juunil 1919 a. Engelhardshofi mõisa juures ja 30. juunil 1919 a. Zarnikau küla waldamisel“.

VR I/2, nr 2554/13.10.1920 „9. jalaväe polgu ülemale, alampolkovnik Johan Schmidt'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis [ta oli] ülesnäitanud Wabadussõja kestusel 9. jalapolgu organiseerimise, korraldamise ja juhtimise alal, eriti Narwa kaitsmisel 1919 a. nowembri ja detsembri kuudel“.

VR II/2, nr 2961/18.02.1925 „hinnates wawhust, mis 3. Jalaväepolgu 1. pataljoni ülem kolonel-leitnant Johan Schmidt Eesti Vabariigi vastu üles näidanud lahingus 6. jaanuaril 1919 a. Taagepera kõrtsi ja mõisa waltutamisel“.

LKO 3. järk, nr 1743/04.11.1924.

Sündis 11. oktoobril (vkj 29. septembril) 1885 Tartumaa Palamuse kihelkonna Kaarepere valla Järvepera karjamõisa rendikoha pidaja, hilisema Kõrtsi-Rehe talu omaniku pojana. Abiellus 7. märtsil 1920 Narva Peetri kirikus Anna Krinaliga (1900–1927). Poeg Karl (1920). Teist korda abiellus 31. juulil 1927 Tallinna Pühavaimu kirikus Sohvia Klatškoga (1901–?). Poeg Hans (1928).

JOHAN SCHMIDT
VR I/2, II/2, II/3

Õppis 1895–1897 Patjala külakoolis, 1897–1901 Aruküla ministeeriumikoolis, 1901–1904 Eesti Aleksandrikoolis Põltsamaal ja 1904–1905 pedagoogilistel kursustel Tallinnas. Sõjalise hariduse omandas 3. Peterhofi lipnikekoolis 1915. Töötas kooliõpetajana 1905–1906 Tallinna linna 1. algkoolis, 1906–1909 Virumaal Palmse ministeeriumikoolis ja 1909–1913 Vihula ministeeriumikoolis ning 1913–1914 Tallinna linna 8. algkoolis.

Esimeses maailmasõjas osales augustist 1914. Võttis 295. Svirski jalaväepolgu reamehena osa lahingutest Galiitsias oktoobrist 1914 kuni maini 1915. Ülendati augustis 1915 sõjakooli lõpetamise järel lipnikuks ja määrati teenistusse 228. Sadonski jalaväepolku, kus märtsis 1916 sai rooduülemaks. Ülendati jaanuaris 1916 alamleitnandiks, detsembris 1916 leitnandiks ja novembris 1917 staabikapteniks. Märtsis 1917 viidi üle 768. Grajevski jalaväepolku, kus septembris nimetati pataljoniülemaks. Osales lahingutes Minski ja Stohhodi rindel. Pälvis Stanislavi 3. ja 2. järgu ning Anna 4. ja 3. järgu ordeni. Siirdus novembrist 1917 kodumaale ning teenis 3. Eesti polgu 8. roodu ülemana ning oli detsembrist pataljoniülema kohustes. Enamlaste kihutustöö tõttu pidi jaanuaris 1918 ametlikult väeosast lahkuma, kuid jäi oma võitluskaaslastega siiski ühendusse. Oli üks rahvuslipu heiskajaist Pika Hermanni torni 24. veebruaril 1918. Ülendati märtsis 1918 kapteniks ning demobiliseeriti aprillis.

Töötas Tallinna linna 8. algkooli õpetajana ning osales põrandaaluse kaitseliidu loomises.

Vabadussõja eel, 11. novembril 1919 nimetati Tallinna Kaitse Liidu 3. jaoskonna ülemaks, kuid juba 21. novembril määrati 3. jalaväepolgu 1. pataljoni ülemaks Võrru. Osales lahingutes Lõunarindel ja Põhja-Lätis. Sai 31. jaanuaril 1919 Pedeli mõisa all jalast haavata. Nimetati 3. jalaväepolgu ülemaks 27. veebruarist 1919. Sai rinnust raskelt haava 11. märtsil 1919 Lätimaal Sveinieki talu juures. Nimetati 9. jalaväepolgu ülemaks 12. maist 1919. Osales lahingutes *Landeswehr*'iga Põhja-Lätis ning punaväega Narva rindel. Ülendati novembris 1919 alampolkovnikuks, novembris 1922 nimetati kolonelleitnandiks.

Vabaduse Ristidele lisandusid 225 000 marka, tasuta maa normaal-talu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ning lõuna-naabritelt Karutapja orden ja Läti Vabadussõja Mälestusmärk.

Autasumaa suurusega 49,22 hektarit eraldati maist 1922 Viljandimaa Päre mõisa südamest. Lensy taluks ristitud kohal asus mõisa ajast arvu-

kalt hooneid. Koht sai tema pärisomandiks juulis 1929.

Jätkas pärast sõda teenistust 9. jalaväepolgu ülemana. Jaanuaris 1921 nimetati 3. jalaväepolgu ülemaks ja ühtlasi Pärnu garnisoni ülemaks, kuid juba juulis 1921 määrati 6. jalaväepolgu ülemaks. Jaanuaris 1923 komandeeriti 2. diviisi staapi käsundusohvitseriks. Oktoobris läkitati informatsioonikursustele, mis jäid terviselikel põhjustel pooleli. Märtsis 1924 nimetati sõjaministri vanemaks käsundusohvitseriks, sellelt kohalt läks terviselikel põhjustel erru detsembris 1926. Ta oli sellal tegev ühtlasi Vabadussõja Mälestamise Komitee sekretärina ning esindas sõjaministrit mitme Vabadussõja mälestussamba avamisel.

Asus 1927. aastal oma Päri vallas paiknevat Lensy talu pidama. Tema naabrid olid Vabaduse Risti kavalierid kindral Johan Unt ja kolonel Jüri Hellat. Juba sügisel 1928 asus elama Viljandisse, kus osales ühiskondlikus elus, olles Tööerakonna liige, ajalehe Sakala toimetuse ja Viljandi Helikunsti Seltsi liige, 1930–1931 Sakalamaa Noorte Kotkaste Keskmalevkonna vanem, VRVÜ Viljandi osakonna liige jne.

Johan Schmidt suri 2. veebruaril 1931 Viljandi linnahaiglas veremürgitusse. Maeti Viljandi Pauluse koguduse kalmistule, kust aga 22. augustil 1937 maeti ümber Viljandi Vabadussõjas langenute ühis-kalmistule.

Tema mälestuseks avaldas 9. Jalaväe Polgu Selts 1937. aastal raamatu „Kolonelleitnant Johan Schmidt. Jooni elust ja tegevusest“.

Vanem poeg Karl Schmidt pääses Teise maailmasõja ajal Läände ja asus hiljem elama Kanadasse. Abikaasa ja noorem poeg Hans küüditati 1949. aastal Siberisse, kust siiski hiljem tagasi pääsesid.

EELK Palamuse koguduse sünnikanne nr 111/1885; Raudna valla per reg 5: 21; Viljandi linna surmaakt nr 13/1931; ERA, f. 495, n. 1, s. 231; ERA, f. 497, n. 1, s. 91, l. 12; ERA, f. 63, n. 18, s. 2305; ERA, f. 2124, n. 2, s. 551–553; Sõdur 1927, nr 1/2: 16–18; EVK 1935: 70; voldik „Mälestuskivi kolonel Jüri Hellatile Viljandimaal Päri mõisas Kannikmäe talus 8. mail 1992“.

JOHANNES MARDI p SEER, VR II/3, reamees (1919).

VR II/3, nr 1057/14.09.1920 „2. jalaväe polgu reamehele Johannes Seer´ile, hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus – 1. jaanuaril 1919 a. Wiseli küla all ja weebruari kuul 1919 a. Röpina küla all ja Trotsjanka külas“.

Sündis 14. (vkj 2.) oktoobril 1892 Tartumaa Laiuse kihelkonna Laiuse

valla Sootaga küla Kõrtsijüri talus perepojana. Abiellus 30. märtsil 1924 Põltsamaa kirikus Alide Tiemanniga (1899–1986). Lapsed: Elki (1925), Asta (1926), Endel (1931). Vallakooli haridusega. Võttis osa Esimesest maailmasõjast.

Vabadussõjas osales 1919. aasta 13. jaanuarist 2. jalaväepolgu 3. roodus. Võttis osa lahingutest punavägede vastu Lõunarindel. Septembris 1919 määrati polgu komandandi komandosse. Demobiliseeriti aprillis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk. Sangariteo kirjelduses on ebatäpsus: lahingud Tartumaal Viisli (siin Wiseli) külas käisid tegelikult 22.–26. jaanuarini 1919.

Töötas mõne aasta Tartus voorimehena. Pärast abiellumist asus Viljandimaa Kurista valla Kõpu külas pidama naise vanematele kuulunud 69,8-hektarilist Kullamäe talu. Oli tegev mitmes organisatsioonis, muu hulgas Laiuse Vabatahtliku Tuletõrje Ühingu, Kaitseliidu Sakalamaa Maleva Põltsamaa malevkonna Kurista kompanii ja VRVÜ Viljandi osakonna liige.

Varjas end koos perega 1941. aasta suvel rinde ülemineku ajal metssas. Saksa ajal pidas talu ning kuulus Omakaitseesse. Talu pidas kuni 1949. aasta kevadel kolhoosi ajamiseni. Seejärel oli põllutöeline Nurmekunda kolhoosis ja viimati Põdra sovhoosis. Jäi märtsis 1961 invaliiduspensionile. Elas järgmised aastad oma talus.

Johannes Seer suri 18. detsembril 1985 Jõgeva rajooni Pajusi külanõukogu Kõpu küla Kullamäe talus aju veresoonte lupjumise ja umbumise tõttu. Maetud Põltsamaa kalmistule.

Vend Eduard Seer oli iseseisvusajal 2. üksiku jalaväepataljoni ohvitser. Mobiliseeriti Teise maailmasõja ajal Punaarmee, kus kuulus Eesti Laskurkorpusse ning tõusis auastmelt majoriks.

EELK Laiuse koguduse sünnikanne nr 177/1892; Tallinna linna surmaakt nr 3576/1985; ERA, f. 541, n. 1, s. 29, l. 31p; ERA, f. 541, n. 1, s. 396, l. 311; poeg Endel Seeri andmed (juuli 1998).

JOHANNES SEER
VR II/3

KONSTANTIN GUSTAVI p SEPRE, VR II/3, ohvitseri asetäitja (1919).

VR II/3, nr 1273/15.09.1920 "Tallinna üksiku eskadroni ohvitseri asetäitjale Konstantin Sepre'le hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingutes 21.–22. juunil 1919 a. Zinzeni talu juures ja 26. juunil 1919 a. Fistelni mõisas“.

Sündis 2. oktoobril (vkj 20. septembril) 1897. Pärit Lätimaalt Riiast. Abikaasa Alma. Lapsed: Irene (1922), Karin (1926). Lõpetas Riia Aleksandri gümnaasiumis 4 klassi ja 2klassilise tehnikakooli.

Astus novembris 1915 vabatahtlikult Nertšinski kasakapolku. Viidi 1916. aasta veebruaris 20. Soome tragunipolku. Täienduse puhul viidi 5. Gordžinski ratsapiirivalve polku, kus läbis õppekomando, ülendati nooremallohvitseriks ja määrati 17. ratsadiivi staabi signalistiks. Osales sõjategevuses Kuramaal märtsist 1916, Miitavi all juulist 1916, Kemmerni, Kalnceemi ja Kuulipildujate mäe juures detsembris 1916, Riia langemise juures augustis 1917, Segevoldi ja Miitavi juures septembris 1917. Võttis jaanuaris 1918 osa lahingutest Poola leegionide vastu Mogiljovi ja Orša all. Demobiliseeriti veebruaris 1918 Vitebskis ja sõitis Eestisse. Teenis märtsis 1918 Eesti Ratsapolgus. Siirdus Riiga ning teenis Leedu piiril Saksa raudteevalitsuse tõlgina.

Vabadussõjas 1918. aasta 28. detsembrist 1. Tallinna ratsapartisanide salga, hilisema Tallinna Üksiku Eskadroni 1. löögirühma ülemana. Võttis koos väeosaga veebruaris 1919 osa Saaremaa mässu mahasurumisest. Ülendati augustis 1919 ohvitseri asetäitjaks. Osales lahingutes punaväe ja *Landeswehr*'i vastu Põhja-Lätis ja Viru rindel. Demobiliseeriti jaanuaris 1921.

Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Teenis agendina Tallinna Kriminaalpolitseis veebruarist 1922 kuni juunini 1923. Sai maist 1929 Virumaa Voka valla Konju mõisast 30,88-hektarilise Hiimäe talu ning tegeles põllumajandusega. Avas veebruaris 1939 Virumaa Vaivara valla Türsamäe asunduses toiduainetekaupluse. Oli VRVÜ Rakvere osakonna liige. Mõnda aega töötas Türsamäel ka põlevkivitööstuses.

KONSTANTIN SEPRE
VR II/3

Evakueerus 1941. aastal koos perega Nõukogude Liitu. Oli Stalingradi oblasti Astrahani ringkonna Volodari kalakombinaadi plekitöökoja juhataja, jaanuarist 1944 Moskva oblastis Jegorjevski õppetootiskombinaadis ning samal sügisel tagasi Eestis. Töötas Tallinnas plekitööstuse Norma direktorina.

Konstantin Sepre suri 15. novembril 1947 Viljandimaa Põltsamaa vallas mao- ja kaksteistsõrmiksoole haavandi tõttu. Maetud Tallinna Aleksander Nevski kalmistule.

Tallinna linna surmaakt nr 3103/1947; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 90; ERA, f. 1, n. 5, s. 1438, l. 47; ERA, f. 495, n. 13, s. 44, l. 76; ERA, f. 63, n. 19, s. 11725; ERA, f. 621, n. 1, s. 4, l. 120; ERA, f. 891, n. 2, s. 29280; EVK 1935: 292.

HANS HANSU p SILBERMANN, VR I/2, sanitaarkolonel (1927), kolonel med (1939).

VR I/2, nr 499/25.08.1920 „2. diviisi arstile Dr. Hans Hansu p. Silbermann'ile, hinnates sõjalisi teenuseid, mis [ta oli] ülesnäitanud Wabadussõja kestusel sõjawäe sanitaar-korralduste loomise töös“.

Sündis 17. (vkj 5.) jaanuaril 1886 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Pajusi valla Kalana küla Otisaare talu perepojana. Õppis Kalana külakoolis, 1898–1901 Eesti Aleksandrikoolis Põltsamaal (ei lõpetanud), Treffneri gümnaasiumis Tartus ja 1905–1912 Tartu Ülikooli arstiteaduskonnas, kus omandas arsti kutse. Täiendas end 1921 Leipzigi Ülikoolis. Oli EÜSi liige 1905. aastast, alates 1908. aastast asutajana korporatsioonis Sakala.

Abiellus 17. aprillil 1921 Tartu Peetri kirikus Thea-Iida-Marie Hahniga (sünd Adler) (1900–1935). Lapsed: Asta-Margareete (1922–1981), Hans-Olaf (1923–1974), Lilian-Maret (1927–1976), Agda-Thea (1931), Thea (1935).

Töötas Viljandis arstina 1912–1914. Oli Põhja-Balti Arstide Seltsi liige.

1914. aasta juulis mobiliseeriti, oli 97. tagavarahospidali nooremordinaator, 1916. aasta jaanuarist 701. ühendhospidali nooremordinaator ning 1917. aasta jaanuarist 63. Siberi kütipolgu vanemarst. Novembrist

HANS SILBERMANN
VR I/2

1917 kuni kevadeni 1918 oli Viljandis paiknenud 2. Eesti polgu vanem-arst. Pälvis teenete eest Stanislavi 3. ja 2. järgu ning Anna 3. järgu.

Töötas Saksa okupatsiooni ajal 1918 Viljandis linnaarsti ja linnahaig-la juhatajana. Vabadussõja eel, 21. novembril 1918 nimetati 2. jalaväe-polgu vanemarstiks, kuid juba detsembris määrati 2. diviisi arsti kohus-tesse, milles oli kogu sõja aja.

Vabaduse Ristile lisandusid 50 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Jaanuaris 1922 eraldati talle Tartumaa Raadi mõisa Tila karjamõi-sast 38-hektariline talukoht. Tila taluks ristitud krundil asusid mõisa ajast hooned. Ostis need ära aprillis 1927. Koha omandas sama aasta oktoobris ning ehitas sinna uued esinduslikud hooned.

Jätkas pärast Vabadussõda teenistust 2. diviisi arstina, seda kuni 1940. aasta septembrini. Ühtlasi oli 1924. aasta märtsist 2. diviisi laatsa-reti ülemarst, lisaks kaitseväge tervishoiukomitee ja kõrgema arstliku pensionikomitee ning 2. diviisi juhatuse liige, Tartu Rotary Klubi asu-taja 1932 ja president 1936/1937 ning VRVÜ Tartu osakonna liige.

Nimetati 30. septembril 1920 sanitaarleitnandiks. Juba samal päeval ülendati sanitaaralamkapteniks, siis kohe sanitaarkapteniks, sanitaar-alampolkovnikuks ja novembris 1922 sanitaarkolonelleitnandiks. Veebruaris 1927 ülendati sanitaarkoloneliks, 1939. aastal sai temast kolonel med.

Teenete eest sai Eesti Punase Risti I järgu II astme ja I järgu I astme, Kotkaristi III klassi, Soome Valge Roosi III klassi ning Läti Punase Risti II järgu.

Eesti sõjaväe likvideerimise tõttu määrati septembris 1940 Puna-armee 22. territoriaalse laskurkorpuse 182. laskurdiviisi sanitaarteenis-tuse ülemaks polkovnikuna. Juunis 1941 taganes koos väeosaga Värskaa laagrist Venemaale. Osales lahingutes Saksa vägedega ning sai 14. juu-lil 1941 Porhovi rindel Staraja Russa all Saksa lennurünnaku ajal peast ja vasakust käest raskelt haavata. Oli ravimisel Novosibirski ja Omski sõjaväehaiglates. Teenis septembrist 1942 vanemarstina 63. Eesti taga-varapolgus meditsiiniala alampolkovnikuna. Demobiliseeriti novemb-ri 1945 Eesti korpusest.

Töötas Tartu Riikliku Ülikooli arstiteaduskonna sõjaväemeditsiini-lise ettevalmistuse kateedri juhatajana novembrist 1945 kuni maini 1949. Seejärel Tartu linna tervishoiuosakonna raviprofülaktika inspek-tor. Veebruarist 1950 Tartu Linna Sanitaar-Epidemioloogilise Jaama

antiraabilise osakonna juhataja ning ametiühingukomitee esimees.

Hans Silbermann suri 2. juunil 1960 Tartus südameinfarkti ja ateroskleroosi tõttu. Maetud Tartu Raadi surnuaia Maarja koguduse kalmistule.

Koloneli sünnikohas Jõgevamaa Pajusi valla Otissaare linnamäe jalamil avati 6. septembril 2006 mälestuskivi.

Väärrib märkimist, et poeg Hans-Olaf teenis Teise maailmasõja ajal Saksa sõjaväes, pääses Läände ja töötas hiljem Kanadas arstina.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 10/1886; Tartu linna per reg 27: 310; Tartu linna surmaakt nr 326/1960; EAA, f. 402, n. 1. s. 24243; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 39p; ERA, f. 50, n. 4, s. 542; ERA, f. 63, n. 16, s. 9186; EVK 1935: 72; Sõdur 1936 nr 1/2: 13; EÜS 1870–1905. 1965: 64; Merila-Lattik, H. 2000: 331–332; tütar Agda-Thea Oksa andmed (jaanuar 2003).

ALEKSANDER (sünd ALEXANDER) JAA-
NI p SIMON, VR I/3, polkovnik (1920),
kolonel (1922).

VR I/3, nr 3025/18.02.1925 „hinnates sõjalisi teeneid, mis kolonel Aleksander Simon Eesti Vabariigi vastu üles näidanud Vabariigi Sõjakooli formeeri ja ülemana Vabadussõja kestel“.

Sündis 9. juunil (vkj 28. mail) 1877 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Uue-Põltsamaa valla Põltsamaa asulas villakraasija pojana. Abiellus 1905. aastal Sinaida Voitkevitsiga (1883–?). Lapsed: Ksenia (1906), Aleksander (1907), Valeria (1909), Tamara (1911).

Õppis 1890–1895 Viljandi linnakoolis, 1895–1898 Riia allohvitseride koolis, lõpetas 1903 eksternina Vladimiri sõjakooli Peterburis ning sooritas 1904 sapööriohvitseri eksami Ust-Ižori inseneriväe sõjakoolis. Korporatsiooni Boeteia liige.

Teenis septembrist 1897 Viiburi kindluse pataljonis. Ülendati juulis 1903 alamlipnikuks ning viidi üle Sveaborgi (Suomenlinna) kindluse jalaväepolku. Märtsis 1904 ülendati alamleitnandiks. Oli 1904. aasta oktoobrist 1. pataljoni adjutant ning alates märtsist 1905 polgu adjutant. Ülendati septembris 1908 leitnandiks. Senine Sveaborgi kindluse

ALEKSANDER SIMON
VR I/3

polk nimetati juulis 1910 ümber 197. Lesnoi jalaväepolguks. Augustis 1912 viidi üle Sveaborgi kindluse staapi, määrati vanemaks käsundusohvitseriks ning ülendati alamkapteniks. Augustist 1913 staabi rivi ja inspektori jaoskonna ülema abi ning maist 1914 jaoskonna vanemadjutandi abi. Juunis 1916 ülendati kapteniks. Vabastati sõjaväeteenistusest veebruaris 1918. Pälvis Stanislavi 3. ja 2. järgu, Anna 3. ja 2. järgu ning Vladimiri 4. järgu ordeni. Töötas sügiseni ajaloolektorina Helsingi vene rahvaülikoolis ja Vene konsulaadi passiosakonna juhatajana.

Vabadussõja eel saabus Eestisse ning määrati 21. novembril 1918 Peastaabi reajaoskonna ülemaks ning veebruarist 1919 ühtlasi Sõjaringkonnakohtu ajutiseks liikmeks. Aprillis 1919 nimetati Vabariigi Sõjakooli formeerijaks ja ülemaks. Oli ühtlasi sõjakooli sõjaajaloo lektor jaanuarist 1920. Ülendati juunis 1919 alampolkovnikuks ja veebruaris 1920 polkovnikuks. Juunist 1920 oli sõjainistri käsundusohvitser ja novembrist 1922 vanem käsundusohvitser. Sellel kohal oli kuni sõjaväeteenistusest lahkumiseni septembris 1927. Oli 1921–1927 Sõjavägede Staabi Ohvitseride Aukohtu liige. Senine aukraad nimetati ümber koloneliks novembris 1922.

Vabaduse Ristile lisandusid 175 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk. Loobus autasumaast ning võttis selle asemel rahalise kompensatsiooni 150 000 marka.

Hiljem veel Eesti Punase Risti II järgu II astme (1929) ja I järgu I astme (1934) ning *Polonia Restituta* III klassi ja Läti Kolme Tähe IV klassi orden.

Töötas aktsiaseltsi Eesti Siid juhatuse liikme ja direktorina. Oli 1922. aastast Tallinna koolide hoolekogude ja lapsevanemate keskjuhatuse esimees, 1930–1933 reservsõjaväelaste ajakirja Lembitlane vastutav toimetaja, 1923. aastast Eesti Noorte Punase Risti juhatuse liige, 1936. aastast Reservsõjaväelaste Ühingu esimees ning 1927–1940 VRVÜ Tallinna osakonna liige. Avaldas mitmes väljaandes luuletusi ning komponeeris marsse.

Põgenes koos perega Saksamaale. Elas mõnda aega Lõuna-Saksamaal Jordanbadis, viimased eluaastad Dornstadt vanadekodus. Osales eestlaskonna seltsielus.

Aleksander Simon suri 25. septembril 1960 Dornstadt vanadekodus Ulmi lähedal. Maetud sama vanadekodu kalmistule.

Väärrib märkimist, et vend Martin Simon oli samuti Vabaduse Risti kavaler.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 169/1877; ERA, f. 495, n. 7, s. 1895; ERA, f. 497, n. 1, s. 84, l. 15; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 194; ERA, f. 497, n. 1, s. 84, l. 15; ERA, f. 2371, n. 1, s. 11, l. 556; EAT 1932: 308; EVK 1935: 294; VET 1939: 104; ERAKT 1939: 252; Södur 1927, nr 3: 61; Eesti Rada 1957, nr 6: 2; Võitleja 1960 nr 10: 8.

MARTIN JAANI p SIMON (ka SIIMON),
VR I/3, sõjaväeametnik (1916).

VR I/3, nr 353/12.05.1920 „Suurtükiväe
Walitsuse Sõjariistade töökoja ülema-
le, sõjaväe ametnik Martin Siimon'ile,
hinnates sõjalisi teenuseid, mis [ta oli]
ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma
wäsimata kaastööga sõjaväe organiseerimi-
se ja korraldamise töös“.

Sündis 16. (vkj 4.) jaanuaril 1885
Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Uue-
Põltsamaa valla Põltsamaa asulas villakraa-
sija pojana. Esimest korda abiellus Niina
Norinaga. Eesti apostliku õigeusu sinod
lahutas abielu 3. oktoobril 1921. Teine
abielu sõlmiti 23. novembril 1924 Türi Salme Reimanniga (1898–?).
Viljandi-Pärnu Rahukogu lahutas abielu 6. mail 1929. Kolmas abielu
sõlmiti 30. augustil 1930 Tartus Loviisa Ostratiga (sünd Pärn) (1880–
?). Lastetu. Õppis Viljandi linnakoolis, Tallinna õhtukeskkoolis ja 1915
Suurtükiväe pürotehnikakoolis Petrogradis. Siirdus pärast kooli lõpe-
tamist Tallinna, kus töötas Volta tehases.

Kutsealusena teenis 1907. aasta märtsist 2. Ida-Siberi suurtükiväe-
polgus, kust vabastati jaanuaris 1910 vanemallohvitserina. Töötas taas
Volta meistriabina ning Venemaal Šuvalovi vabrikus ja Uurali elektri-
töökodades meistrina.

Esimeses maailmasõjas osales mobiliseerituna septembrist 1914
Sveaborgi (Suomenlinna) kindluse suurtükiväes sõjariistade tööko-
ja tehnikuna. Ülendati sõjaväeametnikuks mais 1916. Jaanuarist kuni
märtsini 1918, kui vabastati teenistusest, oli ametis kindluse ehitus-
valitsuse suurtükiväe osakonnas. Pälvis Anna 3. järgu ordeni.

Vabadussõjas osales 21. detsembrist 1918 Tallinna Sadamatehaste
töökodade komandandi ja kontrolörina. Märtsis 1919 määrati Varustus-

MARTIN SIMON
VR I/3

valitsuse sõjariistade osakonna ülema abiks, mais nimetati sõjariistade töökoja juhatajaks. Detsembris 1919 viidi sõjariistade osakond koos töökodadega Suurtükiväe Valitsuse alluvusse.

Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Jätkas teenistust sõjaväes. Augustist 1920 juhatas Sõjaväe Varustusvalitsuse tehnikaosakonna töökodade koosseisus olevat sõjariistade töötuba, mis juunis 1921 nimetati ümber varustusvalitsuse mehaanika töökodadeks. Juunis 1922 viidi üle Sakala partisanide üksiku pataljoni sõjariistade ülevaatajaks. Märtsis 1924 määrati 3. suurtükiväe rügementi ja nimetati laoulemaks, kuid juba maikuus sai temast 3. kohaliku pargi komandant. Oktoobrist 1925 viidi üle teenistusse 3. diviisi suurtükiväkke, kust samal aastal arvati reservi.

Pidas seejärel Olustveres kauplust ja alates 1930. aastast tegutses villatöösturina Virumaa Venevere valla Regisaare külas naisele kuuluvas veskis. Oli 1932–1940 Venevere Vabatahtliku Tuletõrje Ühingu esimees, Eesti Vabadussõjalaste Liidu ja Kaitseliidu Viru Maleva ning VRVÜ Rakvere osakonna liige. Saksa ajal kuulus Omakaitsesse, olles 1941–1944 Regisaare-Venevere kompanii pealiku abi.

Leningradi rinde vastuluure Smerš arreteeris ta 12. detsembril 1944 oma kodus Regisaares Paasvere vallas. Mõisteti Leningradi rinde sõjatribunali otsusega 17. veebruaril 1945 surma.

Martin Simon lasti maha 12. aprillil 1945 Leningradis. Matmispaik teadmata.

Väärrib märkimist, et vend Aleksander Simon oli samuti Vabaduse Risti kavaler.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 3/1885; Paasvere valla per reg 7: 247; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 30; ERA, f. 495, n. 7, 5356; ERAf, f. 129SM, n. 1, s. 22107; EVK 1935: 294; ETL 1940: 479; Sõdur 1925, nr 10: 204.

JOHANN (ka JOHANNES) MARDI (ka MARTIN) p STAHL (sünd TERRAS), VR I/3, II/3, alampolkovnik (1916), kolonelleitnant (1922).

VR II/3, nr 1412/08.10.1920 „5. jalaväe polgu alampolkownikule Johannes Stahl'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingutes 21.–25. augustil 1919 a. Pihkwa taga Tschersjoscha jõe liinil“.

VR I/3, nr 1482/13.10.1920 „5. jalaväe polgu ülemale, alampolkownik Johan Martini p. Stahl'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis [ta oli]

ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma väsimata kaastööga sõjaväe organiseerimise ja korraldamise töös“.

Sündis 6. detsembril (vkj 24. novembril) 1870 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Vana-Põltsamaa valla Põltsamaa asulas metsniku pojana. Sündides kandis perekonnanime Terras, kuid perekond saksastus ning omandas hiljem perekonnanime Stahl. Abiellus 18. novembril 1898 Venemaal Rjazani kubermangu Jegorjevi linnas 139. polgu kirikus Veera Ljubomudrovaga (1869–1939). Lastetu.

Õppis 1883 Põltsamaa elementaarkoolis, 1885–1886 Paide kreiskoolis, 1887 Tartus Treffneri gümnaasiumis ja lõpetas 1895 Kaasani sõjakooli. Töötas 1888–1891 apteekri õpilasena Venemaal Orlovis ning tegi 1891 Moskva Ülikoolis apteekri abilise eksami.

Sõjaväes kohustuslikku aega teenimas augustist 1891 reamehena 143. Dorogobuški jalaväepolgus. Detsembrist 1895 teenis alamleitnandina 139. Maršanski jalaväepolgus mitmesugustel ametikohtadel, sealhulgas 1908–1914 tagavarapataljoni rooduülemana.

Esimeses maailmasõjas oli 1914–1916 174. (jalaväediviisi?) transpordiülem ja oktoobrist 1916 kuni 1918. aasta märtsini I armeekorpuse transpordiülem. Ülendati oktoobris 1916 alampolkovnikuks. Pälvis Stanislavi 3. ja 2. järgu, Anna 3. ja 2. järgu ning Vladimiri 4. järgu ordeni.

Vabadussõjas osales 1918. aasta 29. novembrist 5. jalaväepolgu majandusülemana. Määrati 12. maist 1919 polguülema abiks ja 1. juulist polguülemaks. Juhtis polgu sõjaväetegevust Pihkva taga Irboska ja Laura all.

Kahele Vabaduse Ristile lisandusid 200 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Teenis 5. jalaväepolgu ülemana jaanuarini 1921. Seejärel kuni sõjaväe-teenistusest lahkumiseni novembris 1921 sõjaministri käsundusohvitser. Novembris 1922 nimetati senine aukraad ümber kolonelleitnandiks.

Autasumaa suurusega 54,71 hektarit eraldati Tartumaa Tähtvere valda Ilmatsalu mõisa südamest mais 1921. Veerino taluks ristitud maadel asus mõisa ajast arvukalt hooneid, mille ostis ära veebruaris 1924. Koht

JOHANN STAHL
VR I/3, II/3

kinnistati tema nimele detsembris 1927.

Pidas järgmistel aastatel talu. Tervise halvenes oli sunnitud selle kevadel 1939 müüma ning asus elama Tartu. Oli VRVÜ Tartu osakonna liige.

Johann Stahl suri 29. oktoobril 1939 Tartu Ülikooli sisehaiguste kliinikus kroonilise neeruvaagna ja südamelihase põletiku tõttu. Maetud Tartu Raadi surnuaia Jüri koguduse kalmistule.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 362/1870; Tartu linna per reg 71: 805; EELK Tartu Peetri koguduse 2. phtk surmakanne nr 93/1939; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 99, 103; ERA, f. 495, n. 7, s. 5552; ERA, f. 63, n. 16, s. 10879; EAT 1932: 316; EVK 1935: 298; Södur 1939, nr 44/45: 1005.

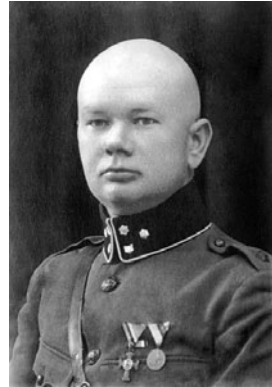
MART (sünd MARTIN) MARDI p TAMM, VR II/3, alamkapten (1920), kapten (1924).

VR II/3, nr 1567/19.10.1920 „5. jalaväe polgu alamkaptenile Märt Tamm´ele hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 22./23. jaanuaril 1919 a. Lilienbachi mõisa all“.

Sündis 24. (vkj 12.) juulil 1888 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Kurista vallas maaomaniku pojana. Vallaline. Õppis 1904 Eesti Aleksandrikoolis Põltsamaal (ei lõpetanud), Tartus Treffneri gümnaasiumis, 1916 Pauli sõjakoolis ja 1921–1922 Vabariigi Sõjakoolis.

Sõjaväes jaanuarist 1916. Sama aasta mais ülendati lipnikuks. Teenis 131. tagavarapolgu nooremohvitserina ning 9. tagavarapolgu ja 2. Siberi kütipolgu rooduülemana. Ülendati alamleitnandiks mais 1917 ja leitnandiks septembris 1917. Vabastati teenistusest jaanuaris 1918.

Alates 22. novembrist 1918 ohvitseride reservis kaitseliidu teenistuses Tallinnas. Vabadussõjas osales 1918. aasta 6. detsembrist 6. jalaväepolgu 3. roodu nooremohvitserina. Juba 12. detsembril läkitati koos 3. rooduga 5. jalaväepolgu koosseisu, kus ta täitis ajutise rooduülema kohuseid. Alates aprillist 1919 määrati 5. jalaväepolgu 5. roodu ülemaks. Võttis osa lahingutest Viru rindel ja Pihkva all ning Petserimaal.

MART TAMM
VR II/3

Ülendati mais 1920 alamkapteniks.

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Juulis 1920 nimetati 5. jalaväepolgu ratsakomando ülemaks, seejärel oli kuulipildujate roodu vanemohvitser. Komandeeriti septembris 1921 sõjakooli. Selle lõpetamise järel 1922. aasta septembrist 5. üksikus jalaväepataljonis, kus teenis 2. roodu ülemana. Mais 1923 vabastati teenistusest tervislikel põhjustel – põdes kopsutuberkuloosi. Senine alamkapteni aukraad nimetati jaanuaris 1924 ümber kapteniks.

Autasumaa suurusega 22,05 hektarit eraldati Tartumaa Raadi valla Joora karjamõisast mais 1922. Kivi taluks ristitud maal asusid mõisa ajast mõned majandushooned, mille ostis ära aprillis 1924. Ehitas lisaks elumaja ja lauda. Koht kinnistati tema nimele detsembris 1932.

Järgmistel aastatel pidas talu. Oli VRRVÜ Tartu osakonna liige.

Mart Tamm suri 6. aprillil 1943 Tartu valla Joora asunduse Pihlapuu talus kopsutiisikusse. Maetud Tartu Maarja koguduse kalmistule.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 165/1888; Tartu valla per reg 3: 413; Tartu valla surmaakt nr 7/1943; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 109p; ERA, 495, n. 7, s. 5226; ERA, f. 63, n. 16, s. 9158; EVK 1935: 310.

AUGUST-JOHANNES MIHKLI p TEOSE (kuni 29.12.1936 TÖNNISHOF, ka TÖNISHOF), VR II/3, kapten (1919).

VR II/3, nr 2942/18.02.1925 „hinnates vahvust, mis Laiaroopalise Soomusrongi Nr 2 dessandi ülem kapten August Tõnishof Eesti Vabariigi vastu üles näidanud lahingus 9. jaanuaril 1919 Tapa alevi vallutamisel“.

Sündis 21. (vkj 9.) detsembril 1891 Viljandimaa Kolga-Jaani kihelkonna Soosaare vallas mõisavalitseja peres. Suguvõsa oli varem seotud Põltsamaa kihelkonnaga.

Vabadussõjas Laiarööpalise Soomusrongi Nr 2 löögiroodu, siis dessantpataljoni ja viimaks vahipataljoni ülem.

August-Johannes Teose suri 7. aprillil 1952 Venemaal Kirovi linna haiglas kopsutuberkuloosi. Maetud Kirovi rajooni Kstinino kalmistule.

Tartus EÜSi majas avati novembris 2004 EÜSi Vabaduse Risti kavaleride mälestustahvel, millel on ka tema nimi. (Vt elulugu VMA 2002: 184–186.)

MARTIN JAANI p TERRAS, VR I/3, polkovnik (1920), kolonel (1922).

VR I/3, nr 3024/18.02.1925 „hinnates sõjaliselt teeneid, mis kolonel Martin Terras Eesti Vabariigi vastu üles näidanud Suurtükiväe Valitsuse asutaja ja esimese ülema ning 3. Suurtükiväe Polgu ülemana Vabadussõja kestusel“.

Sündis 18. (vkj 6.) novembril 1875 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Vana-Põltsamaa Põltsamaa asulas kaupmehe pojana. Abiellus 30. augustil 1918 Põltsamaa õigeusu kirikus Elisaveta (ka Elisabeth) Bõkoviga (sünd Mõišenkov) (1877–1940).

Teist korda abiellus 9. novembril 1941 Põltsamaa linna perekonnaseisuametis Maria Jakoga (sünd Kussov) (1890–?). Lastetu.

Õppis 1882–1885 Põltsamaa elementaarkoolis, 1886–1887 ja 1890–1891 Tartu Treffneri gümnaasiumis, 1888–1891 Eesti Aleksandrikoolis Põltsamaal ja 1897–1900 Vilno (Vilnius) sõjakoolis.

Sõjaväes juunist 1897 vabatahtlikuna 101. Permi jalaväepolcus. Ülendati septembris 1900 alamleitnandiks ning määrati teenistusse 179. Ust-Dvinski jalaväepolku. Septembrist 1904 leitnant. Novembris 1907 komandeeriti 2. Ida-Siberi piiramissuurtükiväe polku, kus ülendati 1908. aasta novembris alamkapteniks ning määrati 1909. aasta jaanuaris 13. patarei ülemaks. Alates jaanuarist 1910 viidi üle 2. raskesuurtükiväe divisjoni staabikomando ja suurtükivarustuse ülemaks ning 1913. aastast samas 3. patarei vanemohvitseriks. Ülendati vanusega septembrist 1912 kapteniks. Sooritas mais 1914 eksamid Intendantuuri Akadeemiasse, kuid alanud Esimene maailmasõda katkestas haridustee. Oli 1914. aasta augustist 2. raskesuurtükiväe brigaadi 1. pargi majandusülem ja alates augustist 1915 pargi ülem. 1916. aasta oktoobrist 23. raskesuurtükiväe divisjonis. Ülendati oktoobris 1917 alampolkovnikuks. Osales lahingutes Saksa ja Austria-Ungari vägede vastu Ida-Preisimaal ning Varssavi ja Lodzi all aga ka Galiitsias ja Bukoviinas. Pälvis Stanislavi 3. ja 2. järgu ning Anna 3. ja 2. järgu ordeni.

Vabadussõja eel, 21. novembril 1918 nimetati Suurtükiväe Valitsuse ülemaks, jaanuaris 1919 määrati suurtükiväe varustuse jaoskonna ülemaks. Juba 16. märtsil 1919 sai temast 3. välja raskesuurtükiväe divis-

MARTIN TERRAS
VR I/3

joni ülem. Aprillis nimetati divisjon ümber 3. suurtükiväepolguks. Ülendati veebruaris 1920 polkovnikuks ning lahkus sama aasta aprillis sõjaväeteenistusest. Novembris 1922 nimetati ümber koloneliks.

Vabaduse Ristile lisandusid 150 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Autasumaa suurusega 22,55 hektarit eraldati Valgamaa Hummuli mõisast mais 1929. Ostis Mäemõisa taluks ristitud maadel asuvad hooned ning koht kinnistati tema nimele mais 1931. Hiljem müüs selle siiski ära.

Asus pärast sõda elama Põltsamaale ning osales kohalikus elus. Oli jaanuarist 1927 jaanuarini 1930 Eesti Rahvaerakonna liikmena Põltsamaa esimene linnapea. Oli sellal ka Põltsamaa Tuletõrje Seltsi, Vigastatud Sõjameeste Ühingu Põltsamaa osakonna ja Põltsamaa linna vaestelaste kohtu esimees.

Alates jaanuarist 1928 pidas Põltsamaal väikest segakauplust, mille aga detsembris 1931 likvideeris. Järgmised eluaastad pensionär. Oli 1933–1934 Eesti Vabadussõjalaste Liidu Põltsamaa osakonna esimees, 1935–1940 Isamaaliidu Põltsamaa osakonna liige ja 1931–1940 VRVÜ Tallinna osakonna liige.

Märtsis 1939 kinkis ühing 3. Suurtükiväe Polk Viljandis paiknevale 5. suurtükiväegrupile selle Vabadussõja-aegse eelkäija 3. suurtükiväepolgu ülema M. Terrase suure õlimaali, mille autor oli A. Jurich.

Martin Terras suri 13. detsembril 1944 Põltsamaal vähki. Maetud Põltsamaa kalmistule.

Tema haud oli aastaid teadmata, kuid õnnestus vanaproua Magda Epro abiga üles leida.

Põltsamaa linn avas 27. mail 2001 oma esimese linnapea haul vääri-ka hauasamba.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 325/1875; Põltsamaa linna per reg 5: 127; Põltsamaa linna surmaakt nr 33/1945; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 194; ERA, f. 497, n. 1, s. 84, l. 20; ERA, f. 495, n. 7, s. 5980; ERA, f. 63, n. 17, s. 124; ERA, f. 891, n. 2, s. 3487; ERA, f. 2371, n. 1, s. 11, l. 557; EAT 1932: 399; EVK 1935: 316; Sakala 1995, nr 180: 6; Vali Uudised 2001, nr 41: 1.

UKU (kuni 15.09.1938 HUGO-RENÉ) MARDI p TIKKAR, VR II/3, ohvitseri asetäitja (1919).

VR II/3, nr 616/24.08.1920 „Scouts polgu ohw. aset. Hugo Mardi p. Tikkar'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 1. aprillil 1919 a. Richova talu juures“.

Sündis 2. aprillil (vkj 21. märtsil) 1895 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Adavere vallas kaupmehe peres. Abiellus 13. juunil 1926 Põltsamaa kirikus Maimu Kondiga (1904–?). Tütar Lydia (1928–?).

Lõpetas Põltsamaa kihelkonnakooli.

Sõjaväes teenis 1913. aasta oktoobrist

15. Siberi kütipolgus. Esimeses maailmasõjas osales lahingutes Poola rindel ning sai oktoobris 1914 haavata. Viidi oktoobris 1915 üle 2. Läti kütipolku, kus teenis vanemtelefonistina. Võttis osa lahingutest Riia rindel, kus sai teist korda haavata ja gaasimürgituse. Vabanes sõjaväest aprillis 1918.

Vabadussõja puhkedes novembris 1918 kutsuti teenistusse, kuid vabastati perekondlikel põhjustel. Astus vabatahtlikult 18. jaanuaril 1919 *Scouts* väeosa B *company* 'sse ning ülendati aprillist 1919 seersandiks. Sai 4. aprillil 1919 Petseri rindel Ivanovo Boloto küla juures rinnust haavata. Määrati maist B *company* nooremohvitseri kohusetäitjaks. Ülendati juulis 1919 ohvitseri asetäitjaks. Detsembris määrati ümberformeeritud *Scouts* polgu 2. roodu nooremohvitseriks ja peatselt vanemohvitseriks. Võttis osa lahingutest Põhja-Lätis ning Pihkva ja Narva rindel. Jaanuaris 1921 arvati väeosa 6. jalaväepolku kui Kalevlaste Maleva *Scouts* rood, kus teenis ohvitseride reservis kuni sõjaväeteenistusest vabastamiseni märtsi lõpul.

Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10 aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 22,83 hektarit eraldati Viljandimaa Adavere mõisast mais 1921. Tamme taluks ristitud maal asuvad mõisaaegsed hooned ostis ära oktoobris 1927. Koht kinnistati tema nimele oktoobris 1927. Ekslikult määrati autasumaa talle kahel korral. Aprillis 1927 tühistati Vabariigi Valitsuse otsusega 19. novembrist 1920 pärit esimene

UKU TIKKAR
VR II/3

määramine, millega oli antud tasuta maa *Scouts* polgu veltveebile Hugo Mardi p. Tikkarile.

Pidas pärast sõda mõned aastad talu, kuid müüs siis selle ning asus koos perega elama Tallinna. Töötas põllumajandusministeeriumis asjaajajana uudismaatalude korraldamisel, seejärel põllutööriistade kaupluse ja lao juhataja.

Tallinna linna perekonnaseisuametniku otsusega 15. septembrist 1938 määrati Hugo-René Tikkarile uueks eesnimeks Uku. Oli VRVÜ Tallinna osakonna liige 1938–1940.

Laohoidjana töötas ka sõja ning sellele järgnenud nõukogude okupatsiooni ajal.

Uku Tikkar suri 6. novembril 1954 Tallinnas liiklusõnnetusel saadud peavigastuse tõttu. Maetud Tallinna Liiva kalmistule.

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 88/1895; Põltsamaa valla per reg 6: 64; Tallinna linna surmaakt nr 2174/1954; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 46p; ERA, f. 495, n. 7, s. 6037; ERA, f. 63, n. 18, s. 17; ERA, f. 31, n. 3, s. 15688.

ALEKSANDER JAANI (IVAN) p TÖNIS-
SON (ka TENNISOON), VR I/1, kindral-
major (1918).

VR I/1, nr 4/23.02.1920 „I Diwiisi üle-
male Kindral-Major Aleksander Jaani p.
Tõnisson'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis
[ta oli] ülesnäitanud Wabadussõja kestusel“.

Sündis 17. (vkj 5.) aprillil 1875 Tartumaa
Kursi kihelkonna Härjanurme valla Pööra
(ka Pera) küla Peedu talu omaniku poja-
na. Abiellus 3. juunil 1919 Rakvere kirikus
Selma-Leontine Hinnoga (1892–1981).
Lapsed: Aleksander (1920–1998), Leo
(1922). Õppis Saduküla õigeusu kihelkon-
nakoolis, 1888–1893 Eesti Aleksandrikoolis
Põltsamaal, 1897–1899 Vilno (Vilnius) sõjakoolis.

Astus vabatahtlikult sõjaväeteenistusse 104. Ustjugi jalaväepolcus.
Oktoobris 1899 ülendati alamleitnandiks ning määrati teenistusse
113. Staraja Russa jalaväepolku Liepajasse, kus oli pataljoni adjutant ja
mobilisatsiooni jaoskonna ülem. Septembris 1904 ülendati leitnandiks.

ALEKSANDER TÕNISSON
VR I/1

Oli aprillist 1905 kuni aprillini 1906 lähetatuna Mandžuurias, kus teenis rooduülemana, kuid otsesest lahingutegevusest Vene-Jaapani sõjas osa ei võtnud. 1906–1909 teenis komandeerituna Riias allohvitseride õppepataljonis. Septembris 1907 ülendati alamkapteniks. Alates 1909. aastast teenis taas 113. polgus, kus oli õppekomando- ja rooduülem. Ülendati augustis 1914 kapteniks.

Esimeses maailmasõjas osales 113. polguga augustist 1914, novembris määrati pataljoniülemaks. Osales arvukates lahingutes Saksa vägedega Ida-Preisimaal ja Leedus. Ülendati septembris 1915 alampolkovnikuks ning detsembris 1917 polkovnikuks. Jaanuaris 1917 nimetati polguülema abiks. Pälvis Stanislavi 3. ja 2. järgu, Anna 4., 3. ja 2. järgu ning Vladimiri 4. järgu ordeni, samuti keiserliku tänu sõjaliste teenete eest.

Mais 1917 sai temast 1. Eesti polgu formeerija ja ülem. Ühtlasi oli ta valitud Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee liikmeks. Detsembris 1917 nimetati Eesti Diviisi brigaadiülemaks. Enamlased arreteerisid ta kahel korral: novembris 1917 ja jaanuaris 1918. Viimasel korral mõisteti surma, kuid vabastati Bresti rahu sõlmimise järel. Märtsis 1918 ülendati kindralmajoriks.

Vabadussõja eel, 18. novembril 1918 nimetati 1. diviisi ülemaks ning detsembrist ühtlasi Narva rinde juhiks. 29. detsembrist 1919 määrati Viru rinde ülemaks.

Vabaduse Ristile lisandusid 500 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Autasumaa suurusega 65,58 hektarit eraldati 1921. aastal Virumaa Jõhvi valla Edise mõisast. Endine mõisasüda hakkas kandma Edise talu nime. Krundil oli lisaks härrastemajale veel mitmeid mõisaaegseid hooneid. Koht kinnistati tema nimele septembris 1930.

Jätkas teenistust sõjaväes. Veebruarist 1920 taas 1. diviisi ülem. Augustist kuni oktoobrini 1920 sõjaminister. Juulist 1921 nimetati 3. diviisi ülemaks ning märtsist 1922 ühtlasi Sõjanõukogu liikmeks. Alates oktoobrist 1928 taas 1. diviisi ülem. Oli kaitseminister novembrist 1932 kuni maini 1933. Septembris 1933 vabastati diviisiülema kohalt ning määrati Sõjanõukogu alaliseks liikmeks, märtsis 1934 nimetati Kaitseministeeriumi Nõukogu alaliseks liikmeks. Mais 1934 vabastati sõjaväeteenistusest ning määrati Tartu linnapeaks. Selles ametis pööras eriti suurt tähelepanu linna heakorrale ning haljastusele. Detsembris 1939 nimetati Tallinna ülemlinnapeaks. Oli sellel kohal, kuni okupatsioonivõimud ta juulis 1940 vabastasid.

Kuulus 1937 Rahvuskogu II kotta ja 1938–1940 Riiginõukogusse. Ta oli valitud Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi, Vanemuise seltsi ning Pärnu, Narva, Jõhvi ja Tartu vabatahtliku tuletõrje ühingu auliikmeks. Oli 1920 ja 1927–1933 Vabariigi Ohvitseride Keskkogu juhatuse esimees, VRVÜ Pärnu osakonna asutaja ning 1927–1928 esimees, 1929–1933 VRVÜ Narva osakonna esimees, 1930–1934 VRVÜ keskjuhatuse liige ja abiesimees, seltsi 1. Eesti Polk esimees, Eesti-Soome Ühingu asutaja ja 1937–1940 esimees, 1934–1940 Eesti-Belgia Ühingu abiesimees, 1937–1940 Eesti-Läti Ühingu Tartu osakonna esimees, alates 1935 Isamaaliidu keskjuhatuse liige ning selle Tartu linnakomitee esimees, Vabadussõja Ajaloo Komitee liige jne.

Rahuaastatel pälvis mitmeid Eesti ordeneid, näiteks Punase Risti mälestusmärgi III järgu (1921), Punase Risti I järgu II astme (1927) ja I järgu I astme (1933) ning Kotkaristi I klassi mõõkadega (1930), samuti Poola, Läti, Rootsi, Soome, Tšehhoslovakkia, Belgia ja Ungari teenetemärke.

Nõukogude julgeolekutöötajad arreteerisid ta 19. detsembril 1940 Edise talus. Mõisteti SARKi vägede Balti sõjaväeringkonna tribunali otsusega 8. juunil 1941 surma.

Aleksander Tõnisson lasti maha 30. juunil 1941 Tallinnas, tõenäoliselt Keskvanglas. Matmispaik teadmata.

Abikaasa ja pojad küüditati juunis 1941 Kirovi oblastisse, kust pääsesid tagasi alles 1956. aastal.

Veebruaris 1998 avati Aleksander Tõnissonile Tallinna Metsakalmistul sümboolne mälestuskivi. Tallinna Kaitseväe Kalmistule püstitati novembris 2000 Vabadussõja kõrgemate juhtide mälestusmärk, millel on tahvel tema nimega. Sünnikohas Jõgevamaa Puurmani valla Peedu talu õuel avati augustis 2002 mälestuskivi ning Jõhvi keskväljakul juunis 2006 mälestussammas. Tema kohta ilmus 2004. aastal raamat „Unustamatu. Kindral Aleksander Tõnisson“.

EAÕK Saduküla koguduse sünnikanne nr 3/1875; Tallinna linna per reg 52: 453; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 1; ERA, f. 495, n. 7, s. 6254; ERA, f. 63, n. 19, s. 1581; EBL 1929: 536; EAT 1932: 356; EVK 1935: 40; ERAKT 1939: 284; EBLTK 1940: 345; ETL 1940: 556; Öun, M. 2001: 122-124; Postimees 1998, nr 42: 6.

TÕNIS (sünd DIONISI) TÕNU (sünd TIMOFEI, ka TÕNIS) p TÄHNAS, VR II/3, reamees (1919).

VR II/3, nr 1118/14.09.1920 „3. jalaväe polgu reamehele Tõnis Tähnas´ele hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud luurekäigul 19. aug. 1919 a. Iwanowka külas“.

Sündis 7. detsembril (vkj 25. novembril) 1897. Perekond oli seotud Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Kurista valla Kaavere mõisaga. Vallakooli haridusega.

Esimeses maailmasõjas osales juunist 1916 reamehena 1. jalaväe tagavarapolgus, oktoobris 1916 viidi üle 103. Petrozavodski jalaväepolku. Märtsist kuni oktoobrini 1917 teenis 770. Maladõški polgus, kus lõpetas õppekomando. Sama aasta novembrist kuni sõjaväest vabanemiseni veebruaris 1918 teenis taas 103. Petrozavodski polgus.

Vabadussõjas 1919. aasta 12. jaanuarist 3. jalaväepolgu 2. roodu reamehena. Mais 1920 viidi üle sapööriroodu komandosse, kust sama aasta augustis demobiliseeriti. Võttis osa lahingutest punavägede ja *Landeswehr*’i vastu Pihkva rindel ja Põhja-Lätis.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Pidas järgmistel aastatel Viljandimaa Adavere mõisast eraldatud Veskiaru talu.

Tõnis Tähnas suri 28. märtsil 1929 Viljandimaa Adavere valla Veskiaru talus maksahaigusse. Maetud Põltsamaa õigeusu koguduse vanale kalmistule.

EAÕK Põltsamaa koguduse hingekiri I: 51; Adavere valla surmaakt nr 5/1929; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 80p; ERA, f. 680, n. 3, s. 662; õetütar Valve Žukovitši andmed (oktoober 2002).

HANS HANSU p VALDMANN (ka VALDMAN), VR II/2, II/3, vanemallohvitser (1918), seersant (1939).

VR II/3, nr 29/21.02.1920 „2. suurtükiwäe polgu 4. batarei wanemallohvitserile Hans Hansu p. Waldmann´ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud 9. mail 1919 a. lahingus Salesje külas“.

TÕNIS TÄHNAS
VR II/3

VR II/2, nr 512/17.08.1920 „Wäljapatarei nr 10 wanemallohwitser Hans Waldmann´ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 31. juulil 1919 a. Gorjaino külas“.

Sündis 7. oktoobril (vkj 25. septembril) 1888 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Rutikvere vallas sulase pojana. Abiellus 16. mail 1921 Põltsamaa kirikus Olga Staubiga (1902–1985). Lapsed: Vaike (1926), Ants (1930). Õppis Rutikvere vallakoolis. Omandas Põltsamaal meister Kiriku juures tislerikutse.

Osales Esimeses maailmasõjas 68. suurtükiväebrigaadis vanemallohvitserina augustist 1914 kuni veebruarini 1918. Sai teenete eest Georgi risti 4. järgu.

Astus Vabadussõja eel, 26. novembril 1918 vabatahtlikult Põltsamaal kaitseliitu. Alates 12. jaanuarist 1919 teenis vanemallohvitserina 1. suurtükiväepolgu 4. patareis. Veebruaris viidi patarei üle 2. suurtükiväepolku, kus määrati aprillis vanemaks maakuulajaks. Augustis 1919 nimetati 4. patarei ümber Väljapatareiks nr 10. Võttis osa lahingutest punaväe vastu Pihkva rindel. Sai augustis 1919 Ostrovi all peast haavata ja põrutada. Oli 1920 Vabaduse Risti Nõukogu liige. Demobiliseeriti mais 1920. Senine aukraad nimetati juulis 1939 ümber seersandiks.

Vabaduse Ristidele lisandusid 13 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga.

Autasumaa suurusega 23,92 hektarit eraldati Vana-Põltsamaa mõisast mais 1921. Kuningamäe taluks ristitud kohal asus mõisa ajast hooneid, mille ostis ära detsembris 1924. Koht kinnistati tema nimele novembris 1933.

Pidas järgmistel aastatel talu ning osales ühiskondlikus elus, olles Kaitseliidu Sakalamaa Maleva Põltsamaa malevkonna ja Eesti Vabadussõjalaste Liidu Põltsamaa osakonna liige 1933–1934, kuulus VRVÜ Viljandi osakonda.

Sügisest 1940 töötas ehituskümnikuna Punaarmee rajataval Põltsamaa sõjaväelennuväljal. Nõukogude julgeolekutöötajad arreteerisid ta 4. juulil 1941 Põltsamaal ning viisid Venemaale.

Hans Valdmann suri 27. juulil 1942 Irkutski vangilaagris. Matmispaik teadmata.

HANS VALDMANN
VR II/2, II/3

EELK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 223/1888; Põltsamaa valla per reg 2: 229; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 2, 40p; ERA, f. 497, n. 1, s. 53, l. 242, 255; ERA, f. 680, n. 3, s. 595; ERA, f. 63, n. 18, s. 4298; ERA, f. 32, n. 3, s. 3950; ERAE, f. 130SM, n. 1, s. 7414; Piir 8: 176–177; poeg Ants Valdmanni andmed (juuli 1994).

JOHANNES (sünd JOANN) TÕNU (sünd TIMOFEI) p VARDJA, VR II/3, kapral (1919).

VR II/3, nr 381/11.06.1920 „9. jalaväe polgu 9. roodu kapralile Johannes Tõnise p. Wardja'le hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 17. dets. 1919 a. Sala küla waldamisel“.

Sündis 24. (vkj 12.) juunil 1899 Viljandimaa Põltsamaa kihelkonna Pajusi vallas erusoldati pojana. Hiljem asus pere elama Uue-Põltsamaa valda. Abiellus 22. detsembril 1927 Põltsamaa õigeusu kirikus Liidia Kipperiga (1905–1991). Lapsed: Leeli (1927), Hellen (1929–1932), Ille (1933), Linda (1936).

Õppis vallakoolis.

Vabadussõjas osales 1919. aasta 24. maist 3. diviisi tagavarapataljoni 3. roodus. Viidi 24. juunist 1919 üle 9. jalaväepolgu 9. roodu. Osales lahingutes Lõunarindel ja Narva rindel Punaarmee vastu. Ülendati novembris 1919 kapraliks. Aprillis 1920 viidi üle 1. piirikütipataljoni 4. roodu, kust sama aasta detsembris läkitati 6. jalaväepolgu kuulipildujaroodu. Demobiliseeriti detsembris 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Mais 1921 eraldati talle Viljandimaa Uue-Põltsamaa mõisast 23-hektariline krunt, mis sai nimeks Uuerehe talu. Mõisa ajast seisid krundil kivist katlamaja ja küün. Ehitas juurde elumaja ja tegi kaevu. Oli mõned aastad talupidaja. Müüs jaanuaris 1931 pool kohast ära ning pidas 11,49-hektarilist Uuerehe talu kuni aprillini 1934, mil müüs ka selle. Elas seejärel Põltsamaal, kust 1938. aastal asus koos perega Virumaale Udriku mõisasse Vabaduse Risti Kavaleride Kodusse.

JOHANNES VARDJA
VR II/3

Elas Udrikus ka esimese nõukogude okupatsiooni ja Saksa ajal. Oli 1941. aasta suvel metsavend. Kuulus 1941–1944 Omakaitseesse ning osales Punaarmee diversantide püüdmises ja 1944. aastal lahingutes Nõukogude armee vastu. Asus 1946. aastal perega Põltsamaale ning oli tarbijate kooperatiivi põllumajanduse kombinaadis töölaine.

Arreteeriti 3. jaanuaril 1951 Põltsamaal. Mõisteti aprillis 1951 ENSV siseministeeriumi vägede sõjatribunali otsusega 25 aastaks vangilaagrisse Omakaitse osalemise eest. Peeti kinni Irkutski oblasti OzjorLagis. Mais 1956 vähendati karistust 10 aastale. Põdes raskel kujul astmat ja seetõttu vabastati oktoobris 1959 vangilaagrist invaliidina. Saabus Põltsamaale, kust varsti asus tervislikel põhjustel invaliididekodusse Pikajärvel.

Johannes Vardja suri 20. oktoobril 1960 Põlva rajooni Valgjärve külanõukogu Pikajärve Invaliididekodus südamelihase sidekoestumise tõttu. Maetud Põltsamaa õigeusu kalmistule Kuningamäel.

EAÕK Põltsamaa koguduse sünnikanne nr 19/1899; Põltsamaa linna per reg 3: 181; Valgjärve kn surmaakt nr 34/1960; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 31p; ERA, f. 680, n. 3, s. 691; ERA, f. 63, n. 18, s. 3907; ERAF, f. 129SM, n. 1, s. 4554; Piir 8: 129; tütar Ille Sutingu andmed (oktoober 1996).

PAUL (sünd PAVEL) JAAGU (JAKOV) p VARES, VR II/3, kapral (1919).

VR II/3, nr 1137/14.09.1920 „3. jalaväe polgu kapralile Paul Wares'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 14. weebr. 1919 a. Witsemhofi mõisa juures“.

Sündis 15. (vkj 3.) augustil 1897 Viljandimaa Kolga-Jaani kihelkonna Võisiku vallas talupoja peres. Perekond oli seotud Põltsamaa apostliku õigeusu kirikuga, kus registreeriti ka tema sünd ja hilisem abielu.

Paul Vares suri 22. novembril 1969 Paide rajooni Koeru külanõukogu Koeru haiglas. Maetud Paide Sillaotsa kalmistule. (Vt elulugu VMA 2002: 189.)

ALBERT (sünd ALBRECHT) KARLI (KAREL) p. VILLEMS, VR II/3, kapral (1919).

VR II/3, nr 846/01.09.1920 „Kuperjanowi partisanide polgu kapralile Albert Willems'ile hinnates wahwust, mis [ta oli] ülesnäitanud lahingus 19. juunil 1919 a. Loode jaama juures“.

Sündis 18. (vkj 6.) oktoobril 1897 Viljandimaa Vana-Põltsamaa vallas töölise peres. Sünd registreeriti Pilstvere kirikus.

Albert Villems suri 2. märtsil 1955 Suure-Jaani rajooni Mõisaküla külanõukogu Andrese talus südameklapi rikke tõttu. Maetud Pilstvere kalmistule.

ALLIKAD JA KIRJANDUS

- EAA** = Rahvusarhiivi Ajalooarhiivi osakond.
ERA = Rahvusarhiivi Riigiarhiivi osakond.
ERAF = Rahvusarhiivi Eraarhiivi osakond.
EAT 1932 = Eesti avalikud tegelased. Tartu.
EBL 1929 = Eesti biograafiline leksikon. Tartu.
EBLTK 1940 = Eesti biograafilise leksikoni täiendusköide. Tartu-Tallinn.
EE 1985–2007 = Eesti entsüklopeedia. Tallinn.
ERAKT 1939 = Eesti riigi-, avaliku- ja kultuurielu tegelased 1918–1938. I Tallinn.
ET 2000 = Eesti tänab 1919–2000. Tallinn.
ETL 1940 = Eesti tuletõrje leksikon. Tallinn.
ETT 1939 = Eesti talundid. Tartumaa. Tartu.
EVK 1935 = Eesti Vabadusristi kavalerid. Tallinn.
EVRKR 2004 = Eesti Vabaduse Risti kavalerid. Register. Viljandi.
6. JP 1938 = Maide, J., Valdin, E. 6. Jalaväepolk Vabadussõjas 1918–1920. Tallinn.
Merila-Lattik, H. 2000. Eesti arstid 1940–1960. Tallinn.
Piir, E. 1–12. 1991–1997. Sakalamaa ei unusta. Viljandi.
Põltsamaa 1975 = Magnus, H., Laigna, K. Põltsamaa. Tallinn.
Põltsamaa 2002 = Roots, V., Tänav, R. Põltsamaa. Tallinn.
RT 1918–2007 = Riigi Teataja. Tallinn.
SE 1936 = Sakalamaa elu. Pärnu.
SP 1934 = Sakala partisanid 1918–1934. Viljandi.
STPR 2003 = Sõjategevuse päevaraamat. 2se Eesti jalaväepolgu Sõjategevuse päevaraamat. Alatud: 21/XI. 1918. Lõpetatud: 31/XII. 1919. Tallinn.
VET 1939 = Välis-Eesti tegelased. Tallinn.

VSMM I 2002 = Vabadussõja mälestusmärgid I. Keila.

VSMM II 2005 = Vabadussõja mälestusmärgid II. Keila.

Uuet, L. 2002. Eesti haldusjaotus 20. sajandil. Tallinn.

Viljandimaa 1939. Viljandimaa. Maateaduslik, majanduslik ja ajalooline kirjeldus, I. Üldosa. Eesti VII. Tartu.

VMA 1998 = Pihlak, J. 1999. Kõpu kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.

VMA 1999 = Pihlak, J. 2000. Tarvastu kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.

VMA 2000 = Pihlak, J. 2001. Paistu kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.

VMA 2001 = Pihlak, J. 2002. Karksi kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.

VMA 2002 = Pihlak, J. 2003. Kolga-Jaani kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.

VMA 2003 = Pihlak, J. 2004. Suure-Jaani kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.

VMA 2004 = Pihlak, J. 2005. Halliste kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.

VMA 2005 = Pihlak, J. 2006. Pilstvere kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.

Õun, M. 2001. Eesti Vabariigi kindralid ja admiralid. Tallinn.

PÕLTSAMAA PARISH AND THE HOLDERS OF THE CROSS OF FREEDOM

Jaak Pihlak

This article is a continuation to the series introducing the holders of the Cross of Freedom who were connected with Viljandi County. The eight previous yearbooks wrote about the brethren of the Cross from Kõpu, Tarvastu, Paistu, Karksi, Kolga-Jaani, Suure-Jaani, Halliste and Pilstvere parishes. This article includes an overview of the holders of the Cross in Põltsamaa parish. A brief introduction to the administrative history of this area is provided in the article.

The Cross of Freedom was awarded to 3132 people mainly for merits in the Estonian War of Independence 1918–1920. The holders of the Cross included 2076 citizens of Estonia and 1056 foreigners.

More than 300 holders of the Cross had some connection with Viljandi County during their lives and 74 of them had considerable contacts with Põltsamaa parish.

In Põltsamaa Lutheran Church 36 men were christened: Mihkel Jalakas, Egbert-Michael Jürima, August Korts, Voldemar Kruusa, Avo Künnapuu, Hindrik Lettens, Johannes Lippus, Voldemar Luik, Reinhold Miller, August Moks, August Murumaa, Julius Mänd, Arnold Niggol, Johannes Nõmm,

Martin Nõmmik, Peeter Otti, Peeter Peters, August Pobol, August Poka, Karl Pung, Jaan Päсна, Jaan Pääsuke, Aleksander Rebane, Hans Rebane, Elmar Rei, Eduard-Martin Reismann, Johannes Rusi, August Sae, Hans Silbermann, Aleksander Simon, Martin Simon, Johann Stahl, Mart Tamm, Martin Terras, Uku Tikkar, Hans Valdmann.

In Põltsamaa Orthodox Church, which is located in the parish territory, sacrament was conferred to 5 holders of the Cross (Arne Kukkk, Paul Moorits, Joann Pattak, Johannes Vardja, Paul Vares).

In the congregations of other parishes of Viljandi County 21 holders of the order were christened (Hans Idam, Karl Jaanus, Hans Krup, Andres Larka, Johannes Larka, August Leisk, August Paia, August Pent, Albert Peters, Johann Puskar, Albert Villems, Aleksander Rosalk, Peeter-Viktor Kanasaar, Julius Kasper, Joosep Korts, Theodor Mõlter, Jüri Saks, August-Johannes Teose, August Koorits, Karl-Voldemar Ormesson, Aleksander Pajur).

There were also those who were christened in the churches of Tartu, Lääne and Viru counties (Ferdinand-Magnus Kalle, Rudolf Mihk, Eduard Oskar, Johannes Seer, Johan Schmidt, Aleksander Tõnisson, Jaan Raamot, Aleksander Meerpuu).

One brother of the Cross was born in Riga (Konstantin Sepre) and one in Moscow (Paul Müür).

The birth place of two holders of the Cross is unknown (Aleksander Pedius and Tõnis Tähnas).

Many of them studied only in local, parish or town schools, but some also obtained professional education and several graduated from the university or a higher military school.

The rank of an officer was achieved by 23 holders of the Cross, two were military officials and one a doctor. Two of the officers had been promoted to the rank of the general already before the War of Independence.

Among the renowned brethren of the Cross of Freedom who were connected with Põltsamaa, one should definitely mention Major General A. Tõnisson, the War Minister and later Mayor of Tartu and Tallinn, and Major General A. Larka, the first War Minister in Estonia, but also J. Raamot, the Minister of Agriculture and Food Production.

Most of the holders of the Cross of Freedom served in the infantry. A considerable role was played by those who served in the headquarters. Among the awarded men there were also those who served in armoured train regiment, in artillery and cavalry and the navy.

The youngest holders of the Cross were the 18-year-old J. Pääsuke, J. Nõmm, K.-V. Ormesson and J. Mänd. J. Nõmm perished in the War of Independence.

Most of the decorations were awarded for personal bravery in battle. But 14 orders were given for military merits and one for civil merits. J. Schmidt

was awarded with three Crosses of Freedom and J. Stahl and H. Valdmann with two. The Cross of Freedom was posthumously awarded to seven heroes: M. Jalakas, A. Niggol, J. Nõmm, A. Peters, P. Peters, J. Päsna and A. Sae.

The Republic of Latvia awarded the 2nd rank of the Latvian Order of Lāčplēsis (Bear-Slayer) to A. Larka and the 3rd rank to J. Schmidt. A Rosalk was awarded the highest military award of Czarist Russia – the Sword of St. George – for merits in World War I.

Beside the Cross of Freedom the men also received monetary awards and several of them were given free plots of land and free tuition at the university.

The fate of the holders of the Cross was different. Already in the War of Independence seven men perished and seven died in exile. As a result of Soviet repressions 17 men perished or were killed. The only one to see the restitution of the independence in Estonia was K. Jaanus, who died at the age of 100 as the very last holder of the Cross of Freedom. For A. Rosalk and A. Künnapuu the time of death is unknown.

In the cemetery of Põltsamaa Lutheran Church, 24 holders of the Cross were buried: M. Jalakas, P.-V. Kanasaar, H. Lettens, V. Luik, A. Meerpuu, R. Miller, P. Moorits, A. Murumaa, P. Müür, A. Niggol, J. Nõmm, E. Oskar, A. Paia, A. Pedius, A. Pent, P. Peters, A. Poka, J. Pääsuke, A. Rebane, E.-M. Reismann, A. Sae, J. Saks, J. Seer and M. Terras. The cemetery of Põltsamaa Orthodox Church is the last resting place of T. Tähnas and J. Vardja.